

magazin istoric

Apare din
aprilie 1967

IANUARIE
2021

ÎN 1922 TEZAUUL B.N.R. REPREZENTA
52% DIN REZERVA DE AUR A U.R.S.S.

magazin istoric

Apare din
aprilie 1967

IANUARIE
2021

ÎN 1922 TEZAUUL B.N.R. REPREZENTA
52% DIN REZERVA DE AUR A U.R.S.S.

SUMAR

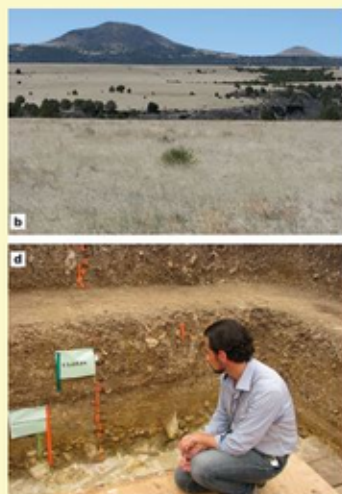
ianuarie

2021

4 Despre fake news
M. EMINESCU

EXCLUSIVITATE

5 Peștera Chiquihuite
rescrie preistoria
Americii
C.F. ARDELEAN

36 Nu există
reformatori fericiți
Despre M.S. Gorbaciiov
V.L. MUSATOV

10 Care aur?
Cel despre care vorbesc
arhivele ruse și sovietice
Cum a ajuns
Tezaurul B.N.R. la Moscova
I. SCHIPOR

14 În serviciul
primului așezământ
financiar al țării
Romulus Roman,
casierul central al B.N.R.
GH. BIRĂU

19 Un acord sincer
și durabil
Încheierea Concordatului
cu Vaticanul
D. PREDA

24 Bătălia ascunsă
pentru salvarea
reputației
mareșalului Jukov
S. FLOREA

29 Avatarurile
yachtului
„Carolus Primus“
S. IOSIPESCU

33 Când nu crezi
ce-ți spune
globul de cristal
De ce nu au fost ascultați
cei care
au prezis prăbușirea
comunismului
A. POP

41 Martorul fotografic
Pavilionul din grădina
publică a Alexandriei
S. CHEFANI-
PĂTRAȘCU

46 Pledoarie
pentru România,
din exilul de la Iași
Scrisoarea diplomatului
britanic W.F.A. Rattigan
L. BRAD CHISACOF

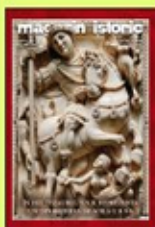
magazin istoric

Anul LIV – serie nouă – nr. 1 (646)
ianuarie 2021

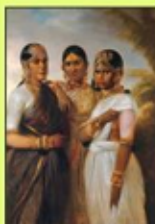
www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

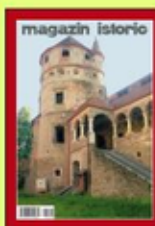
1 Figura centrală din „Fildeșul Barberini” (aflat la Muzeul Luvru), creație bizantină datată la începutul secolului al VI-lea, îl înfățișează pe împăratul Anastasius I (alți cercetători consideră că este vorba de împăratul Iustinian) triumfător. Ansamblul îmbină mai multe elemente simbolice pentru a ilustra biruința împăratului. Femeia care îi ține piciorul reprezintă teritoriile cucerite. Barbarul înfrânt din spatele împăratului îl privește cu adulație. Iar îngerul, a cărui mână a fost pierdută, reprezintă zeița greco-romană Nike – divinitatea victoriei

2 La începutul veacului al XIX-lea a fost realizat acest portret al reginelor din Mysore, India. Sunt ilustrate două dintre soțiile regelui, în stânga și în dreapta, alături de bunica sa, în centru, proaspăt vaccinate contra variolci. Tabloul a avut rolul de a combate zvonurile care descurajau populația să se vaccineze

3 Maria Rosetti (1819 – 1893) s-a născut în Marea Britanie, în familia locotenentului Edward Effingham Grant. A ajuns în Țara Românească în 1838, la un an după fratele ei, Effingham, cel care a dat numele podului ce traversează liniile de cale ferată ce pleacă din Gara de Nord. Maria s-a căsătorit cu C.A. Rosetti și au avut opt copii. Portretul ei a fost pictat de revoluționarul Constantin Daniel Rosenthal

4 Turnul circular, cunoscut și ca Turnul Arcașilor, de la castelul Bethlen din Criș, comuna Daneș, județul Mureș; castelul a fost ridicat în secolele XIV – XVI, drept reședință nobiliară fortificată, cu o structură tipică arhitecturii militare medievale târzii. Aici a fost tipărită și *Istoria Transilvaniei*, în care este descris și exilul doamnei Maria Sturza, soția domnului Țării Românești Grigore Ghica

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932 – 1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEI**,
academician
IOAN-AUREL POP,
academician
VICTOR SPINEI

Redactor-șef
Dorin Matei

Consilier editorial
Florentina Dolghin

Redactori:
Andrei Oprea,
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stanciu

Corectura
Georgeta Apreotesei
Machetare
Monica Șerban

Difuzare
Gheorghita Puiu Anghel

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1 – 3,
sau strada Victor Eftimiu, nr. 2, etaj III,
camerele 11–14, Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 15,
Căsuța poștală 15 – 702, Cod 010155, Telefon:
021.312.68.77

VERTICALITATEA PRESEI

MIHAI EMINESCU

Presa este pe deplin liberă în țară la noi și nici nu credem că o mărginire a acestei libertăți ar fi vrut folos. E adevărat că în nicio parte a lumii presa nu este întemeiată spre a spune adevărul. După experiențele făcute de zeci de ani încoace s-a putut vedea că presa politică din toată lumea e mai mult un organ al patimilor politice decât al adevărului. Despre relele economice produse prin acest soi de întreprinderi nu mai vorbim. Nu există întreprindere cât de hazardată, cât de calculată pe ușurința publicului și pe voința de a-i exploata nerozia care să nu fi fost susținută adesea de presa de toate culorile [...]

Nu vorbim aci de personalități. Desigur există personalități oneste în această breaslă, dar ele sunt așa pentru că așa le-a făcut Dumnezeu. Industria gazetăriei în sine e expusă unor primejdii morale de cari publicistul cutare ori cutare scapă, de cari publicistica nu poate scăpa.

Cu toate acestea există o garanție în contra acestor neajunsuri și o garanție puternică. Aceasta consistă în faptul că îndărătul unei întreprinderi ziaristice stă un grup de personalități politice cari au până la un grad oarecare responsabilitatea întreprinderii. În acest grup se vor afla totdeauna oameni de un caracter cu desăvârșire corect, cari vor ști să împiedece ca în numele lor să se debiteze cutare reclamă ori cutare insinuațiune [...]

Cu toate acestea în București apar o sumă de foi, fie în limba română, fie mai cu seamă în limbi

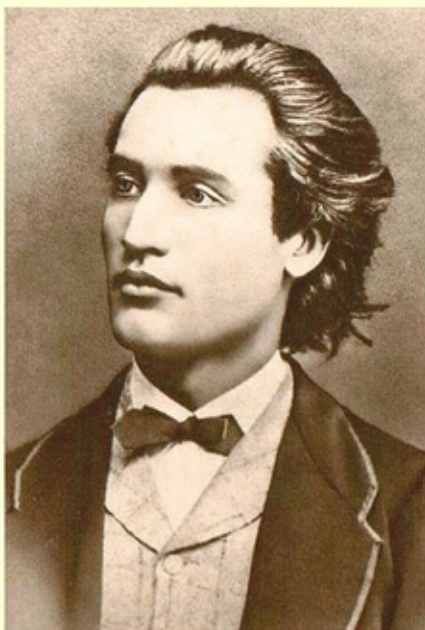
străine, cari discută cu toată vehemența limbajului opinii a căror responsabilitate nu e reprezentată prin nimeni sau prin nume atât de obscure, încât sunt echivalente cu anonimul și cu nimenea. Prezintă un om politic ideile sale în mod cât de clar și de sincer, X sau Y, oameni ce nu reprezintă pe nimenea și nimic, uzează de libertatea presei pentru a întortochea și falsifica ideile omului public, îi substituie intenții pe cari nu le-a avut niciodată, îl iau în răspăr, și iată omul devine, în mâna speciei animal scribax, ba vândut străinilor, ba spion al cutăriei puteri, ba una, ba alta.

Noi suntem aproape siguri că tocmăi organe de acele cari au epilepsia denunțării și cari cu ușurință aruncă epitetul de „trădător al intereselor țării” unor oameni pe cari adversarii lor politici și cu răspundere nu îndrăznesc a-i acuza în asemenea chip sunt organele de provocațiune și de turburare încurajate de străinătate în țara noastră. Dacă vrei să știi cine stă îndărătul lor, dacă vrei să ai responsabilitatea pipăită a cuiva, fie bărbat politic, fie grup de bărbai politici, pe cari să-i izolezi logic în cereul lor de idei și să discuți cu ei, să-i constrângi, prin apel la demnitatea și trecutul lor, ca să țină linia dreaptă a discuției și să nu spuie neadevăruri patente, nu

dai de nimenea pe care să poți pune mâna. Vrun nume obscur ți se prezintă, ale cărui opinii pot fi prețioase pentru el însuși, dar de cari țara nici nu a întrebat, nici va întreba vrodinioară.

Fată cu foi însă ce nu sunt acoperite de responsabilitatea nimăruia lupta e imposibilă. O asemenea foaie zice azi una, mâine contrariul, și nu există nimeni pe care să-l poți obliga de-a se ține de vorbă. Terenul e cu totul mlăștinos, piciorul se cufundă la orice pas, de aceea e mai bine de a nu ținea deloc seamă de ele. Dar existența și înmulțirea unei asemenea ramuri publicistice cată a se considera ca un fenomen foarte întristător în viața publică.

(Opere, vol. XII, Editura Academiei R.S.R.)

**AȘA VĂ PLACE
ISTORIA?**

50 **Marchiza zeppelin**
**T. STĂNESCU-
STANCIU**

EVENIMENT

55 **Sub flamura lui '48**
*Expoziție Constantin
Daniel Rosenthal la
Muzeul Național de Artă*
A.-S. IONESCU

57 **De 150 ani glasul
roților de tren**
Gara de Nord
V.-A. NICOLAE

60 **Osânda exilului**
*Maria Sturza, doamna
lui Grigore Ghica Vodă*
Ș. SOLCAN

65 **Milenii, secole
și o lună într-o pagină**

66 **Pe vremuri
oamenii
își trimiteau scrisori**
*Correspondență
Scarlat Lambrino –
Ion Andrieșescu*
G. FILITTI

71 **Mitropolitul
Bartolomeu nu a făcut
parte din Rugul Aprins**
M. VASILEANU

75 **Profesorul meu
de istorie**
George Potra
F. DOLGHIN

76 **A mers la Canossa**
*Un tablou
și povestea din spatele lui*
C. RUSU

80 **Anticipații
confirmate**
*Conferință despre
viitorul automobilului la
începutul secolului trecut*
N. MACOVEI

85 **Bizantinul
respectat de musulmani**
*Împăratul Heraclius în
viziunea cronicarilor arabi*
A. OPREA

88 **Pisicile
aristocraților**
V. PETRESCU

**HOOVER
INSTITUTION**

93 **Probleme
cu americanii**

RUBRICI

49 **Fotografii
de la cititori**
Ș. UȚOI

64 **Pentru biblioteca
dumneavoastră**

84 **Istorici cari au fost**
Ion Bulei (1941 – 2020)
N. STAN-ȚURCANU

74; 94; 95
**Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog**

După publicare, lumea în-
treagă a explodat și, pentru
prima dată în istorie, ceva ce
se referea la preistoria unei
țări așa de îndepărtate precum
Mexicul făcea furori și în presa
românească. De ce acest articol
ajunsesse să producă atâta vâlvă
în presa internațională, având
impact inclusiv în mass-media
din România, care, tradițional
vorbind, mult prea rar reflectă
evenimente din lumea științifică
americană și cu atât mai puțin
din cea latino-americană?

Răspunsul la această întrebare – pe care cu însumi mi-o
puseseam adesea în ultimele luni
– are trei fațete evidente. Revista
britanică *Nature* este, fără în-
doială, de peste 150 de ani, cel
mai prestigios și influent jurnal
științific din lume. Împreună cu
omologul și rivalul său american
Science, definesc pasul de la
care se generează cunoașterea
academică pe planetă și reunes
săptămânal în paginile lor cele
mai importante descoperiri
din toate domeniile științei. Să
publici în *Nature* este foarte
greu: doar o medie de 7% din-
tre sutele de mii de manuscrise
primite în fiecare an de editori
trec de dificilele filtre și referate
ale unor specialiști din afara
redacției, pentru a fi acceptate

Thomas Kuhn

în revistă. Prin urmare, pentru
oamenii de știință, a publica în
Nature este un punct culminant
în carieră. Pentru public, dacă
ceva ajunge să fie publicat în
Nature, înseamnă că este ceva
major, o adevărată revelație
pentru cunoaștere. A doua fațetă
este faptul că articolul pune la
îndoială paradigma validă în
preistoria americană de câteva
decenii, propunând o Antichitate
de două ori mai veche decât cea
acceptată curent de oamenii de
știință și înrădăcinată în con-
știința populară, meritând deci
atenția mass-mediei și atacurile
cercetătorilor din nenumăratele
tabere contrarii. În sfârșit, a
treia latură a răspunsului este că

autorul principal al articolului și
descoperitorul prezenței umane
antice în peștera Chiquihuite (a
se pronunța „cichiuite“) eram
cu: un român.

CONTEXTUL PERSONAL ȘI CEL PREISTORIC AMERICAN

Încă din anii de formare
profesională la Cluj (1994 –
1998), mi-am dat seama că,
pentru mine, arheologia în sine
nu este emoționantă, ci misterele
neliniștitoare și enigmatice ne-
explicate sunt ceea ce îi dau rost
acestei profesii și injectează
motivație efortului cotidian. A
sta luni de zile la săpături sau
în magazinele unui muzeu sunt
rutine care nu au prea mult sens,
dacă nu ești într-o continuă cău-
tare a răspunsurilor la întrebări
concrete născute dinăuntrul tău.
Și, mai ales, dacă misterele pe
care le urmărești nu te țin treaz
noaptea.

Primii ani profesionali în
Mexic (1999 – 2008) i-am
dedicat arheologiei mayașe și
am petrecut câțiva ani făcând
cercetări de teren în junglele
din sudul peninsulei Yucatan,
aproape de frontiera cu Guate-
mala, căutând așezări periferice,

George McJunkin, aproximativ 1907;
situl de lângă cătunul Folsom (dreapta)

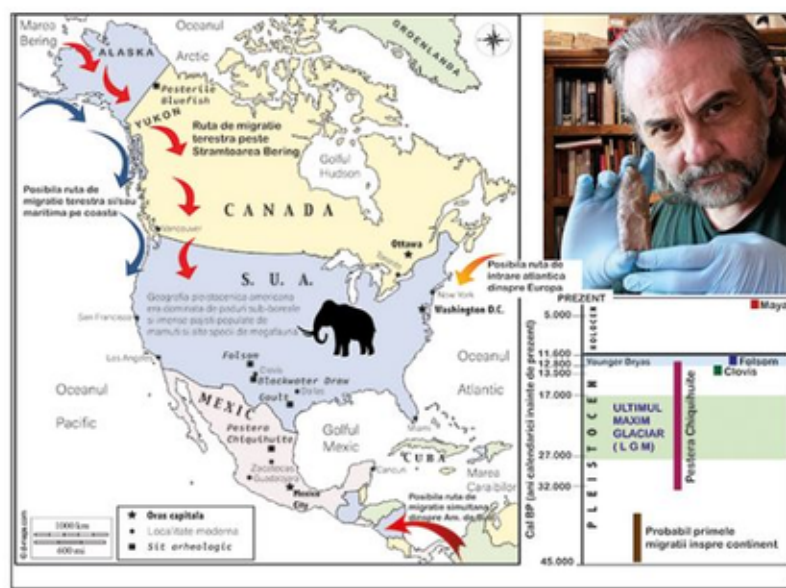

TRIBURI FANTOMĂ. DESCOPERIRILE DIN PEȘTERA CHIQUEHUITTE (MEXIC)

CIPRIAN F. ARDELEAN

În luna iulie a fatidicului an 2020, în plină pandemie a virusului SARS-CoV2, revista științifică Nature publica un articol de arheologie care a produs, instantaneu, una dintre cele mai puternice reacții mediatice

globale provocate de vreo publicație academică în ultimii ani. Articolul respectiv se numea Evidence of human occupation in Mexico around the Last Glacial Maximum (Dovezi de ocupație umană în Mexic în jurul Ultimului Maxim Glaciar). Se crede că Ultimul Maxim Glaciar s-a terminat în urmă cu aproximativ 18.000 de ani, după ce se instalase la nivel planetar acum vreo 26-27.000 de ani. În articol se raportau

Contextul geografic și cultural al descoperirilor realizate de echipa arheologului Ciprian Ardelean în Peștera Chiquihuite din Mexic: la stânga, continentul nord-american, cu localizarea mai multor așezări arheologice preistorice, corelată cu geografia politică actuală. Sunt marcate diferitele rute posibile de migrație umană pe continentul american în timpul Epocii Glaciare (Pleistocen); autorul cu un vârf de suliță din silex, de tip Clovis, aparținând culturii care vreme de jumătate de secol a fost considerată drept cea mai veche din America de Nord (dreapta sus); distribuția cronologică a prezenței umane la Chiquihuite, în legătură cu erele geologice recente și alte culturi arheologice (dreapta jos)

probe noi în favoarea unei prezențe a speciei umane în America de Nord încă de acum 30 – 32.000 ani, probe descoperite recent de o echipă internațională de cercetători într-o peșteră de pe vârful unui lanț muntos din zona central-nordică a Mexicului. Era rezultatul a aproape zece ani de expediții, săpături și complexe analize de laborator realizate în mai multe țări. O muncă ce, înainte de a fi publicată, a fost ținută secretă față de opinia publică mondială și față de comunitatea științifică.

Muzeul din Blackwater Draw recrează prin exponatele sale viața reprezentanților culturii Clovis

care a fost istoria la baza acestei paradigme?

La începutul secolului XX, istoricii și antropologii se obișnuiseră deja cu ideea că vestigiile civilizațiilor amerindiene erau creația națiunilor bășinașe, și nu a triburilor pierdute izraelite, ale fenicienilor, egiptenilor sau romanilor, cum se crezuse ferm în perioada Coloniei (credință pe care aici o vom numi Prima Paradigmă). Dar paradigma valabilă în anii 1900 – și apărută crâncen de savanții vremii – susținea că indigenii nu puteau avea o Antichitate mai mare de 5.000 de ani pe tărâmurile americane și, ca urmare, în ni-

spune astfel: Americile (de Nord și de Sud) au fost populate pentru prima dată de oamenii anatomic moderni (*Homo sapiens sapiens*) acum nu mai mult de 16.000 de ani, printr-o migrație fundatoare originată în Asia și care a pătruns pe continent prin Alaska, peste actuala Strâmtoare Bering, când aceasta era o fâșie de teren uscat, de tundră, din cauza nivelului scăzut al oceanului la sfârșitul Ultimului Maxim Glaciar. Din Alaska și Yukon, după o „așteptare” de câteva milenii, noii sosiți au pătruns spre sud, spre restul continentului, pe rute de coastă sau printr-un „coridor” lăsat în urmă de retragerea glaciarilor continentale din vestul Canadei, punând bazele genetice și culturale ale actualelor populații indigene. Asta se învață azi în școli și asta propovăduiesc cercetătorii cei mai consacrați din practic toate țările continentului. Noi, din peștera Chiquihuite, spunem astăzi cu totul altceva. Dar,

Geografia culturală a preistoriei Americii de Nord (fotografii realizate de autor în primăvara lui 2014): a) aspectul de astăzi al sitului arheologic Blackwater Draw, vechea balastieră unde s-au produs marile descoperiri ale culturii glaciare Clovis, aflată între orașele Clovis și Portales, New Mexico, S.U.A. În Pleistocen, acest peisaj, azi deșertic, era o luxuriantă mlaștină alimentată de izvoare și râuri cu curs lent, în care se adăpau animale dispărute, precum mamuți, cai americani și cămile preistorice; resturile in situ ale unui nivel cu oase de bizoni măcelăriți se află prezervate în clădirea vizibilă în centrul imaginii; b) lângă Folsom, New Mexico, între râpe sinuoase, săpate de cursuri de apă într-un peisaj vulcanic dominat de dealuri scunde care cândva erau nuclee de vulcani, se desfășura viața triburilor Folsom, de vânători de bizoni, imediat după dispariția culturii Clovis la finele Pleistocenului, când aceste regiuni erau dominate de pășuni acoperite de ierburi nutritive ce alimentau turme de mii de ierbivori; c) în fundul canionului Eagle Nest, în sud-vestul Texasului, la câțiva metri de frontiera cu Mexic, adăpostul Bonfire Rockshelter a fost utilizat vreme de sute de ani de vânătorii Folsom pentru a ucide sute de bizoni; aceștia erau mănânați de pe platoul aflat deasupra canionului să cadă de-a valma în fundul canionului, unde alți membri ai tribului îi măcelăreau; se observă încă resturile săpăturilor din anii 1960, care au evidențiat mai multe niveluri cu oase derivate din această tehnică de vânătoare; d) arheologul Ciprian Ardelean observă stratigrafia la situl arheologic Gault din Texas, unde straturile de ocupație Clovis se aștern peste niveluri de ocupație pre-Clovis cu vechime compatibilă cu cea de la Peștera Chiquihuite din Mexic

legate de procesele istorice socio-politice care definiseră așa-zisul „colaps maya” de la sfârșitul Epocii Clasice (secolele IX – X). Dar mi-am dat seama că lumea arheologică maya era suprapopulată: sute de proiecte, sute de situri cercetate, zeci incluse în circuitul turistic mondial și, mai ales, o vădită preponderență a monumentalității, a piramidelor, a inscripțiilor, a mormintelor regești, cu prea puțin efort destinat înțelegerii și explicării proceselor care zăceau la baza transformărilor culturale. Între mayași, era prea complicat să descoperi ceva care să mai aibă vreun răsunet mondial, în afară de o repetiție constantă a aceluiași gen de descoperiri cu iz turistic. Astfel, mi-am reprofilat interesul de cercetare spre o temă cu care cochetasem de ceva vreme: preistoria epocii glaciare americane și arheologia populației umane a emisferei vestice. Ultima frontieră a arheologiei în America.

Profesorul arheolog dr. Ciprian F. Ardelean a absolvit secția de Istorie Antică și Arheologie a Universității Babeș-Bolyai din Cluj (1998), după care a urmat un masterat în arheologie la Școala Națională de Antropologie și Istorie din Mexico City, Mexic (2001). Ulterior, a obținut titlul de doctor la Universitatea din Exeter, Marea Britanie (2013). Este profesor-cercetător principal la Universitatea Autonomă din Zacatecas (din 2001, până în prezent) și cercetător asociat la Universitatea din Toronto, Canada.

Cititorii din Lumea Veche (Europa, Asia, Africa, Australia) sunt obișnuiți să citească publicații în care arheologii vorbesc cu o anumită nonșalanță despre descoperiri care modifică tot ce se știa în materie de neandertalieni sau sapiens, despre diferențe de zeci de mii de ani între cronologiile acceptate și cele nou propuse, despre expediții care caută în mod expres necunoscutul și provocarea normelor stabilite. În Lumea Nouă (America de Nord și de Sud), nu este cazul. În America, știința în mod tradițional se dedică mult prea puțin căutării noului și mult prea mult practicilor în limita teoriilor considerate acceptabile. Arheologia epocii glaciare este domeniul unde această cutumă se manifestă cel mai clar.

În anii de după Al Doilea Război Mondial, în plin Război Rece și cursă a înarmării, oamenii de știință erau văzuți de publicul Statelor Unite într-o aură favorabilă, romantică, drept veritabili eroi-model incoruptibili care, din misterul laboratoarelor lor și din ambientul unei vieți dedicate întregii cunoașterii, explorau neîncetat limitele universului și cucereau constant din tărâmul necunoscutului. Dar, în 1962, fizicianul și epistemologul american Thomas Kuhn publica *Structura Revoluțiilor științifice*, o carte actuală încă astăzi, ce demola mitul științei progresiste și dezvăluia adevăruri despre comportamentul intern al lumii academice pe care prea puțini erau dispuși să le recunoască.

Kuhn relatează cum știința (indiferent de domeniu) este, în realitate, complet îngrădită de paradigme: corpusuri de date, teorii și interpretări care integrează știința acceptată și este

propagată în școli, universități și institute de cercetare, apărând crâncen de personalitățile dominante din fiecare ramură academică. Deci, știința oficială sau, cum o numea autorul, „știința normală”. În cadrul acesteia, cercetătorii se dedică să studieze tot mai în profunzime (până la „atomizare”) temele deja cunoscute, acceptate de *mainstreamul* oficial, în loc să caute în mod expres descoperirile care ar schimba lumea, acestea din urmă realizându-se, de fapt, în mod accidental, și nu ca urmare a căutării intenționate. Odată ce o descoperire neobișnuită se produce și este confirmată de autorii săi, aceștia o vor face publică și vor încerca să obțină adepți între cercetători și studenți, precum acoperire în presa de specialitate și în opinia publică, aspirând să producă o stare de criză în cadrul științei normale. Cu trecerea anilor, „crezia” se transformă în noua paradigmă, în noul *status-quo* acceptabil, rămânând în poziție până ce noi descoperiri revoluționare o vor pune la încercare. Așa a funcționat în ultimii 100 de ani arheologia preistorică americană.

CREAȚIA NAȚIUNILOR BĂȘTINAȘE

Mexicul face parte, geografic și cultural-istoric, din America de Nord, iar descoperirile noastre din peștera Chiquihuite (statul Zacatecas) reprezintă, în momentul de față, un potențial moment de criză al actualei paradigme oficiale, considerată inatacabilă de majoritatea cercetătorilor din S.U.A., Canada și restul Americii Latine. Prescurtat, „evanghelia” paradigmei actuale

Am văzut în primele două episoade ale acestui articol (Magazin istoric, nr. 11 – 12/2020) cum au forțat rușii evacuarea Tezaurului la Moscova și cum noua putere bolșevică l-a confiscat și a început să utilizeze părți din el pentru subvenționarea revoluției bolșevice. Să urmărim în continuare, pe baza unor documente din arhivele Federației Ruse, ce s-a întâmplat cu rezerva de aur a B.N.R. în anii '20 ai secolului trecut.

TEZAURUL ROMÂNIEI LA MOSCOVA. ARGUMENTE DIN ARHIVELE RUSE

Dr. ILIE SCHIPOR

Palatul Kremlinului, imagine de la începutul secolului trecut

Deși cvasitotalitatea documentelor referitoare la Tezaurul României nu au fost desecretizate nici după trecerea unui secol de la evacuarea acestuia la Moscova, în arhivele ruse mai pot fi identificate informații relevante privind soarta „celor 1.738 de lăzi conținând valori ce constituie proprietatea particulară a Băncii Naționale a României în sumă de 314.580.456 lei aur și 84 bani și alte două lăzi cu o valoare de 7.000.000 lei, adică în total o mie șapte sute patruzeci (1.740) de lăzi, sigilate cu sigiliile Băncii Naționale a României, în sumă totală de trei sute douăzeci și unu milioane cinci sute optzeci mii patru sute cincizeci și șase lei aur și 84 bani (321.580.456 lei aur și 84 bani)“, care au fost „depuse în același compartiment de tezaur al sucursalei Băncii de Stat din Moscova în Kremlin (Palatul Armelor), cu garanția Guvernului imperial rus privind securitatea depozitului, în conformitate cu datele din prezentul protocol“, respectiv a celor „188 (o sută optzeci și opt) de lăzi, închise și sigilate cu sigiliile Băncii Naționale a României, în valoare de 1.594.336.721 lei, 09 bani, constituind Tezaurul Băncii Naționale a României“, depozitate în „aceeași încăpere unde a fost depus și aurul Băncii Naționale a României, conform protocolului întocmit în 16 februarie 1917“.

ciun caz nu se putea accepta o prezență umană de peste 10.000 de ani, în plină epocă glaciara. Aceasta a fost A Doua Paradigmă. Prima provocare a venit din inima „vestului sălbatic“, din partea unui cowboy negru, pe vremea când arheologia preistorică era încă foarte departe de știința multidisciplinară și riguroasă care este astăzi.

În anul 1908, George McJunkin căuta călare câteva vaci pierdute după furtună, prin râpele golașe ale unui podiș vulcanic din nordul statului New Mexico, lângă un cătun numit Folsom. Ploaia spălase marginile unei râpe, expunând o masă de oase antice, în care văcarul a recunoscut imediat scheletul unui tip de bizon neobișnuit de mare (acum știm că era din specia *Bison antiquus*), cu câteva vârfuri de suliță în asociere directă. Arheologii implicați ulterior, în 1926, au avut multe dificultăți să convingă ca descoperirea să fie acceptată de știință: vârfurile de piatră cioplită (astăzi cunoscute ca vârfuri Folsom) erau clar umane, dar bizonul vânat era o specie extinsă, aparținând Epocii Glaciare (numită de știință Pleistocen), or paradigma oficială nu permitea asemenea asociere.

Șase ani mai târziu, pe când descoperirea de la Folsom încă nu era acceptată, o nouă descoperire puna bazele celei de A Treia Paradigmă. Nu departe, spre sud, tot în New Mexico, la est de Roswell și exact pe frontiera cu Texasul, se afla cătunul Clovis, fără nicio legătură directă cu Clovis/Clodovec, regele francilor. În secolul al XIX-lea, locul nu fusese decât o mică haltă feroviară cu un nume plictisitor și dat uitării, în

grija unui om singuratic, a cărui fiică adolescentă iubea istoria, citea mult și îi ceruse tatălui să schimbe numele stației în Clovis, tocmai pentru rezonanța sa europeană, neștiind că urma să boteze, anticipat, cea mai importantă și vestită cultură arheologică de pe continent. În 1932, construirea unui nou drum lângă orașelul Portales (vecin la sud cu Clovis) a dus la descoperirea de schelete de mamut într-o balastieră numită Blackwater Draw.

Mamuții erau indiscutabil o specie aparținătoare epocii glaciare și, în plus, erau asociați cu un nou tip de vârfuri de suliță, mai mari decât cele Folsom și cu o așchie extrasă longitudinal de la bază, ca un canal, pe care astăzi le cunoaștem ca vârfuri Clovis. După 90 de ani, locul este încă un șantier de cercetare științifică. Devenise evident pentru toată lumea că ființele umane se aflaseră în America încă din Pleistocen, fuseseră contemporane cu mamuți și bizoni estinși, pe care îi vâneau cu arme de piatră. Vechea paradigmă se prăbușise și, foarte rapid, se instaurase A Treia Paradigmă a preistoriei americane: primii oameni ajunși pe continent au fost creatorii culturii Clovis. Cercetările din anii '40 – '50, după inventarea tehnicii de datare cu carbon-14, au arătat că vânătorii-culegători Clovis erau imediat anteriori vânătorilor de bizoni Folsom și că aveau o vechime de cel puțin 12.000 de ani.

CIOCNIRI CU PARADIGMA OFICIALĂ

Astăzi știm despre cultura pleistocenică Clovis că a durat

foarte puțin pe scala arheologică, doar câteva sute de ani, aproximativ între 13.200 și 12.800 calBP („CalBP“ vine de la „calendar years before present“, ceea ce se traduce prin „ani calendaristici înainte de prezent“), fiind contemporană cu cultura magdaleniană în Paleoliticul european și marcând exact segmentul final al epocii glaciare. În arheologia epocii glaciare nu se folosesc referințele cronologice tradiționale „Înainte de Hristos“, ci exclusiv referința BP, adică înainte de prezent.

Noua paradigmă a fost instaurată cu încrâncenare de oamenii de știință din Statele Unite la nivel continental și a rămas în uz peste jumătate de secol ca principalul model de referință. Este cunoscută drept paradigma *Clovis-first* (Clovis au fost primii) și are încă foarte mulți adepți și astăzi, atât în rândul cercetătorilor profesioniști, cât și printre publicul larg și amatori. Sute de așezări Clovis și locuri de vânătoare și măcelărire s-au descoperit pe tot teritoriul Statelor Unite și pe fâșia de Nord-Vest a Mexicului. Însă, nici până în prezent, nu s-a putut determina cu certitudine originea acestor locuitori preistorici, vânători de mamuți, creatori de unelte de piatră de o măiestrie deosebită, migratori peste teritorii imense și adevărați fanatici ai ciopliturii în roci de mare valoare estetică (agate, calcedonii, jaspuri, sillexuri policrome), pe care le procurau de la sute de kilometri distanță prin complicate rețele de schimb intertribal.

(Continuare în p. 59)

Colonelul Joseph Boyle,
între regina Maria
și principesa Ileana

cii francezi, lei românești și alte monete, în total circa 18.300.000 ruble aur“ (S.A. Bubiakin, *Raport referitor la istoricul aurului românesc*, 13 decembrie 1924).

Conform Raportului întocmit de Bubiakin, după un an și jumătate de la confiscarea de către puterea sovietică a Tezaurului bancar al României predat împuțerniciților Guvernului rus, din valoarea inițială a acestuia (calculată, prin Protocolul din 16 februarie 1917, la suma de 321.580.456,84 lei aur, echivalentul a 118.000.000 ruble aur) exista echivalentul a 117.800.000 ruble aur, ceea ce reprezenta cca 99,83% din valorile depuse în depozitul Băncii de Stat a Rusiei din Kremlin.

Peste jumătate (respectiv 50,64%) din echivalentul Tezaurului bancar românesc calculat în ruble a fost evacuată inițial la Samara, astfel:

a) 110 lăzi (care conțineau 880 saci) cu *sovereign* englezi,

echivalentul a 22.357.076,04 lei aur (respectiv 7,11% din Tezaurul B.N.R. evacuat la Moscova);

b) 48 lăzi (377 saci) cu lire otomane, echivalentul a 8.504.996,82 lei aur (2,74% din Tezaur);

c) 649 lăzi (din totalul celor 726 predate la Moscova, 77 au fost evacuate la Perm) cu mărci germane, echivalentul a 128.065.738 lei aur (40,71 % din Tezaur).

Valoarea însumată a celor 807 lăzi cu valute străine aparținând B.N.R. evacuate la Samara era de 158.926.810,86 lei aur și reprezenta 50,52% din totalul celor 321.580.456,84 lei aur ai Tezaurului B.N.R. evacuat la Moscova.

Calculule procentuale făcute de mine mai sus (prin corelarea datelor oferite de S.A. Bubiakin cu cele din inventarul valoric al Tezaurului B.N.R.) relevă faptul că informațiile din documentul descoperit în arhivele ruse sunt riguroase și demne de toată încrederea.

Neconcordanța din textul de mai sus, de doar 12 sutimi (între 50,52 și 50,64 %), decurge din aproximarea sumelor (exprimată, în documentul redactat de Bubiakin, prin formulele *aproximativ* și *circa*) și diferența de 200.000 ruble aur dintre valoarea estimată (la cursul de 2,725 lei aur pentru o rublă aur la nivelul anului 1918) a Tezaurului B.N.R. (118.000.000 ruble aur), predat la Moscova în februarie 1917, și existentul real (117.800.000 ruble aur)

înainte de evacuarea, în ultima decadă a lui octombrie 1919, a aurului B.N.R. păstrat până atunci în „Depozitul românesc“ din subsolul Palatului Armelor (în care funcționează – în prezent – expoziția „Fondului de diamante“ din cadrul Palatului Armurilor, ca parte componentă a Muzeului Kremlinului Moscovei).

George Alexander Hill

Din documentul arhivist rus rezultă că puțin peste jumătate din Tezaurul bancar al României a ajuns la Samara și Perm. Inedita informație constituie un indiciu relevant (dar nu suficient!) privind faptul că această masă valutară aparținând României a fost depozitată, după încheierea evacuării vremelnice, în două dintre cele șapte depozite din afara Moscovei (Kazan, Petrograd, Samara, Perm, Nijni Novgorod, Ekaterinburg și Tașkent) în care erau păstrate, în vara lui 1920, valori metalice denumite – într-o notă informativă, din 12

Conform Raportului întocmit la 13 decembrie 1924, la solicitarea lui Almazov, adjunctul comisariului poporului pentru Inspectia Muncitorească-Tărănească, de Serghei Aleksandrovici Bubiakin (înalt funcționar, din 1913, în Banca de Stat a Rusiei), „Tezaurul Regatului României evacuat în Rusia a constatat în:

- a) Fondul de aur;
- b) tezaurul [valorile – n.n.] familiei regale;
- c) bancnote și alte diverse bunuri ale Băncii României;
- d) alte valori ale diverselor bănci.

Valorile de la punctele a, b și c au fost depuse în depozitele Palatului Armelor din Kremlin.

Prima deschidere a acestor depozite a fost făcută, în februarie 1919, de către directorul Băncii Poporului, tov. comisar Ia.S. GANEȚKI [Jacob Stanislavovici Ganețki/Fiurstenberg, pseudonime Genrih, Kuba, Mikola și „Mașinistul“, revoluționar polonez care s-a pus, încă din timpul revoluției bolșevice, la dispoziția puterii sovietice; la scurt timp de la victoria Revoluției din Octombrie a fost numit adjunct al comisariului poporului pentru Finanțe și director al Băncii Poporului; a făcut parte din delegația rusă participantă la negocierile de pace de la Brest-Litovsk din 1918; arestat de NKVD la 18 iulie 1937, acuzat de spionaj în folosul Poloniei și Germaniei, executat la 26 noiembrie 1937 și reabilitat post-mortem în 1954 – n.n.], care a ridicat valorile (brilantele) familiei regale

și o parte dintre bancnote“ (S.A. Bubiakin, *Raport referitor la istoricul aurului românesc*, 13 decembrie 1924).

Precizarea referitoare la scoaterea din Tezaur, la începutul lui 1919, a casetelor conținând bijuteriile reginei Maria este deosebit de importantă pentru dărâmarea unor mituri cum ar fi cel conform

*Jacob Stanislavovici
Ganețki/Fiurstenberg*

căruia acestea au fost predate ministrului Diamandy (care părăsise Rusia încă din ianuarie 1918) sau au fost aduse în țară, în decembrie 1917, de agenții englezi Joseph „Joe“ Boyle și George Alexander Hill (detalii în Marian Voicu, *Tezaurul României de la Moscova. Inventarul unei istorii de o sută de ani*, Editura Humanitas, București, 2016, pp. 131-140).

Înainte de efectuarea celor două tranșe de plăți (din 10 și

30 septembrie 1918, în valoare de 320 milioane *ruble vechi rusești*, respectiv 93.535 kg aur echivalent) în contul despăgubirilor asumate prin Pacea de la Brest-Litovsk și a evacuării (în afara Moscovei, din toamna lui 1919 până în 1920/1921) a unci părți din *rezerva de aur* la dispoziția noii puteri sovietice, aceasta a fost inventariată și grupată pe tipuri de valori: monete rusești și străine (mărci germane, lire englezești, coroane austriece, franci francezi etc.) din aur și argint; lingouri din aur, argint și platină; diamante și pietre prețioase etc.

Această operațiune de triere este semnalată și în raportul din 13 decembrie 1924 – destinat informării conducerii Inspectiei Muncitorești-Tărănești, organism sovietic omnipotent, implicat profund în devalizarea Tezaurului bancar al României – care precizează că „în toamna lui 1919, în momentul ofensivei lui Denikin, din Rezerva de Aur [Tezaurul B.N.R. – n.n.] au fost trimise:

La Samara – Tașkent:

- a) lirele sterline engleze;
- b) lirele turcești;
- c) mărci germane.

În total, valorile expediate erau în sumă de aproximativ 59.650.000 ruble aur.

La Perm:

- a) coroanele austriece – 548 cutii;

- b) mărci germane – 77 cutii.

În total, valorile expediate erau în sumă de aproximativ 39.850.000 ruble aur.

Au rămas la Moscova: fran-

ROMULUS ROMAN ȘI OPERATIUNEA „NEPTUN”

GHEORGHE BIRĂU

Romulus Roman a fost casierul central al Băncii Naționale a României în perioada 1941 – 1947. Tot el a fost mintea limpede și responsabilă a transportului, depozitării la Tismana (inițial în pivnița amenajată special a mănăstirii și apoi în peștera alăturată lăcașului de cult) și readucerii în București a întregii cantități de aur aflate în seifurile din subsolurile B.N.R. (189,7 t aur românesc și 2,7 t aur polonez).

Acastă operațiune specială, strict secretă, a primit numele de cod „Neptun” (*Magazin istoric*, nr. 1 – 2/2016) tocmai pentru a masca o activitate de mare răspundere, desfășurată în munții Gorjului, și nu la mare, cum ar putea sugera titlul. Pregătirea și executarea riguroasă a operațiunii este descrisă în cartea *Odișeea aurului B.N.R. Tismana 1944 – 1947*, avându-i ca autori pe Cristian Păunescu, Mihaela Tone, Dorin Matei și Gheorghe Birău, fiind ilustrată concret în Muzeul Tezaurului, realizat chiar în grota unde a fost salvat aurul, inaugurat în anul 2016. Muzeul este un omagiu adus celor care au gândit și îndeplinit operațiunea „Neptun”, dar și o demonstrație a însușirii lecției pierderii Tezaurului predat cu documente indubitabile Rusiei în Primul Război Mondial și confiscat,

în pofida tuturor regulilor de drept internațional.

ENTUZIASMUL UNUI FIU DEZROBIT AL ARDEALULUI

Înainte de toate, ar trebui să știm ce reprezintă funcția lui Romulus Roman. Casierul central al unei bănci de emisiune este un înalt funcționar al instituției, cel mai vizibil pentru publicul larg dintre demnitarii Băncii, alături de guvernator. Casierul central administrează și gestionează numerarul sub formă de bancnote și monete, fiind singurul care în epoca modernă semnează biletele emise de Banca Națională a României, împreună cu guvernatorul.

Romulus Roman a îndeplinit această demnitate în cea mai complicată perioadă din existența Băncii, a celui de

Al Doilea Război Mondial, evacuarea și salvarea Tezaurului B.N.R. la Tismana (1944 – 1947), etatizarea Băncii Naționale (1946), devalorizarea accentuată a leului (1945 – 1947). În timpul în care a fost casier central a semnat, la emitere, o mulțime de bancnote, prima în 1941 alături de guvernatorul Alexandru Ottulescu, ultima în 1947, alături de guvernatorul Tiberiu Moșoiu.

Romulus Roman s-a născut la Baia de Criș, satul lui Horea, județul Hunedoara, în anul 1896, la 4 ianuarie, așa cum rezultă din actul de naștere cu numărul 1, din 7 ianuarie același an.

Fiul tăbăcarului Ion (Ioan) Roman și al Elencei (Lincei) Lazăr, face primele patru clase gimnaziale la Brad și următoarele patru la școala comercială superioară din Arad, unde, în

august 1921, adresată conducerii Ceka – „părți din rezerva noastră de aur și valori”.

Faptul că aurul românesc

nu a fost utilizat pentru plata datoriilor de război (către Germania, Austria, Turcia, Bulgaria, Țările Baltice etc.)

și că, pe timpul evacuării vremelnice, *Tezaurul bancar al României nu a fost risipit* (n-a căzut în mâinile albilor, nu a fost însușit de voluntarii români ori cehoslovaci în Siberia sau oriunde în Rusia etc.), ci s-a aflat permanent sub controlul puterii sovietice este dovedit de un document emis de Comisia pentru fon-

Anton Denikin

dul de aur (Комиссия по золотому фонду) a Consiliului Muncii și Apărării (СТО/СТО – Совет труда и обороны).

Accasta a stabilit faptul că, la începutul anului

1922, „rezerva de aur a R.S.F.S.

Rusă era de 252.014.789 ruble aur, aceasta fiind formată – pe lângă lingouri, obiecte

și monete din aur – din argint (în valoare de 22.986.014 ruble aur), platină (10.418.942 ruble aur) și valută străină (685.900 ruble aur)”. Pe lângă sfertul de miliard de ruble aur rusești, „valoarea existentului soldurilor [încă neutilizate de către puterea sovietică până la acel moment – n.n.] din fondul de aur al României era de

87.074.501 ruble aur (în 1916 – 1917, România a predat Rusiei, pentru păstrare în siguranță, 70 de tone aur)” (N.P. Obuhov, *Evoluția rezervei de aur a Rusiei în 1921 – 1933*, în *Finanțe*, nr. 6/2002; V.Iu. Katasonov, *Aurul în economia și politica Rusiei, Monografie*, AHKIL, Moscova, 2009, pp. 84 – 85).

De altfel, această realitate este evidențiată în toate lucrările autorilor ruși care și-au fundamentat studiile pe documentele de arhivă la care au avut acces înainte de resecretizarea produsă în ultimul deceniu.

Vladlen Sirotkin (1933 – 2005), doctor în istorie, profesor titular la Academia Diplomatică a M.A.E. rus și asociat la universitățile din Berkeley (S.U.A.), Cambridge (Marca Britanică) și Sorbona (Franța), a sintetizat relația dintre rezerva de aur a R.S.F.S. Ruse și aurul românesc evacuat la Moscova astfel:

Rezerva de aur a R.S.F.S.R. la începutul anului 1922, în ruble aur

Total valori	Din care:				Resturi din:
	aur	argint	platină	valute străine	aurul românesc
251.414.792,96	217.923.632,95	22.986.314,0 *	10.418.943,77	685.900,24	87.074.501,05
*Observație: Din această sumă, echivalentul a 8.925.063 ruble aur o reprezentau monetele cu defecte, neconforme din punct de vedere al compoziției aliajului, potrivite doar pentru topire și reștanțare					

Altfel spus, la începutul anului 1922, aproape trei sferturi (73,79 %) din aurul românesc evacuat la Kremlin în 1916 (adică 87.074.501,05 din echivalentul celor 118.000.000 ruble aur) exista fizic în Depozitul de Stat pentru Păstrarea Valorilor (Gohran, creat prin Decretul Sovietului Comisa-

rilor Poporului nr. 32 din 13 februarie 1920), iar evidența contabilă a acestuia era ținută, de Comisariatul Poporului pentru Finanțe, separat de rezerva de aur a R.S.F.S. Rusă.

Succintul tablou de mai sus relevă și faptul că în primii patru ani de la „arestarea” Tezaurului bancar al României,

autoritățile sovietice au folosit deja echivalentul a cca 31 milioane ruble aur (118 milioane minus 87.074.501,05 ruble aur), ceea ce reprezenta peste un sfert (26,21 %) din Tezaurul B.N.R. predat reprezentanților oficiali ruși în februarie 1917.

(Va urma)

Romulus Roman cu soția

Tânărul Romulus Roman era un bărbat înalt și impunător. În iarna anului 1923 se căsătorește, la Oradea, cu Lucreția Cartiș, de 19 ani, o tânără foarte frumoasă, fiica lui Petru și a Floarei, născută Sălăjan. Căsătoria celor doi este consemnată în registrul stării civile al orașului Oradea Mare la data de 6 ianuarie. Vor locui în urbea de pe Criș, cu chirie, pe strada Prințul Carol nr. 29. Soarta a vrut să unească doi tineri ale căror sate erau așezate, în județe diferite, pe Crișuri: Romulus în Baia de Criș, traversată de Crișul Alb, iar Lucreția în Girișu de Criș, traversat de Crișul Repede. Din nefericire, la acea dată mama lui Romulus, Lina Roman, era deja decedată.

Romulus Roman era impregnat de un profund sentiment patriotic, relevat chiar în cererea de angajare în Bancă. Prenumele său ne arată că spiritul românesc provenea din familia de ortodocși, potențat de aura formidabilă a figurii lui

Avram Iancu, mort în 1872, la Baia de Criș, atunci când tăbăcarul Ion Roman abia împlinea 12 ani.

Apreciat și plăcut de directorul Agenției Oradea, Romulus Roman își consolidează aici experiența bancară. După o scurtă transferare la Cluj, în cursul anului 1922 revine în orașul de pe Crișul Repede, iar în mai 1923 este promovat casier, cu un salariu de 1.000 lei.

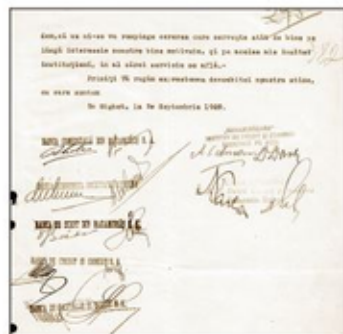
De la 1 august 1927 este numit contabil la Agenția Sighetul Marmăției și astfel începe călătoria sa profesională prin unitățile teritoriale ale Băncii Naționale, rotație specifică salariaților de încredere, cu o foarte bună pregătire în domeniu.

Romulus Roman rămâne la Sighet până la 1 octombrie 1929, când este mutat contabil-șef la Brăila, unde funcționa una dintre primele patru sucursale deschise în anul 1881. Dovada aprecierii sale în comunitățile unde lucra o reprezintă scrisoarea comună

adresată guvernatorului la 30 septembrie 1929 prin care se cerea rămânerea lui Roman la Sighet. Semnatarii scrisorii erau Banca Comercială Maramureș SA, Banca Economică Societate Anonimă, Banca de Scont Maramureș, Banca de Credit și Comerț, Banca de Păstrare și Credit, „Maramureșana” – Institut de Credit și Economii, „Casa Noastră” – SAP Bancă Comerț și Industrie. Scrisoarea respectivă este un clogiu adus lui Romulus Roman, dar și o dovadă a calității activității și a aprecierii de care se bucurau peste tot înalții funcționari ai Băncii Naționale.

Aflând de această scrisoare, Romulus Roman îi scrie la rândul lui guvernatorului Dimitrie Burillianu pentru a-l asigura de prețuirea și loialita-

Cele două pagini ale scrisorii adresate guvernatorului B.N.R. la 30 septembrie 1929, prin care se cerea rămânerea lui Romulus Roman la Sighet

vara anului 1912, obține diploma de bacalaureat. Din școală cunoștea suficient de bine limbile maghiară, franceză și germană. Inteligent și harnic, tânărul absolvent lucrează între 4 ianuarie 1912 și 1 ianuarie 1916 la Banca Poporului din Pâncota. Deși plină de satisfacții profesionale, viața lui nu avea să fie deloc simplă și nici ușoară.

La 15 ianuarie 1916 este mobilizat în armata austro-ungară, până la 1 noiembrie 1918. Luptă în continuare pentru armata română până la 30 iunie 1920, sub steagul Regimentului 86 Infanterie.

Lăsat la vatră, sublocotenent în rezervă, Romulus Roman își începe cariera prodigioasă în Banca Națională a României. După efectuarea stagiului militar și mobilizare (1916 – 1920), la 16 decembrie 1920 solicită angajarea la Agenția Oradea Mare, înființată imediat după Unire, la 6 noiembrie 1919. Tot la aceeași dată Consiliul

General al Băncii Naționale decidea înființarea de agenții în orașele Brașov, Sibiu, Arad, Cluj și Timișoara. Agenția Oradea Mare a început să funcționeze efectiv la 10 noiembrie 1920, după ce cu o lună înainte Consiliul de Administrație îi numise funcționarii: Ștefan Ciuntu – director, Jan Baci – contabil și Ioan Puga – casier.

Romulus Roman întrunea calitățile unui funcționar bancar impecabil. Avea spiritul patriotic specific românilor transilvăneni, căpătase rigora militară în cei patru ani de slujire sub arme, scria frumos, cunoștea rezonabil trei limbi străine, era un om corect și loial instituției.

Motivația solicitării de angajare o găsim mărturisită, după 18 ani, într-o scrisoare adresată guvernatorului Dimitrie Burillianu. „După înfăptuirea României Mari am intrat în serviciu cu tot idealismul și entuziasmul nostru de fii desrobiți ai Ardealului,

ferm decisi să muncim din toate puterile și oriunde să ne arătăm vrednici de cinstea ce ni s-a făcut când am fost primiți în serviciul primului așezământ financiar al Țării.” Este acceptat ca diurnist în 21 ianuarie 1921 cu un salariu de 350 lei.

SĂ NU PLANEZE NICIO URMĂ DE ÎNDOIALĂ

Ambițios, inteligent și harnic, Romulus Roman se face imediat remarcat chiar de directorul C.I. Băicoianu, aflat în inspecție la Agenția Oradea, iar conducătorul acesteia, Ștefan Ciuntu, îi cere guvernatorului mărirea de salariu și numirea ca funcționar definitiv pentru „priceperea, munca și bunăvoința arătată în serviciu”. Aceste lucruri se și întâmplă, Roman obținând mărirea de salariu în aprilie și în mai, precum și definitivarea pe funcția de impiegat clasa 6, la 1 august același an.

Clădirea în care funcționează, neîntrerupt, de la crearea în 1919, Agenția Oradea a B.N.R.

director la Sucursala Chișinău a Băncii Naționale. Aici lucrează în echipă cu Ion Simniceanu, contabilul pe care îl va reîntâlni ocupând funcția de director la Agenția Târgu Jiu, în timpul operațiunii „Neptun”. La Chișinău este și cenzor la Comitetul Societății Ortodoxe Naționale a Femeilor Române, sucursala locală.

De la 1 septembrie 1939 până la 30 septembrie 1940 este director la Agenția Oradea, acolo unde în urmă cu aproape două decenii își începuse activitatea în slujba (serviciul, cum îi plăcea lui să spună) Băncii

Lucreția Carpiș, căsătorită Roman

Naționale. În vara anului 1940, după Dictatul de la Viena, s-a îngrijit de evacuarea valorilor Agenției Oradea la Arad.

La 1 octombrie 1940 își vede visul împlinit, ajungând să lucreze în sediul din București al Băncii, fiind numit întâi inspector în Centrala Băncii și apoi casier central din 1 ianuarie 1941 până la 1 iulie 1947. Principala lui misiune era aceea de a gestiona toate valorile aflate în tezaurele B.N.R., având și privilegiul de a semna biletele nou emise.

(Va urma)

UN PORTRET ÎN SPRIJINUL VACCINULUI

În 1796, doctorul englez Edward Jenner a descoperit vaccinul împotriva variolei (*Magazin istoric*, nr. 3/2010), o boală care ucidea în fiecare an aproximativ 400.000 de oameni doar în Europa. Compania Britanică a Indiilor Orientale a încercat să introducă vaccinul și în India.

S-a izbit însă de rezistența multor autorități locale și a populației. Preoții hinduși *tikadar*, care se ocupau cu tratarea bolii, se temeau că își vor pierde rostul. Exista o aversiune din pricina traducerii termenului din acel moment pentru vaccin – *cowpox* („boala vacii”) –, care avea conotații grave în limba sanscrită. Iar metoda de a inocula vaccinul – „din braț în braț”, de la o persoană vaccinată la alta – era contrară sistemului de castă hindus, ce prevede o separare strictă între categoriile sociale.

Pentru a avea succes, Compania Indiilor Orientale a cerut și ajutorul familiilor regale din regiune. Astfel a fost realizată o pictură

(coperta 2), redescoperită întâmplător de istoricul britanic dr. Nigel Chancellor în 1991, care le înfățișează pe două soții ale regelui din Mysore – din sudul Indiei – și pe bunica acestuia, aflată în centru, proaspăt vaccinate.

Regina Devajmmani, din dreapta, își dezvăluie brațul artistului, arătând că a fost vaccinată și că „nu și-a pierdut demnitatea”, după cum a comentat istoricul. Regina din stânga, prima soție, tot denumită Devajmmani, are gura ușor decolorată, rezultat temporar al vaccinării. În centru, bunica regelui, Lakshmi Ammani, care își pierduse soțul din pricina variolei, reprezintă aprobarea dinastiei Wadiyar, ea fiind de fapt și persoana care a solicitat ca restul familiei să primească vaccinul.

Sprijinul familiei regale a avut succes. În doar doi ani, au fost vaccinați un milion de oameni din regiune, iar mulți dintre preoții *tikadar* au început să administreze vaccinul în locul metodelor tradiționale. ■

tea sa și mai ales de faptul că nu a știut de inițiativa banche-rilor din Maramureș. În aceeași scrisoare găsim și o confesiune de credință a viitorului casier central. După ce afirmă că nu a incitat la redactarea acelei scrisori, Romulus Roman continuă: „Țiu să vă declar de la început, pe cuvânt de onoare, că tot ce s-a făcut era făcut fără știrca mea. Nu cred că vreun funcționar al Băncii Naționale să cadă atât de jos pe povârnișul moral, încât ar fi capabil să recurgă la astfel de mijloace.

Domnule Guvernator,

Ca unul care am intrat în serviciul Băncii Naționale cu dorul în suflet de a contribui printr-o muncă asiduă la susținerea și ridicarea prestigiului acestei înalte instituțiuni, trebuie să fiu gelos de situația pe care mi-am creat-o în serviciul Băncii Naționale exclusiv prin

propriile mele puteri, trebuie să mă adresez simțului Domniei Voastre de dreptate, Domnule Guvernator, comunicându-vă cele de mai sus, pentru ca nu cumva din vreo greșală fatală să planeze asupra mea măcar o urmă de îndoială.”

UN VIS ÎMPLINIT

El rămâne, din 1 octombrie 1929, o scurtă perioadă la Brăila în funcția de contabil-șef, timp în care a fost detașat și pentru a conduce ghișeul înființat de B.N.R. pe lângă Administrația Financiară la Storojineț, iar din martie 1930 este numit director la Miercurea Ciuc. Acolo nu era tocmai mulțumit de condițiile în care era nevoit să lucreze și mai ales să locuiască, deși îl favoriza clima, și simte nevoia să spună acest lucru unuia dintre prietenii și ocrotitorii săi din Centrală. În martie 1935, după

cinci ani de stat „în acest mic loc din Secuime“, îl roagă pe Ștefan P. Ionescu, șeful Serviciului Sucursalelor și Agentelor din Secretariatul General al B.N.R., să-l propună și susțină pentru un post într-un orașel mai mare, „unde voi avea și locuință și ceva de necrezut... bac“. Între timp, constatase că suferă de hipertensiune arterială și solicită anual concedii pentru „căutarea sănătății“ în stațiuni ca Vatra Dornei, de pildă.

Situația oportună a transferului se ivește în anul următor și la 1 aprilie 1936 este numit director la Agenția Bacău, unde rămâne până la 1 septembrie 1937. Primește aprobarea de a fi și cenzor pe lângă comitetul școlar al liceului comercial din localitate.

În intervalul 1 septembrie 1937 – 1 septembrie 1939 este promovat din nou și numit

La o petrecere de Anul Nou

tită de episcopul greco-catolic Iuliu Hossu.

Conferința de Pace de la Paris (1919 – 1920) a prilejuit primele contacte între membrii delegației române conduse de premierul Ion I.C. Brătianu și monseniorul Bonaventura Cerretti, secretarul Congregației pentru Afaceri Extraordinare și reprezentantul personal al Papei la conferință, convorbirile fiind mediate de canonicul român Ioan Coltor, consilier din partea Consiliului Dirigent al Transilvaniei în delegația română. „Un stat suveran, cum e și România – va declara în acele împrejurări reprezentantul Sfântului Scaun –, va ști în propriul său interes să găsească soluția tuturor problemelor interne, iar chestia minorităților este o problemă a statelor civilizate. Catolicii din România vor avea întotdeauna solitudinea Scaunului Apostolic, nu însă prin deferirea diferendelor lor la un for superior, ci prin amicală înțelegere între Guvernul României și Sfântul Părinte. Noul Tratat de Pace – adăuga Cerretti – sunt sigur că va crea țării dumneavoastră o echitabilă poziție între state; iar străinătatea, desigur, i se va conforma ei”.

Rezultatul acestor convorbiri și al celor discutate la București, inclusiv cu regele Ferdinand I, a fost hotărârea reciprocă de stabilire oficială a relațiilor diplomatice și înregistrarea proiectului de Concordat între obiectivele de bază imediate ale celor două părți. Atitudinea favorabilă adoptată de Sfântul Scaun în problema recunoașterii Unirii românilor, alături de deciziile din 10 mai și 29 iunie 1919 de restituire a

parohiilor greco-catolice din Transilvania alipite Episcopiei de Hajdúdorog, precum și acțiunile Papei Benedict al XV-lea pentru înțelegere și cooperare internațională (Enciclica *Pacem Dei munus*, 23 mai 1920) au fost tot atâtea argumente în realizarea practică a permanentizării raporturilor bilaterale.

În baza raportului ministrului român al Afacerilor Străine Duiliu Zamfirescu, prin Înaltul Decret Regal nr. 2.543 bis din 12 iunie 1920, era desemnat primul reprezentant diplomatic al României pe lângă Sfântul Scaun, în persoana lui Dimitrie C. Pennescu, diplomat de carieră, la acea dată directorul Afacerilor Politice și Contenciosului.

DEBLOCAREA NEGOCIERILOR

Acesta își prelua postul la 22 iulie, prezentându-și scrisorile de acreditare la Vatican o săptămână mai târziu. La 31 iulie, Dimitrie C. Pennescu îl informa pe noul ministru al Afacerilor Străine, Take Ionescu, despre desfășurarea ceremoniei de prezentare a scrisorilor sale de acreditare. „Alaltăieri, joi, la orele 12.00, Sfântul Părinte a binevoit a mă

primi, cu ceremonialul obișnuit, în audiență solemnă, împreună cu personalul Legațiunii, spre a-I remite scrisorile prin cari Maiestatea Sa regele, augustul nostru suveran, mă acreditează în calitate de trimis extraordinar și ministru plenipotențiar pe lângă Sfântul Scaun [...] În cuvântarea mea, am ținut a sublinia că în România Mare, făurită cu sacrificiile imense ale tuturor fiilor ei, catolicii de ambele rituri, precum și instituțiile catolice care intră în noile frontiere ale țării noastre se vor putea dezvolta în mod liber «în cadrele naționale», dar «punând în armonie organizarea și funcționarea lor cu interesele legitime ale statului român». Am făcut apoi – continua diplomatul român – aluziune la Concordat, arătând că, pentru regulara ra-

Catedrala „Sf. Iosif”, București, 1930: nunțul apostolic, Angelo Dolci, și arhiepiscopul Alexandru Cisar (cu mitră)

RELATII DIPLOMATICE ROMÂNIA - VATICAN O SUTĂ DE ANI

DUMITRU PREDA

O anume opoziție internă, nu numai din partea ierarhiei ortodoxe, ca și unele circumstanțe externe au împiedicat concretizarea demersurilor.

În lunile care au premers încheierea Primului Război Mondial a avut loc o intensificare a contactelor reprezentanților papali cu personalități române și din celelalte state din Europa Central-Răsăriteană. După ce Consiliul Național Unit Român de la Paris, constituit la 3 octombrie 1918, l-a numit pe monseniorul Vladimir Ghika reprezentant al său pe lângă Papa Benedict al XV-lea, două luni mai târziu, la 11 decembrie 1918,

cardinalul Pietro Gasparri, secretarul de Stat al Sfântului Scaun, avea să ratifice această numire „în vederea unei colaborări utile pentru binele religios al poporului român”. Scrisoarea adresată prelatului român sublinia satisfacția de a avea „relații cu un popor de civilizație latină” față de care au fost nutrite statornic „simpatiile cele mai vii și mai profunde”. Exprimând acordul de deschidere a unui oficiu diplomatic la Roma-Vatican, înaltul demnitar papal ținea să precizeze: „În confirmarea binevoitoarelor sale sentimente, Sfântul Scaun, încă de acum, este dispus să ia proiectul de

Premierului Ion C. Brătianu îi aparține inițiativa, în timpul lungii sale guvernări (1876 – 1888), de a încheia un tratat cu Vaticanul și de a înființa o legatie pe lângă Sfântul Scaun.

Concordat remis de Excelența Voastră în cea mai serioasă și mai atentă analiză”.

TATONĂRI RECIPROCE

Evoluția evenimentelor din spațiul românesc fusese urmărită de Cancellaria Vaticanului, care și prin oficiul *Osservatore Romano* saluta, la 5 decembrie, în mod elogios Unirea românilor de la 1 Decembrie 1918, la care au contribuit într-o frățească colaborare ambele confesiuni, ortodoxă și unită. Era publicată și Proclamația Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia, ci-

Monseniorul Vladimir Ghika a fost numit de Consiliul Național Unit Român de la Paris reprezentant al său...

... pe lângă Papa Benedict al XV-lea

Numirea era ratificată, la 11 decembrie 1918, de cardinalul Pietro Gasparri, secretarul de Stat al Sfântului Scaun

Zenovie Păclișanu

Vaticanului de a da un curs pozitiv raporturilor cu România.

Sfântul Scaun avea, totodată, să admonesteze aspru intervențiile nuntialului apostolic de la Budapesta, Lorenzo Schioppa, în marja manifestărilor iredentiste din Ungaria – acesta fiind, de altfel, rechemat la începutul lui 1925 –, iar ulterior să intervină, la cererea părții române, în reglementarea descemnării prelaților din Bucovina și Basarabia, recunoscând prin aceasta dreptul istoric și moral al României asupra provinciilor sale reîntregite.

Reluarea negocierilor diplomatice în 1924, odată cu trimiterea la Roma a fostului ministru, acum senator liberal, Constantin G. Banu, însoțit de Zenovie Păclișanu, director general al Cultelor minoritare din Ministerul Cultelor și Artelor, a fost rezultatul voinței reciproce și al unor eforturi și concesiuni comune pentru a depăși obstacole de ordin religios și politic. Problema dreptului de patronat suprem al regelui României (acceptarea dreptului suveran al statului în problemele de organizare-administrare ale Bisericii romano-catolice) a născut numeroase dispute. Fără a

intra acum în amănunte, este necesar să arătăm că tensiunile ivite în relațiile bilaterale s-au amplificat, în bună măsură, pe fondul stăruitoarelor acțiuni subversive-iredentiste ale prelaților maghiari, susținute de guvernul regentului Horthy Miklós și Primatul Ungaric, inclusiv prin Legația ungară pe lângă Vatican, acțiuni care au găsit uneori sprijin chiar în rândurile Curiei române, dar pe care Sfântul Scaun a căutat să le tempereze și să le respingă.

Pelerinajul delegației de 148 români uniți în Cetatea Eternă, în frunte cu episcopii Valeriu Traian Frențiu (al Oradiei), Iuliu Hossu (Cluj-Gherla) și Alexandru Niculescu (Lugoj) și deputații Ștefan Cicio-Pop, Aurel Lazăr și alți reprezentanți din Transilvania, și primirea lor solemnă de Papa Pius al XI-lea, în scara zilei de 25 mai 1925, urmată de o audiență privată în 27 mai, au marcat semnificativ interesul reciproc și dorința

de colaborare. Vaticanul a acordat aceeași considerație specială și celui de-al doilea pelerinaj al românilor uniți, condus de mitropolitul Vasile Suciu (de Făgăraș și Alba Iulia) în octombrie același an, acordându-le cu acea ocazie medalia jubiliară a „Anului sfânt” și afirmând, în alocuțiunea sa, că românii formează „o mare națiune cu un trecut istoric strălucit”, unit cu „speranța radioasă a unui viitor atât de mult promițător”.

Câteva luni mai târziu, la 15 ianuarie 1926, ministrul român Dimitrie Pennescu putea informa despre încheierea tratativelor pentru semnarea Concordatului. „Toate modificările și adăugirile cerute de noi au fost admise de Sfântul Scaun, unele cu oarecare ușoare modificări, mai mult de formă decât de fond, iar concesiunile făcute de noi Vaticanului, sub rezerva aprobării Guvernului, sunt dispozițiuni luate textual din proiectul de lege al regimului cultelor”.

Catedrala din Blaj, 1932: de la stânga, episcopii Alexandru Rusu, Iuliu Hossu, Valeriu Traian Frențiu, Alexandru Niculescu

porturilor ce urmează să existe de acum înainte între statul român și noii săi supuși de religie catolică, va fi necesar să se încheie un acord sincer și durabil între țara noastră și Sfântul Scaun“.

La scurt timp, la 17 octombrie 1920, pe aceeași linie de a promova relații apropiate și amicale cu statul român, sosea la București și monseniorul Francesco Marmaggi, în calitate de nunțiu apostolic. Cinci zile mai târziu, el avea să fie primit în audiență solemnă la Palatul Regal de regele Ferdinand I.

În perioada următoare aceste relații au fost concentrate pe încheierea Concordatului. Discuțiile inițiate încă din 1919 au fost continuate mai întâi de Cabinetul Alexandru Vaida-Voevod, prin părintele Vasile Lucaciu, trimis în misiune la Vatican la începutul lui 1920, apoi de Guvernul generalului Alexandru Averescu, în 1920 – 1921. Cu toate că ambele părți au manifestat bunăvoință în finalizarea proiectelor de acord propuse, negocierile au intrat treptat într-un con de umbră, în circumstanțele aplicării reformei agrare din 1921, cu referire la implicațiile ei asupra unor fonduri catolice, dar mai ales ale unei accentuate campanii contra încheierii Concordatului, susținută, inclusiv în presă, de conducerea Bisericii Ortodoxe și de largi sectoare ale laicatatului ortodox, în contextul acțiunilor revizioniste ungare.

Odată cu revenirea lui Ion I.C. Brătianu și a Partidului Național Liberal la guvernare (19 ianuarie 1922 – 29 martie 1926), agenda priorităților

*Dimitrie C. Pennescu,
tânăr diplomat
în Ministerul Afacerilor Străine*

fiind modificată, urmărindu-se adoptarea noii Constituții a României întregite și a legilor de unificare și reformare instituțională a statului, tratativele cu Vaticanul au fost temporar suspendate. Incidentul provocat cu prilejul festivităților

Mihai Robu, episcop de Iași

încoronării familiei regale la Alba Iulia (15 octombrie 1922), când episcopatul catolic a refuzat să participe la oficierea serviciului divin din Catedrala ortodoxă, și îndeosebi atitudinea sfidătoare la adresa autorităților române a episcopului de Timișoara, monseniorul Gyula Glattfelder, au furnizat noi argumente celor care se opuneau Concordatului.

Din dorința deblocării negocierilor și menajării susceptibilităților românești, la scurt timp Sfântul Scaun decidea mutarea episcopului Glattfelder la Szeged, în Ungaria, și apoi chiar înlocuirea monseniorului Marmaggi cu un nou nunțiu apostolic, monseniorul Angelo Dolci, arhiepiscop titular de Hieropolis (1914). Acesta din urmă era un diplomat papal cu o notabilă carieră diplomatică în America Latină, dar și la Istanbul, în timpul Marelui Război.

ÎNCHEIEREA TRATATIVELOR

Pe aceeași linie de întărire a încrederii și a raporturilor cu statul român trebuie menționată și numirea, la 15 iulie 1924, cu acceptul Guvernului român, a monseniorului Alexandru Cisar, episcopul de Iași, în scaunul Arhiepiscopiei romano-catolice din București în locul lui Raymund Albin Netzhhammer (*Magazin istoric*, nr. 4 – 6/2000), care în luna mai își prezentase demisia. Împreună cu desemnarea lui Mihai Robu ca episcop la Iași, cele două acte de numire a primilor înalți prelați catolici români au fost o dovadă în plus a voinței

OPERATIUNEA „MARTE” O BĂTĂLIE UITATĂ?

SABIN FLOREA

S-a scris mult despre desfășurarea și finalul bătăliei de la Stalingrad, inclusiv despre contraofensiva sovietică denumită Operația „Uranus”. Sunt cunoscute și operațiile ulterioare desfășurate de trupele sovietice: „Saturn” și „Micul Saturn”.

În schimb, până relativ recent, au fost foarte puține mențiuni în Occident și în U.R.S.S., respectiv Federația Rusă despre ofensiva „geamănă” a Operației „Uranus”, executată de forțele sovietice în zona centrală a frontului și denumită „Marte”. A fost menționată doar în treacăt de câțiva participanți la lupte și complet ignorată de istoricii sovietici, fiind practic ștearsă, până de curând, din istoriografia sovietică pentru că nu și-a atins scopul și s-a soldat cu pierderi imense, neputând fi așezată la același nivel cu marele succes de la Stalingrad.

În timp ce Armata Roșie își concentra forțele pentru Operația „Uranus”, în partea de nord a frontului, Înaltul Comandament sovietic a planificat o altă ofensivă împotriva forțelor Grupului de Armate Centru, care număra 79 de divizii germane, 41% din totalul forțelor de pe Frontul de Est, ce încă mai amenința defensiva capitalei sovietice. Planificată

și supervizată de mareșalul Jukov, Operația „Marte” urmărea atacarea și învăluirea forțelor germane dislocate în intrândul Rjev din partea de est de Frontul de „Vest” al generalului de armată I.S. Konev și din partea de vest de Frontul „Kalinin” al generalului de armată M.A. Purkaev. Scopul principal al ofensivei era eliminarea intrândului german de la Rjev, distrugerea

Armatei 9 germane și atingerea unui aliniament favorabil pentru continuarea ulterioară a ofensivei către Smolensk și Viazma. Ofensiva urma să fie sprijinită de Armata 39 din cadrul Frontului „Kalinin”, care avea misiunea de a ataca forțele germane din zona de nord a intrândului, în timp ce Armata 3 de șoc învăluia orașul Velikie Luki, situat în partea de vest a intrândului.

SEMNAREA CONCORDATULUI

Amânarea semnării Concordatului încă un an și jumătate avea să fie cauzată de unele detalii „tehnice”. Cabinetul Ion I.C. Brătianu (ministru al Cultelor și Artelor fiind profesorul Alexandru Lapedatu) a dorit să fie înscrise unele precizări suplimentare și nuanțări în probleme ce puteau afecta nu numai domeniul religios, ci și suveranitatea statului (de exemplu, jurământul de fidelitate al preoților romano-catolici, posibilitatea creării unor noi entități romano-catolice și greco-catolice, ajutoarele financiare din străinătate etc.). Apoi, noul guvern prezidat de generalul Alexandru Averescu (30 martie 1926 – 4 iunie 1927) a ținut să dea o greutate suplimentară finalizării proiectului negociat de predecesori.

În acest scop, în septembrie 1926, premierul român, hotărât să imprime un curs pozitiv inclusiv raporturilor cu Italia lui Mussolini, a efectuat o vizită oficială în Peninsula, în timpul căreia s-a întâlnit cu Papa Pius al XI-lea, cu care a avut o convorbire prelungită în biblioteca privată a acestuia, precum și cu secretarul de Stat Gasparri, prilej de a conveni asupra amănunțelor legate de definitivarea textului propriu-zis al actului. Ultimele negocieri s-au desfășurat la Roma, la sfârșitul lunii aprilie – începutul lunii mai 1927, cu participarea ministrului

Papa Pius al XI-lea

român al Cultelor (având depline puteri) și a trimisului extraordinar și plenipotențiar Dimitrie C. Pennescu, respectiv a secretarului de Stat și a apropiatului său colaborator Francesco Borgongini-Duca (pentru Afaceri Ecclesiastice Extraordinare).

Concordatul între România și Vatican avea să fie încheiat în seara zilei de 10 mai 1927, la Roma, conform instrucțiunilor primite din țară, „luând în deosebită socotință și dorința exprimată a M.S. regelui”. Din partea română, în numele regelui Ferdinand I, importantul document a fost iscălit de Vasile Goldiș, ministru al Cultelor și Artelor, iar pentru suveranul pontif de cardinalul Pietro Gasparri. Actul era ratificat doi ani mai târziu, în timpul primului guvern Iuliu Maniu (1928 – 1930).

Legea pentru ratificarea Concordatului din 12 iunie 1929 cuprindea, pe lângă textul propriu-zis semnat la Roma, și două Note-scrisori diplomatice, considerate apoi ca parte integrantă a respectivului document: cea dintâi, din partea lui Nicolae Titulescu, în calitate de ministru al Afacerilor Străine, datată 20 iulie 1928 și adresată nunțiului apostolic, cea de-a doua fiind chiar răspunsul monseniorului Angelo Maria Dolci din 22 octombrie același an. Titulescu, în urma studierii dosarului Concordatului și a discuțiilor

avute cu suveranul pontif și înalți demnitari ai Sfântului Scaun la începutul mandatului său, a solicitat acceptarea interpretării prevederilor unora dintre articole în sensul dorit de Guvernul român. Era de fapt ceea ce el numea „precizuni” la „lucruri care se înțeleg de la sine, dar faptul că ele ar putea fi date în bună înțelegere cu Sfântul Scaun ar liniști multe susceptibilități și ar servi prin aceasta scopului urmărit în comun”. Astfel s-a ajuns, în condițiile unei alte majorități parlamentare și a unui alt guvern (național-țărănesc), sub regimul Înaltei Regente, la dezbateră și aprobarea Concordatului. Curând, la 7 iulie 1929, la Vatican era parafat schimbul de ratificări ale documentului, ambele evenimente încununând o etapă importantă în relațiile dintre România și Sfântul Scaun. ■

Diviziile 5 și 9 Tancuri pentru întărirea Corpului 39 Tancuri (comandat de generalul Jürgen von Arnim), poziționat în partea de est a intrândului, iar Corpul 41 Tancuri (comandat de generalul Josef Harpe), poziționat în partea de vest, a primit Divizia 1 Tancuri. Aceste măsuri s-au dovedit salvatoare.

Operația a debutat în dimineața zilei de 25 noiembrie 1942, după ce a fost atins obiectivul inițial de la Stalingrad: încercuirea Armatei 6 germane. Magnitudinea asaltului sovietic a fost impresionantă, dar pregătirea inițială de artilerie, asigurată de 53 de regimente, din cauza cetii dense, a reușit doar parțial să neutralizeze punctele de foc și fortificațiile germane. Conform planului, Armatele 22 și 41 din cadrul Frontului „Kalinin” au atacat puternic pozițiile germane de la sud și nord de orașul Belii, în timp ce, simultan, Armatele 20 și 31 din cadrul Frontului de „Vest” au atacat la nord-est de orașul Siciovka.

Totodată, Armata 39 a lansat atacuri secundare la vest de Rjev, pentru fixarea forțelor germane, iar Armata 3 de șoc, spri-

Ofensiva a fost precedată de o puternică pregătire de artilerie

jinită de 215 tancuri din Corpul 2 Mecanizat (general-maior I.P. Korșagin), a atacat pozițiile germane de la est de orașul Velikie Luki. Forțele Armatei 41 sovietice (general-colonel G.F. Tarasov) au străpuns pozițiile germane de la nord și sud de Belii deținute de Divizia 2 de Câmp a Luftwaffe.

Apărarea germană a fost spartă în zona de apărare a Diviziei 2 de Câmp de forțele sovietice pe un front cu o lățime de 15–20 km și cu o adâncime de 30–40 km, care aproape au atins comunicația Smolensk – Moscova.

Corpul 3 Mecanizat (general-maior Katukov), având în dotare circa 200 de tancuri,

a exploatat imediat succesul obținut de forțele Armatei 22, strecurându-se de-a lungul văii râului Lucea pentru a face joncțiunea cu unitățile blindate din compunerea Armatei 41 la est de Belii. Totodată, la sud, Corpul 6 Infanterie „Stalin” (general-maior S.I. Povetkin) a exploatat breșa obținută, urmat de Corpul 1 Mecanizat (general-maior M.D. Solomatin), care dispunea de circa 300 de tancuri (inclusiv 50 de tancuri grele KV) și fusese întărit cu două brigăzi mecanizate. Corpul lui Solomatin s-a infiltrat adânc în dispozitivul german, încercând să facă joncțiunea cu blindatele lui Katukov, pentru a încercui orașul Belii, precum și pentru a se întâlni cu elementele înaintate ale lui Konev la baza intrândului Rjev.

Cele două armate ale lui Konev nu au reușit să obțină același succes precum forțele Frontului lui Purkaev. Armatele 20 și 31, ale căror operații erau supervizate de Jukov, sprijinite de unitățile blindate ale Corpurilor 5 și 6 Tancuri, precum și de Corpul 2 Cavalerie Gardă (general-maior V.V. Kriukov), au asaltat repetat pozițiile ger-

Tancuri grele KV „dăruite” de colhoznici pentru front

JUKOV ÎȘI SUBESTIMEAZĂ ADVERSARUL

Deși mai târziu a fost prezentată doar ca o acțiune locală, o operație de diversivitate menită să sprijine operațiile executate în sudul frontului, scopul, durata, forțele angajate (mai numeroase decât cele pentru „Uranus”), ca să nu mai vorbim că era proiectul personal al lui Jukov, demonstrează cu claritate că era vorba de o operație de amploare și că, inițial, se dorea ca „Marte” să fie chiar mai importantă decât „Uranus”. Mai mult, studiile arată că „Marte” era prima fază a unei operații și mai ambițioase, al cărei scop final era distrugerea Grupului de Armate Centru.

Așa cum Operația „Uranus” a fost continuată și extinsă cu Operația „Saturn”, „Marte” urma să fie continuată cu faza a doua, planificată la începutul lunii decembrie 1942, după ce și-ar fi atins obiectivul, eliminarea Armatei 9 germane din regiunea Rjev – Siciovka. Această a doua fază – codificată „Jupiter”

sau „Neptun” – urma să fie executată de numeroase forțe sovietice (Armatele 5 și 33, sprijinite de Corpurile 9 și 10 Tancuri și probabil Armata 3 Tancuri din rezerva Înaltului Comandament), care să atace spre vest, în direcția importantului nod rutier și feroviar Viazma, unde urma să facă joncțiunea cu forțele victorioase din regiunea Rjev, pentru ca apoi să distrugă forțele principale ale Grupului de Armate „Centru”.

Jukov era convins că defensivă Armatei 9 germane, supusă la atacuri din trei direcții diferite, va fi copleșită și se va prăbuși ca un castel de cărți. Armata 9 germană era comandată de generalul-colonel Walter Model și dispunea de 21 divizii (16 de infanterie, trei de tancuri – 1, 5 și 9 – și două de infanterie-moto, 14 și „Grossdeutschland”), numărând 140.000 de militari, 1.900 piese de artilerie și 265 de tancuri.

Bazându-se pe superiorita-

Generalul-colonel Walter Model discută cu militarii din subordine

tea forțelor aflate la dispoziție, dar subestimând adversarul, mareșalul sovietic nu s-a concentrat suficient pe asigurarea unor măsuri de mascare a intențiilor sale și de camuflare a concentrărilor masive de trupe și tehnică de luptă, fapt ce a permis cercetării aeriene și terestre germane să aprecieze că o ofensivă sovietică era iminentă în zonă și care erau sectoarele cele mai amenințate. Pe baza acestor informații și analize, Model a vizitat fiecare sector de apărare și a dispus măsurile necesare pentru consolidarea apărării, astfel că sovieticii s-au lovit de trupe dislocate pe aliniamente favorabile defensivei, amenajate și fortificate.

Mareșalul Jukov (în centru) și generalul de armată Konev (în stânga lui)

O LUNĂ ÎN ÎNCERCUIRE

Un aspect deosebit de important al pregătirilor germane îl constituia faptul că toate cele patru corpuri din organica Armatei 9 (Corpurile 39 și 41 Tancuri, Corpurile 23 și 27 Armată) dispuneau de rezerve mobile (blindate) în adâncimea operațională, gata să stopeze orice breșă în dispozitivul propriu. Astfel, Model a dislocat

a nu umbri succesul de la Stalingrad și a păta reputația lui Jukov.

BILANȚ TRAGIC

Operația „Marte” (sau în versiunea sovietică A Doua Ofensivă Rjev – Sîciiovka) a eșuat. Scopul principal al ofensivei – eliminarea intrândului german și distrugerea Armatei 9 germane – nu a fost atins. Teritoriile eliberate de trupele sovietice au fost reduse ca suprafață: până la 50 km în zona Frontului „Kalinin”, iar în zona Frontului de „Vest” chiar și mai puțin, și asta după două săptămâni de lupte intense. După sacrificii enorme, Armata 20 sovietică a pătruns până la 6 km în adâncimea dispozitivului german, pe un front cu o lățime de 11 km.

În fiecare zi de luptă trupele ambelor fronturi participante la ofensivă au pierdut, în medie, aproape 8.300 de militari. Comparativ cu succesul obținut de trupele sovietice în sudul frontului, câștigurile erau derizorii.

Pierderile sovietice au fost estimate de lucrările germane – și confirmate după deschiderea arhivelor sovietice – la 335.000 de militari, 1.847 de tancuri și tunuri autopropulsate, circa 900 de tunuri și aruncătoare de mine și 127 de avioane. Unele mari unități sovietice au fost practic decimate, suferind pierderi între 50 – 80% din efective. De exemplu, Armata 20 sovietică a pierdut peste 58.000 de militari din totalul de 114.000 pe care-i avea inițial. Toate cele cinci brigăzi (trei brigăzi mecanizate și două de tancuri) ale Corpului 1 Mecanizat al generalului

Veterani de război participă la inaugurarea Memorialului de la Rjev, mai 2005

Solomatin au fost distruse, corpul pierzând peste 8.000 de militari dintre cei 15.000 pe care-i avea inițial, precum și toate tancurile și vehiculele din dotare. Corpul 6 Infanterie „Stalin” a avut aceeași soartă ca și Corpul 1 Mecanizat, pierzând în încercuirea de la sud de Belîi peste 22.000 de militari din efectivul inițial de 30.000.

Pierderile forțelor sovietice de la Stalingrad pe timpul celor aproape trei luni de la declanșarea Operației „Uranus” din 19 noiembrie 1942 și până la capitularea Armatei 6 germane din 2 februarie 1943 s-au ridicat la 485.735 de militari, dintre care 154.870 de morți. Pe lângă „Uranus”, totalul pierderilor includ și pe cele suferite în Operația „Micul Saturn”, respingerea Operației germane „Viscolul” și lichidarea forțelor Armatei 6 germane de la Stalingrad. În faza inițială a contraofensivei, în luptele purtate preponderent cu armata română, sovieticii au pierdut în jur de 80.000 de militari.

Sursele germane estimează pierderile germane la aproximativ 40.000 de militari, cele mai afectate fiind diviziile de tancuri care au intervenit în diferite zone pentru închiderea breșe-

lor. Divizia 1 Tancuri a pierdut 1.800 de militari (dintre care 500 de morți și dispăruți), iar Divizia 5 Tancuri 1.640 de militari (dintre care 540 de morți și dispăruți).

La 26 ianuarie 1943, la o lună după încetarea luptelor, comandantul Grupului de Armate „Centru”, mareșalul von Kluge, i-a recomandat lui Hitler să abandoneze

intrândul de la Rjev pentru a scurta frontul și a preveni o posibilă încercuire a Armatei 4 și 9 germane. După cum era de așteptat, Hitler s-a opus cu înverșunare. Până la urmă, argumentele lui Model și von Kluge, la care s-a adăugat situația critică a frontului, l-au convins pe dictatorul german.

La 6 februarie 1943, Hitler a aprobat planul Operației „Bivolul”, o retragere treptată, pe aliniamente intermediare, din interiorul intrândului Rjev. Forțele germane au executat cu succes operația în perioada 1 – 23 martie 1943, fără a fi perturbate serios de forțele sovietice. Astfel, lungimea frontului a fost redusă cu peste 370 de km, la care s-au adăugat alți 100 de km din retragerea organizată, executată în aceeași perioadă de forțele germane din intrândul de la Demiansk.

Jukov va repeta „rețeta” pierderilor imense de la Rjev în aprilie – mai 1945, când forțele Frontului 1 Bielorus de sub comanda sa au asaltat înălțimile Seelow din estul Berlinului, pierzând 38.000 de morți și 142.000 de răniți, adică jumătate din pierderile suferite de cele trei fronturi sovietice participante la Operația „Berlin”. ■

mane de la sud-est de Rjev. Toate atacurile au fost respinse după lupte grele și cu pierderi imense pentru sovietici. Unicul succes al lui Konev l-a reprezentat infiltrarea Diviziei 20 Cavalerie din Corpul 2 Cavalerie Gardă în adâncimea dispozitivului german. Divizia a fost imediat încercuită și a stat aproape o lună în spatele liniilor germane, până când un raid executat de Corpul Mecanizat a lui Katukov a salvat rămășițele diviziei (4.000 de militari), la începutul lunii ianuarie 1943.

ISTORIOGRAFIA SOVIETICĂ SALVEAZĂ REPUTAȚIA LUI JUKOV

Spre deosebire de Stalin-grad, unde germanii dispuneau de puține rezerve blindate, la Rjev, Model a reacționat prompt, introducând rapid în luptă diviziile blindate aflate în rezerva corpurilor. Realizând

Mareșalul Günther von Kluge

că Divizia 1 Tancuri nu putea rezista prea mult în fața a două corpuri de tancuri sovietice, Model a solicitat și i s-a aprobat de mareșalul Günther von Kluge, comandantul Grupului de Armate „Centru”, detașarea temporară a 3 divizii de tancuri (12, 19, 20, cu aproape 200 de tancuri), una de cavalerie și una de infanterie moto, pentru stoparea succesului obținut de ruși la sud de Belfi. La 1 decembrie 1942, Diviziile 19 și 20 Tancuri au lansat un contraatac coordonat pentru încercuirea forțelor Corpului 6 Infanterie și Corpului 1 Mecanizat la sud de Belfi, care au fost complet distruse în decurs de o săptămână.

Pe la mijlocul lunii de-

cembrie 1942, ofensiva sovietică se împotmolise în fața tenacei defensive germane. În partea de vest a intrândului, contraatacurile Diviziei Moto „Gross-Deutschland” au stopat înaintarea viguroasă a Corpului 3 Mecanizat de-a lungul văii râului Lucea, la nord de Belfi. Tenta-

tivele lui Jukov de reluare a ofensivei din 11 și 13 decembrie 1942 la sud de Rjev au eșuat lamentabil, cu pierderi catastrofale pentru sovietici. Eșecul costisitor al acestor încercări a fost parțial compensat de succesul Armatei 3 de șoc, care a anihilat forțele germane din Velikie Luki și a respins contraatacurile germane menite să elibereze garnizoana încercuită.

În final, rezistența tenace a apărării germane a condus la stoparea ofensivei sovietice și anularea ambițioaselor planuri ale lui Jukov de distrugere a Grupului de Armate „Centru” și, în final, la ascunderea operației timp de mai multe decenii de istoriografia sovietică pentru

Diviziile de Câmp ale Luftwaffe (*Luftwaffen-Feld Division/LFD*) – teoretic, unități de infanterie – au fost înființate de la începutul anului 1942. Erau de fapt încadrate cu personal disponibilizat din unitățile de aviație, într-o încercare de a completa pierderile suferite de diviziile de infanterie în 1941. În loc să se completeze unitățile de infanterie cu deficit de personal cu cei 170.000 de militari disponibilizați din cadrul forțelor aeriene, la sugestia lui Göring au fost înființate în total 22 de divizii „terestre” ale Luftwaffe, cărora, evident, le lipseau pregătirea și experiența în ducerea războiului terestru.

BOTEZAT ÎN ONOAREA SUVERANULUI ROMÂN

Creată conform Articolului XVI al Tratatului de Pace de la Paris (18 martie 1856), ce încheiasse cumplitul Război Oriental și al Crimei (1853 – 1856) – în fapt, războiul pentru prima unitate a românilor –, Comisiunea Europeană a Dunării izvora din imaginația politică și științifică a împăratului francezilor, Napolcon al III-lea (1852 – 1870). Acest prim organism al concertului european creat la Paris trebuia să restabilească navigația maritimă prin Gurile Dunării până la Galați și ulterior Brăila, veghind totodată la siguranța acesteia. Și dacă în secolele XIV – XV, sub dominația navigației italiene în Marca Neagră, Caffa (azi Feodosia) era socotită ultimul oraș spre Orient al Europei, acum Sulina avea să se transforme într-un avanpost pontic european. „Europolisul“, evocat ceva mai târziu de Jean Bart, a fost marca primei victorii a spiritului european, căci, în ceva mai mult de un deceniu, pe temeiul taxelor moderate de tranzit percepute, lucrările de dragare și îndiguire înfăptuite de Comisiunea Europeană aveau să creeze Dunărea maritimă, un fluviu sigur, străjuit de avizourile marilor puteri. Pirateria, endemică în Imperiul Otoman, a fost stărpită și brațul Sulina, regularizat, îndreptat, a devenit poarta maritimă a Prin-

Avizoul francez cu zbaturi „Le Magicien“

cipatelor Unite, a Românici, sursa prosperității, în primul rând a porturilor sale Brăila și Galați.

Sub conducerea îndelungată și pricepută a inginerului său șef Sir Charles Augustus Hartley (1825 – 1915), serviciul tehnic al Comisiunii a îmbogățit an de an flota sa cu drage și remorchere puternice, cu nave de întreținere a farurilor și balizelor, dar și hidrografice sau de inspecție.

Ajuns în scaunul domnesc al Principatelor Unite Moldova și Țara Românească la 10 mai 1866, sub semnul aceleiași bunăvoințe napoleoniene, Carol I de Hohenzollern-Sigmaringen, sfătuit cu înțelepciune de tatăl său, principele Carol-Anton, a înțeles imediat valoarea Dunării și a Mării Negre pentru

noua sa patrie.

Încă din toamna anului 1866, abia sosit din călătoria de recunoaștere a domniei la Istanbul, principele Carol I făcea cunoștință la Galați cu membrii Comisiunii Europene a Dunării și cu inginerul și șef Charles Hartley, despre care însemna în memorii că

„se bucură de o reputație extraordinară“. Apoi, la mijlocul lui noiembrie 1866, a pornit cu avizoul francez cu zbaturi „Le Magicien“ – din misiunea

Sir Charles Augustus Hartley

maritimă de la Gurile Dunării – la Ismail spre a cunoaște județele dunăreano-pontice ale Moldovei. La bordul aceluiași avizo principele, împreună cu învățatul francez Desjardins, trimis în misiune de împăratul Napolcon, și cu Ion C. Brătianu, a cercetat toate brațele Deltei Dunării, discutând chiar crearea unui port maritim al Românici prin amenajarea lacului Jibreni. „Deoarece Gurile Dunării nu sunt la

„Oithona“, yachtul lansat în 1903 de șantierul naval „Anthony and John Inglis Ltd.“ din Glasgow

„CAROLUS PRIMUS“ ODISEEA UNEI NAVE

SERGIU IOSIPESCU

Emblema șantierului naval
„Anthony and John Inglis Ltd.“

Cel dintâi yacht al Comisiei Europene a Dunării

Nava despre care va fi vorba în rândurile de mai jos, deși venită din îndepărtatul Albion – Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei –, a aparținut Comisiunii Europene a Dunării și nu a mai părăsit Marea Neagră, navigația sa predilectă fiind de la Galați la Sulina și Constanța. Și totuși odiseea sa merită să fie istorisită.

Așa precum se întâmplă adesea, începuturile sunt învăluite în legendă și incertitudine.

Cel ce a scris pentru prima dată despre „Carolus Primus“, în savuroasele-i amintiri, Gheorghe Jurgea-Negrilești, i-a creat o „preistorie“ romanțioasă. Comandă specială a bogatului lord Englis, soțul unei milionare americane, yachtul „oceanic“ ar fi fost construit la șantierele Simpson și Strickland din Glasgow, Anglia, în 1904. Botezat

„Oithona“, era prevăzut cu „numeroase săli de baie, lumină electrică – pe atunci o raritate –, un minunat salon cu cretonă [sic] frumoasă și șemineu, o sufragerie din mahon și o instalație Linde, adică un frigider, lucru banal astăzi, dar care avea să stârnească stupefarea [...]; astfel lordul Englis, proprietarul vasului, avea oricând șampanie rece, chiar în plină vară, sub arșița mediteraneană“. Dar la o „soarecă“ la Monte Carlo, sub

influența șampanici, refrigerate, lordul a provocat pe domni, invitații săi, la un concurs de înot de la yacht la țărm, în preajma căruia sărmanul, ajuns cel dintâi, a fost răpus de o congestie cerebrală. Neconsolata văduvă a vândut imediat nava, ce-i amintea nenorocirea, ea fiind cumpărată de Comisiunea Europeană a Dunării pe „o bucată de pâine“, cum se declarase, pe leafa unui amiral pe 100 de ani, după zisele gurilor rele.

secolului XX în construcția yachturilor cu motor, îngăduie descoperirea adevărului, surprinzător plăsmuit de imaginația copilului care era Gheorghe Jurgea-Negrilești la 1914.

CERCETARE ÎN EPOCA INTERNETULUI

Un yacht „Oithona” – numit astfel după numele unui mic crustaceu – fusese lansat cu adevărat în 1903 de șantierul naval „Anthony and John Inglis Ltd.” din Glasgow.

Firma, întemeiată în 1847 de frații Anthony (1813 – 1884) și John Inglis (1819 – 1888), a construit după 1862 pe șantierul Pointhouse de la confluența Clyde cu Kelvin, în mai bine de un secol, peste 500 de nave, de râu, cu zbatouri, mici ambarcațiuni de linie oceanice, iar, la vreme de război, nave mici de luptă și, după 1945, baleniere. Astăzi aici a fost amenajat noul Riverside Museum.

În ceea ce privește yachturile, șantierul „Anthony and John Inglis Ltd.” a devenit celebru grație ilustrului nepot al fondatorilor, dr. inginer John A. Inglis (1842 – 1919), prin construcția navelor „Alexandra” pentru regele Angliei Eduard al VII-lea (1901 – 1910) și „S.S. Safra El-Bahr” pentru khedivul Egiptului.

Yachtul oceanic cu motor „Oithona” a fost lansat la 16 aprilie 1903. Fusese construit cu o deosebită atenție, fiind menit să fie yachtul personal al inginerului Patrick MacNab

Pavilionul reginei Elisabeta de la Constanța

Inglis (1864 – 1920), fiul lui John Inglis. După numai câțiva ani însă, acesta l-a vândut locotenent-colonelului în retragere James Crossman, a cărui reședință era la Londra și la Cannes. Dar, la sfârșitul lunii martie 1908, locotenent-colonelul și-a pierdut viața într-un accident de automobil la Beaulieu-sur-Mer, Nisa.

Și astfel în anul 1908 „Oithona” a fost cumpărată de Comisiunea Europeană a Dunării drept navă de inspecție și rebotezată „Carolus Primus”, al doilea cu acest nume. Astfel se lămuresc și primele amintiri despre navă ale lui Gheorghe Jurgea-Negrilești.

Între primul și al doilea yacht al Comisiunii, câtă diferență! „Carolus Primus” din 1903 era un yacht cu carena din oțel, cu o elice, lung de 148 picioare și 2 țoli (45,16 m), lat de 23 picioare și 6 țoli (7,16 m), cu înălțimea de la chilă la punte de 13 picioare și 5 țoli (4,09 m), cu pescajul între 7 picioare 8 țoli (2,33 m) și 10 picioare 5 țoli (3,18 m), de 274,9 tonaj brut și 159,43 net, mașina având puterea nominală de 50 CP și indicată de 300 de CP. În tot, o navă extrem de zveltă, capabilă să atingă numai cu mașina cu aburi 11 noduri și jumătate (21,3 km/h).

Datorită aceluiași miracol informatic actual putem prezenta cititorilor noștri și planurile regăsite ale navei, și mai mult de atât, arhiva șantierului naval păstrează un tablou al „Oithonei” și o carte poștală cu fotografia lui „Carolus Primus”, cu autograful căpitanului

V[ittorio] Firenze. Căci familia Inglis urmărea odiseea navelor ce plecaseră de pe șantierul de la Pointhouse.

În vara lui 1914, la bordul yachtului, Gheorghe Jurgea-Negrilești, în vârstă de zece ani, a pornit spre Constanța, cu familia sa și a delegatului Imperiului Rusiei în C.E.D., consilierul de stat Piotr Karamișev, consul general al țării Nicolai al II-lea la Galați. Era obișnuită croazieră anuală a yachtului, prelungită uneori până la Istanbul. După obligatoriul popas la Sulina, unde se înălța palatul Comisiunii, „Carolus Primus”, escortat de o canonică, nava staționar rusă de la Gurile Dunării, a ajuns la Constanța, acostând la digul portului, în preajma pavilionului reginei Elisabeta a României. Carmen Sylva invita la ea și acorda uneori onoarea de a veni la bordul yachtului. Petrecerea la Constanța din acel an a fost însă întreruptă de izbucnirea războiului și căpitanul Firenze, supus cezaro-crăiesc, probabil dalmat, a readus yachtul la Galați.

La sfârșitul unei lumi, sub război și revoluții, „Carolus Primus” avea să treacă prin marca aventură.

(Va urma)

Portul Sulina cu primul bric „Mircea” acostat la dană

dispoziția liberă a României, numai în chipul acesta s-ar putea crea o cale curat românească la mare și un port care ar ridica această parte din Basarabia la cea mai mare importanță pentru țara întreagă – consemna principele în memorii. Tot atunci principele și principalul său sfetnic erau primiți sărbătorește de Comisiunea Europeană a Dunării la Sulina.

Protecția și interesul principelui apoi regelui de-a lungul întregii sale domnii pentru realizările Comisiunii Europene au fost determinante pentru ca primul yacht de inspecție al acesteia să fie botezat cu numele suveranului român: „Carolus Primus”.

PLĂSMUIREA IMAGINAȚIEI

Dar acesta nu a fost „Oithona” lordului Englis!

Căci *Universul Literar* din 4 septembrie 1895 anunța accidentul din seara de 28 august același an, provocat de ciocnirea pe brațul Sulina, între milele 7 și 8, a cargobotului german „Frieda” cu, surpriză!, „Carolus Primus”, „un yacht superb și elegant al Comisiunii Europene Dunărene”. Acesta din ur-

lăsatul serii, în sensul curentului puternic, yachtul nu a putut evita printr-o voltă ciocnirea, fiind azvârlit spre mal, cu prova sfărâmată și cu mulți dintre pasageri răniți, din fericire, ușor. Yachtul, „foarte delicat construit”, a fost remorcat până la Tulcea.

Existența yachtului este confirmată de altminteri și de o rară publicăție ocazională italiană din 1894, *Inaugurazione del nuovo canale di Sulina sul Danubio*, unde este dată și fotografia cu explicația „Il Carolus, yacht della Commissione europea del Danubio”. Acesta a fost așadar primul yacht numit „Carolus Primus” al Comisiunii.

Ciocnirea din 1895 și avariile produse trebuie să fi fost însemnate pentru ca, la începutul noului secol, să se pună problema înlocuirii yachtului de inspecție.

În mirifica epocă a informaticii cercetarea istoricului este de-a dreptul revoluționată. Într-acest chip putem

mă, având la bord mai multe familii din Galați și pe consulul Imperiului Otoman în oraș, Azarian Effendi, pornise într-o excursie la Sulina. Înaintând la

pătrunde în arhivele Muzeului din Brixham, Cornwall, unde se păstrează corespondența firmei „Simpson Strickland & Co.”, arătată de Gheorghe Jurgea-Negri-lești drept constructoare a yachtului.

„Simpson, Strickland & Co.”, succesorul lui „Charles Simpson and Denisons” prin parteneriatul cu Frederick Strickland (1887), a reușit să supraviețuiască gravei crize economice britanice de la 1880, remarcându-se atât prin construcția de nave – feriboturi, nave cu zbaturi și luxoase yachturi cu motor –, dar și de componente ale instalațiilor de propulsie, precum cazane, rezervoare și accesorii ingineresti, îmbinând la începutul secolului XX făurirea carenelor fine cu inovația în proiectarea cazanilor tubulare și a motoarelor *compound*.

Și deși acesta pare a fi indicat să fi construit yachtul nostru, un impediment major se ivește: firma „Simpson, Strickland & Co.” și-a avut întotdeauna șantierul naval la Dartmouth, comitatul Devon, și nu la Glasgow.

Dar o cercetare amănunțită – grație internetului – a istorici șantierelor navale de la Glasgow, specializate la începutul

„Carolus Primus”, carte poștală din 1911, cu câteva rânduri scrise de căpitanul navei, Vittorio Firenze

*Parisul
inundat
de apele
revărsate
ale Senei, 1924*

*Așa arătau, în 1955, 4,5 MB de date,
stocați pe 62.500
de cartele perforate*

*O bicicletă pentru întreaga familie,
inventată de Charles Stein, Chicago, în 1939*

ALBUM ISTORIC

Imagini din alte timpuri, cu personaje cunoscute sau cu anonimi, pe care le-am ales pentru a ilustra planșele acestui număr de început de an.

*Prințul Charles, între bunică, regina mamă (stânga)
și mătușă (prințesa Margaret), la încoronarea mamei sale,
2 iunie 1953*

*Regina Elisabeta a II-a a Marii Britanii (stânga)
și actrița americană Marilyn Monroe, la premiera unui film, octombrie 1956*

*Bucurie la încetarea prohibiției
pentru băuturile alcoolice în S.U.A.,
decembrie 1933*

*Vânzător de abacuri,
Sankt Peterburg, Rusia, 1860*

*Un om de zăpadă în Penza,
U.R.S.S., 1966*

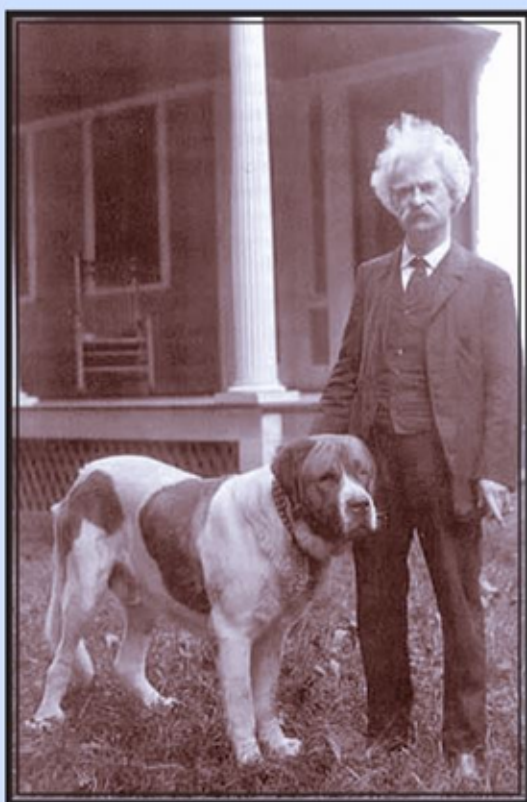
*Aflat la New York, în 1931, Winston Churchill
a traversat 5th Avenue, uitând că în America mașinile circulă invers
decât în Anglia și a ajuns la spital*

*Câștigătoarele locurilor 1, 2 și 3 la un concurs
Miss Poziție corectă cu trofee și radiografiile coloanei vertebrale*

*În 1931, Mary Smith, din East London,
câștiga 6 pence pe săptămână
deșteptându-și clienții care trebuia
să meargă la muncă trăgând
cu boabe de mazăre în geamurile lor;
pentru cei care locuiau
la etajele superioare
se puteau folosi bețe de bambus*

*„Cu cât aflu mai multe despre oameni,
cu atât îmi iubesc mai mult câinele“,
obișnuia să spună
scriitorul american Mark Twain*

James Burnham (stânga), alături de un fost comunist devenit un aspru critic al sistemului sovietic, Arthur Koestler

în agonie. În opinia sa, agonia era evidentă în „conflictul dintre un regim în putrefacție, care nu mai are nicio justificare alta decât interesele personale ale celor care profită de pe urma lui”, și „straturile superioare ale inteligenței tehnologice”. Autorul francez a avansat nu doar o modalitate probabilă a prăbușirii regimului – o preluare a puterii de către forțe politice necomuniste sau chiar anticomuniste cu ajutorul elitei militare –, dar s-a hazardat a propune chiar și o dată apropiată pentru acest moment – 1970 –, atunci când promotorii revoluției tehnologice „se vor simți împinși să acapareze puterea” (sic!).

În același an, într-o carte dedicată Rusiei după Hrușciiov, sovietologul britanic Robert Conquest aprecia că „Uniunea Sovietică trebuie privită acum ca fiind într-o condiție foarte instabilă și supusă unor schimbări extreme într-un timp foarte scurt [...] Într-o anumită etapă, în orice caz, puterea învelișului birocratic care în prezent împiedică dezvoltarea sănătoasă trebuie erodată sau ruptă [...] Deși ar fi prea mult să spunem că acest lucru este ireversibil, pare probabil că sistemul sovietic a intrat într-o criză generală din care poate ieși, dacă iese, doar transformat dincolo de orice recunoaștere”. Începând din momentul derulării crizei ce-

hoslovace din 1968, Conquest și-a reitrat, în repetate rânduri, convingerea că Uniunea Sovietică se afla în situația tipică definită de Marx drept „situație prerevoluționară”, când „schimbarea revoluționară este cerută de toate forțele sociale, economice și intelectuale”. Prin urmare – concluziona binecunoscutul analist –, „sistemul actual nu are șanse mari să supraviețuiască mult timp”.

Asemenea opinii erau însă minoritare în rândurile kremlinologilor. Într-o carte editată de Zbigniew Brzezinski în 1969, dintre 14 autori, doar șase considerau colapsul Uniunii Sovietice „o posibilitate serioasă, deși nu imediată”, iar dintre aceștia din urmă, doar doi – Zbigniew Brzezinski însuși și Robert Conquest – erau universitari. Pentru Conquest, de pildă, U.R.S.S. era „o țară unde sistemul politic este radical și periculos de neadecvat pentru schimbare – schimbare ce poate fi neașteptată și catastrofică”. În

Michel Garder

opinia lui, immobilismul regimului făcea inevitabilă creșterea în continuare a presiunilor exercitate asupra sa. „Întrebarea căreia rămâne să i se răspundă este dacă învelișul politic va fi distrus exploziv sau se va eroda ușor”. În vara aceluiași an, Conquest relua într-un articol teza crizei în care se afla lumea comunistă, subliniind că „pe termen lung sistemul este nu doar inuman, ci și fără succes, iar criza nu e un rezultat

Andrei Amalrik

accidental, ci unul necesar [...] În timp, lumea comunistă se confruntă cu o criză fundamentală. Nu putem afirma cu certitudine că se va democratiza. Dar toate indiciile arată că o va face, așa cum a spus Orwell: fie se va democratiza, fie va pieri”.

La rândul său, disidentul sovietic emigrant Andrei Amalrik (1938 – 1980), într-un faimos eseu publicat în 1970 – *Va supraviețui Uniunea Sovietică până în 1984?* –, inspirat de politica de liberalizare hrușciovistă, susținea că liberalizarea era o funcție a „decrepitudinii crescânde a regimului, mai degrabă decât a regenerării sale”, și că, în anii '80, în condițiile osificării, al caracterului autodistructiv crescând, precum și al subminării sale din interior de forțele naționaliste, „rezultatul logic va fi moartea sa, urmată de anarhie”.

ANTICIPAREA PRĂBUȘIRII COMUNISMULUI UN EȘEC PARȚIAL

ADRIAN POP

Înainte de era Gorbaciov au existat puține voci care au sugerat posibilitatea prăbușirii Uniunii Sovietice, anticipând corect viitorul său, așa cum am văzut în episoadele anterioare (Magazin istoric, nr. 11 – 12/2020).

Una dintre cele mai timpurii sugestii de acest fel o datorăm celebrului scriitor și jurnalist englez George Orwell (1903 – 1955) care, într-un pamflet din 1946 la adresa operei teoreticianului american al filosofiei politice James Burnham (1905 – 1987) – un fost activist troțkist reconvertit ulterior în intelectual public al mișcării conservatoare din S.U.A. –, afirma că regimul sovietic fie se va democratiza, fie va pieri. „Uniunea Sovietică e condusă de oficiali care au anumite idei fixe despre natura organizării dezirabile a societății. Schimbările nu vor avea loc fără o rezistență considerabilă din

partea acestora. Dar un lucru pare cert: regimul va evolua pașnic sau va pieri.” Dincolo de diferențele de opinie dintre cei doi intelectuali, ironia istoriei a făcut ca însuși James Burnham, prin chiar titlul unuia dintre lucrările sale – *The Coming Defeat of Communism* (Viitoarea înfrângere a comunismului), 1949 –, să vorbească, la jumătatea secolului trecut, despre „înfrângerea care va veni a comunismului”. Majoritatea celor care luau în calcul această posi-

bilitate provenea însă din afara lumii academice.

Într-o lucrare publicată în 1965, Michel Garder (1916 – 1993), un militar francez de origine rusă, născut la Saratov, specializat în studii kremlinologice, a susținut că regimul sovietic era

Demonstrație la Baku, în 1989

Perestroika lui Gorbaciov și implicațiile reformelor din U.R.S.S. asupra întregii lumi socialiste sunt cele două teme ale amintirilor lui Valeri Musatov, a căror publicare a început în numărul trecut al revistei și pe care le continuăm. Dar mai ales personalitatea primului președinte al U.R.S.S., cu care a colaborat îndeaproape diplomatul rus, este cea care domină tabloul.

MIHAIL GORBACIOV VĂZUT DE UN COLABORATOR

VALERI L. MUSATOV
(Federația Rusă)

Fără ajutorul politic și economic și fără sprijinul militar al Moscovei, partidele comuniste conducătoare din țările socialiste europene, lăsate de Gorbaciov să înoate liber, nu au putut păstra puterea, confirmarea fiind derularea revoluțiilor democratice, antibirocratice din anii 1989 – 1990.

Cum a fost posibil asta? Într-o primă etapă politica lui Gorbaciov nu a prevăzut schimbări majore, deși el a avut puteri nelimitate și putea să-și pună amprenta ca nimeni altul pe politica internă și externă a U.R.S.S. Dar în Biroul Politic erau încă membri de mare greutate și prestigiu: Gromîko, Solomențev, Tihonov etc. Dintre membrii noi s-a bazat pe Ligaciov și Rîjkov, care îl susținuseră activ și la alegerea în cel mai înalt post. Le-a alăturat acestora pe Iakovlev, Medvedev, Șevardnadze. În șase ani, cât a fost la conducere Gorbaciov, a fost schimbată întreaga componență a Biroului Politic al C.C. al P.C.U.S., trei prim-miniștri și practic toți miniștrii unionali.

Congresele P.C.U.S. din timpul lui Gorbaciov revelau clar diferențele de opinii și rezistența la perestroika

Politica externă a suferit o cotitură de aproape 180°. Pentru a o realiza trebuia convingi membrii conducerii colective a partidului, iar cine obiecta era pur și simplu înlocuit. Aceste

schimbări de cadre au avut loc în 1986 – 1987. „La propria cerere” au părăsit C.C. în 1989 110 membri, înaintea ultimului congres al P.C.U.S. Strategia și tactica politicii noastre externe,

în viziunea lui Gorbaciov, trebuia să constea în evitarea pericolului nuclear, dar concomitent și în limitarea intereselor Uniunii Sovietice. Aveam o societate rămasă în urmă și fără o dezvoltare

În același an, într-o carte dedicată provocărilor revoluției tehnico-științifice și implicațiilor lor în plan politic, Zbigniew Brzezinski atrăgea atenția că „era tehnocratică” impunea un grad mai mare de flexibilitate și pluralism decât putea tolera Partidul Comunist al Uniunii Sovietice (P.C.U.S.) și că deznodământul acestei situații ar putea fi „dezintegrarea politică” a sistemului sovietic.

În mod similar, în 1976, la numai 25 de ani, gânditorul plurivalent francez care s-a dovedit a fi Emmanuel Todd (istoric, antropolog, demograf, sociolog, politolog și filosof), bazându-se pe o serie de indicatori demografici precum creșterea ratei mortalității infantile în U.R.S.S., a anticipat „descompunerea sferei sovietice”. În 1977, un jurnalist conservator, britanicul Bernard Levin (1928 – 2004), scria în numărul din septembrie al revistei *Times* că aceleași forțe politice, sociale și naționaliste care generaseră apariția unor puternice mișcări disidente în Cehoslovacia (Carta 77) și în alte țări din Europa de Est vor conduce inevitabil la un rezultat similar în Uniunea Sovietică, în 1989, însă în patria sovietelor liderii sovietici înșiși urma a fi agenții schimbării, întrucât „au recunoscut în sinea lor adevărul despre țara lor și au jurat în sinea

Propaganda regimului reușea adesea astfel de momente cu un umor involuntar; lozinca din coafor glăsuia: „Susținem noua Constituție a U.R.S.S., o aprobăm”

lor că vor face ceva în acest sens”.

În 1978, prin chiar titlul uncia dintre lucrările sale de succes – *Imperiul spulberat. Revolta națiunilor în U.R.S.S.* – istoricul francez Hélène Carrère d'Encausse sugera dezmembrarea U.R.S.S. Teza sa, întemeiată pe datele recensământului sovietic din 1970, era aceea conform căreia populația de origine musulmană din republicile asiatice ale Uniunii Sovietice, din cauza ratei sporite de natalitate în raport cu populația creștin-ortodoxă din republicile Europei de Est, urma să devină majoritară în U.R.S.S. În condițiile în care liderii P.C.U.S. și ai complexului militar-industrial erau preponderent de origine rusă și cultură europeană, acest clivaj demografic și cultural-religios urma să pună probleme de legitimitate puterii politice a Kremlinului.

Chiar dacă teza binecunoscută au-

toare franceze nu a fost validată de istoric, contestarea imperiului sovietic venind prima oară din „imperiul exterior” și abia apoi, printr-un efect de bumper, din „imperiul interior”, din perspectiva deznodământului final, anticipat corect, lucrarea din 1978 a viitoare membre a Academiei Franceze rămâne un jalon de referință, care merită reținut. În 1979, Robert Conquest exprima opinia conform căreia „în afară de o cădere catastrofică, deloc imposibilă, presiunile și îndemnulurile lente din partea noastră ar putea duce în cele din urmă la abandonarea practică a luptei sovietice dure cu Occidentul, iar mai târziu la abandonarea acesteia chiar și în principiu”.

În anul următor, într-o lucrare ce plasa în antiteză cultura occidentală („civică”) față de cultura sovietică („despotică”), Conquest revenea asupra uncia dintre tezele sale favorite, de inspirație marxistă – situația prerevoluționară în care se afla Uniunea Sovietică. De această dată, verdictul său anticipator asupra evoluției regimului sovietic suna în felul următor: „Probabilitatea este ca evoluțiile politice din perioada următoare să fie în cadrul regimului [...] Ar trebui să fim pregătiți pentru surprize în următorul deceniu și nu ar trebui să cădem în ispita de a crede *status quo*ul atât de stabil pe cât ar putea părea la o privire superficială”. La rândul său, în toamna anului 1984, istoricul american Richard Pipes scria în *Foreign Affairs*, că sistemul sovietic era în „criză” și „și-a depășit utilitatea și că forțele care fac schimbarea devin aproape irezistibile”.

(Va urma)

Hélène Carrère d'Encausse

Janos Kadar la o partidă de vânătoare cu Leonid Brejnev (în dreapta)

în târgul cu puterile occidentale, pentru bunăvoință față de mersul ei, pentru sprijinirea *perestroikăi*, între care primirea unui ajutor economico-financiar.

Mai mult din inerție, în 1985 s-a hotărât prelungirea (fără modificări) pe 20 de ani a Tratatului de la Varșovia (a obiectat doar România, dar apoi Ceaușescu a fost de acord, după ce a primit de la Moscova o suplimentare a livrărilor de petrol și extinderea schimbului de mărfuri). Mai târziu a fost actualizată doctrina militară a Tratatului, în sensul că în caz de conflict sau război toate problemele să fie rezolvate de comandamentul sovietic. Gorbaciov a acționat la început în spiritul doctrinei „suveranității limitate”, dar mai târziu s-a declarat pentru eliberarea țărilor socialiste de lanțurile marilor puteri.

În primăvara anului 1986, la o reuniune cu activul Ministerului Afacerilor Externe, secretarul general a vorbit despre o „nouă etapă” în relațiile cu țările socialiste. Aceste țări nu mai trebuie purtate de mână, a fost concluzia lui. Atunci n-a sunat rău, dar dacă te gândești mai bine, concluzia asta

conținea mult echivoc în ea. În iulie 1991 el îi spunea lui Kohl, referitor la aceste țări: „Ne-am «plictisit» de ele. Dar și ele s-au plictisit de noi”.

CUM S-A RETRAS KADAR?

După ce s-a întâlnit pentru prima oară cu liderii țărilor socialiste, și-a întărit credința că relațiile cu ele trebuie așezate pe alte baze și că trebuie să restabilim legăturile cu China, și s-a reușit asta, în 1989 – 1990. Gorbaciov își împarte meritul cu Deng Xiaoping.

La întâlnirea de lucru de la Moscova a conducătorilor țărilor socialiste, din noiembrie 1986, aceștia l-au sprijinit pe Gorbaciov. Lui i-au plăcut în mod special pozițiile lui W. Jaruzelski și, în mai mică măsură, a lui J. Kadar și F. Castro. G. Husak și T. Jivkov l-au sprijinit, dar au avut și rezerve. Jivkov a afirmat de-a dreptul mai târziu că nu era nimic nou în propunerile lui Gorbaciov, comparativ cu ce întreprinseseră la vremea lor Hrușciov și Brejnev. În cercul lui, Gorbaciov a criticat cuvântarea lui N. Ceaușescu („el, chipurile, a făcut totul înaintea noastră, România a trecut prin *perestroikă* în 1965”, „poziția Românicilor, în-

deosebi în problemele internaționale, nu coincide adesea cu opinia comună”). Declarații de aceeași factură a avut și E. Honecker.

În 1987 – 1988, pe fondul scepticismului afișat de unii lideri socialiști față de *perestroika* sovietică, Gorbaciov înclina tot mai mult spre ideea înlocuirii unor conducători de frunte din țările socialiste. Istoria plecării lui Kadar a fost interesantă. În faza inițială, el a apreciat *perestroika*, dar, pe măsură ce apăreau greutăți în realizarea ei, se îndoaia tot mai mult de succesul acestei politici. În 1987, pe canale speciale, l-a avertizat pe Gorbaciov despre un posibil eșec. A vorbit despre asta și în cercul lui. Imediat i s-a raportat lui Gorbaciov. Pe fondul aluziilor transparente venite din partea sovietică și a presiunii cadrelor tinere din Biroul Politic, Kadar, un om bolnav (1912 – 1989), a trecut, în mai 1988, pe un post pur decorativ, de președinte al partidului. Înainte l-a sunat însă pe Gorbaciov, explicându-i ce a hotărât și din ce motive. Gorbaciov evident că știa demult, mai ales că „Bătrânul”, cum i se spunea în C.C. lui Kadar, trebuise împins un pic din spate. Dar în dialogul lor, Gorbaciov a socotit necesar să sublinieze că pasul îi aparține lui Kadar, e decizia lui.

S-a nimerit să fiu prezent la această discuție telefonică în cabinetul lui Gorbaciov. Era de față și V.A. Medvedev. Pentru o supra-asigurare a traducerii cu ascultam pe o linie telefonică paralelă, iar la Budapesta traducea Nadia Barta. Mi-aduc aminte că Gorbaciov a fost impresionat mai ales de o informație pe care i-a dat-o Kadar, că

Relațiile cu China lui Deng Xiaoping au fost o prioritate pentru Mihail Gorbaciov

dinamică a țării nu aveam nicio perspectivă să păstrăm pozițiile mondiale ale socialismului. „Caleașca diplomatică“ se deplasa pe scripeti, pe un drum vechi, bătătorit, considera el. Trebuia să acceptăm ideea de compromis și să nu credem că partea cealaltă e mai proastă decât noi. Judecând cu mintea de azi trebuie să admitem că securitatea, dezarmarea nucleară sunt realizări ale perioadei sale, că politica externă sovietică avea într-adevăr nevoie de transformări, dar nu de o asemenea amploare, așa cum s-a întâmplat în anii 1985 – 1991.

SINCER FAȚĂ DE KOHL

Catastrofa pentru țara noastră a reprezentat-o faptul că suferind un eșec în *perestroika* internă, Gorbaciov a încercat să compenseze prin succese și activitate dinamică pe arena politicii internaționale, cu atât mai mult că acolo simțea că este recunoscut. Dinspre Moscova, precipitat și destul de nesistematizat, au început să plece propuneri prin care au fost cedate multe dintre pozițiile noastre istorice. Occidentul a ascultat „lecțiile“ despre noua gândire, dar în mod practic

Helmut Kohl (în dreapta), cancelar al Germaniei între 1982 și 1998 (aici în vizită la Moscova), un partener credibil de dialog pentru Mihail Gorbaciov; în stânga liderului sovietic ministrul de Externe Eduard Șevardnadze

ne-a cedat mult mai puțin decât a obținut de la partea sovietică. În fapt, Gorbaciov a făcut o cotitură în politica noastră externă, a treia în istoria Uniunii Sovietice după Stalin și Hrușciov. Dar o cotitură direct influențată de o acută criză economico-financiară, care a lovit economia și legăturile economice externe ale Uniunii Sovietice. Uniunea Sovietică a pierdut statutul de superputere și s-a spart, iar Rusia, supraviețuind acestei catastrofe geopolitice, s-a transformat în putere regională, străduindu-se să se înscrie între cele cinci cele mai dezvoltate țări ale lumii. Într-atât s-a obișnuit Occidentul să coboare Rusia, încât la München, în 2007, când, președintele Federației Ruse a

spus că Rusia este o mare putere, că avem și noi interesele noastre, iar Moscova va duce politica ei, partenerii occidentali au ridicat din sprâncene.

Puțin probabil ca Gorbaciov să se fi gândit că *perestroika* – ce și-a propus inițial înnoirea socialismului, modernizarea, reformarea politicii externe, în speță a relațiilor cu țările socialiste, dar care a distrus de fapt sistemul comunist și imperiul sovietic – va înmormânta socialismul.

În anii 1985 – 1986, noul secretar general a trebuit să moștenească de la predecesorii săi relațiile strânse de alianță cu țările comunității socialiste, membre ale Tratatului de la Varșovia. Prin tradiție această direcție a politicii externe a U.R.S.S. era prioritară. Dar pentru noul lider sovietic pe primul loc erau relațiile cu S.U.A. și țările occidentale importante. „Cum nu se poate vorbi despre îmbunătățirea situației din lume fără participarea S.U.A. – considera Gorbaciov –, atunci înainte de toate am stabilit contacte politice cu conducerea americană“. Apoi, în politica lui Gorbaciov va veni un moment, prin 1989, când țările Europei de Est, satelite ale Uniunii Sovietice, vor deveni carte de schimb

Barbara și George Bush, gazde ale cuplului Mihail și Raisa Gorbaciov, în 1990

Deputata Saja Umalatova, care și-a exprimat deschis neîncrederea în liderul sovietic

poporul român. La Moscova era încetățenită o anumită opinie despre politica lui N. Ceaușescu. Într-un cerc apropiat de colaboratori secretarul general a afirmat că „Nicolae o să sfârșească rău”.

Erau cunoscute greutățile prin care trecea România. Aveam informații despre întărirea opoziției din partid, societate și mai ales armată. Comunicase asta reprezentanților sovietici generalul N. Militaru și fostul ambasador și fost reprezentant al României la O.N.U. S. Brucan. Ultimul a venit la Moscova în toamna lui 1988. În memoriile sale aminteste despre o întâlnire avută cu Gorbaciov, unde s-ar fi discutat despre socialism în România fără Ceaușescu. Trebuie să ne îndoim că a avut loc o asemenea întâlnire. Cu Brucan au vorbit la Moscova oameni de la alt nivel. Afirmatia este întărită și de faptul că în aprilie 2010, când Gorbaciov a vizitat din nou România, ziariștii, la conferința de presă, l-au întrebat fel și fel de lucruri, între care au amintit și de previziunea lui Brucan, decedat între timp, la care Mihail Sergheevici a întrebant: „Cine este? Nu-l cunosc.” Oricum, se știe că la solicitarea grupurilor din opoziție ale elitei românești privind acorda-

rea de ajutor pentru înlăturarea lui Ceaușescu, liderul sovietic a răspuns prin refuz, motivând că amestecul în treburile interne ale altor țări contravine principiilor lui de politică externă.

În 1988, apoi la întâlnirea colectivă la nivel înalt din iulie 1989 de la București și în ultima lui discuție cu Gorbaciov de la Moscova, din 4 decembrie 1989, în condițiile crizelor din țările socialiste și temându-se pentru propria poziție, Ceaușescu a propus să fie dezbătută situația din lagărul socialist și să fie adoptate măsuri comune pentru a ieși din catastrofa iminentă. Gorbaciov a declarat atunci că toate schimbările se fac pe baze democratice, fără prejucii aduse cauzei socialismului și că nu există motive să ne temem de falimentul socialismului.

LA UN PAS DE DEMISIE

La referendumul din 17 martie 1991 majoritatea populației s-a pronunțat pentru menținerea U.R.S.S. Au refuzat să participe la referendum cele trei republici baltice, Gruzia, Armenia și Moldova. Autoritățile unionale și, înainte de toate, președintele Gorbaciov nu au întreprins însă nicio măsură energică pentru păstrarea statului

unional. Uniunea Sovietică s-a dezintegrat și conducătorul ei și-a pierdut tot mai mult din autoritate. La Congresul deputaților poporului din decembrie 1990, deputatul din partea P.C.U.S. Saja Umalatova a propus să se dea un vot de neîncredere lui Gorbaciov, declarând că „de schimbat nu trebuie să schimbăm numai cursul politicii, ci și capul statului”. La același congres ministrul Afacerilor Externe E. Șevardnadze și-a dat demisia, protestând chipurile împotriva dictaturii iminente. Apoi a ieșit și din P.C.U.S. Pasul său era dovada că la cel mai înalt nivel exista disidență. Șevardnadze, pe care Gorbaciov plănuise inițial să-l aleagă vicepreședinte, nu ascundea că nu mai avea încredere în Gorbaciov.

Iar următoarea revoltă anti-Gorbaciov a avut loc în aprilie 1991, la Plenara C.C. O grupare de membri ai C.C. a cerut demisia secretarului general. Conflictul a fost stins, dar cu greu. Gorbaciov nu era în apele lui. Părerea mea este că atunci a hotărât să elaboreze, pentru orice eventualitate, măsuri de stare excepțională. Eu, ca prim-adjunct al șefului Secției Internaționale a C.C., am participat la această plenară, dar ca invitat. Îmi aduc foarte bine aminte cum a fost criticat Gorbaciov în debateri și cuvântări, cele din urmă 22 la număr. Secretarul general stătea în prezidiu roșu la față. Iar când un deputat a afirmat că Gorbaciov a adus țara în impas, n-a mai suportat și a declarat că, întrucât 70% dintre vorbitori au avut critici la adresa secretarului general, el își dă demisia. A urmat o pauză mare.

(Continuare în p. 84)

Moscova, 18 martie 1991. Se numără voturile de la referendumul privind soarta U.R.S.S.

O reuniune din 1987 a secretarilor generali ai partidelor din țările Tratatului de la Varșovia: Husak, Jivkov, Honecker, Gorbaciov, Ceaușescu, Jaruzelski, Kadar

la ci se desființează Secretariatul C.C. și rămâne numai Biroul Politic. I-a spus lui Medvedev: „Și noi trebuie să facem la fel. E vremea să terminăm cu dualitatea puterii“ (cu adresă clară la E.K. Ligaciov, figură ce domina ședințele Secretariatului C.C.). În a doua jumătate a anului 1988 Ligaciov a fost îndepărtat de la conducerea ședințelor Secretariatului.

În ce-l privește pe Husak, cu el se convenise să plece în noiembrie 1987, dar la o întâlnire cu Gorbaciov din 1988 s-a răzgândit. Ambasadorul sovietic a primit sarcina să mai vorbească o dată cu el înaintea Congresului partidului. De fapt, aceste înlocuiri în Ungaria și Cehoslovacia nu au fost reușite. Grosz și Jakes nu au fost la înălțimea momentului prin care treceau partidele lor. În Bulgaria Medvedev nu a reușit să-i ia prea repede locul lui Jivkov, pentru că plecarea acestuia din urmă s-a tot târăgănat până la sfârșitul lui 1989, dar la bulgari generația tânără de oameni politici a influențat covârșitor transformările pașnice din societate.

„NICOLAE O SĂ SFÂRȘEASCĂ RĂU“

În R.D.G. vremea schimbărilor a fost în mod catastrofal pierdută, ratată. În Biroul Politic exista o grupare în frunte cu W.

Stoph, care voia retragerea lui Honecker, dar acționa – inclusiv „Kronprinz“-ul E. Krenz – nehotărât. Un membru al Biroului Politic al C.C., W. Krolkowski, i-a relatat foarte deschis lui Ligaciov, când acesta a fost într-o vizită în R.D.G., în septembrie,

că în Biroul Politic este o situație de nesuportat, că Honecker trebuie să plece, este o frână. În octombrie 1989, în timpul prezenței lui Gorbaciov la a 40-a aniversare a republicii, a fost foarte clar că situația era critică, că populația Germaniei își pierduse răbdarea. În ciuda poziției sale obișnuite, aceea de neamestec, liderul sovietic a spus totuși la reuniunea cu membrii Biroului Politic că „cel ce întârzie e pedepsit de viață“. Iar atunci când E. Krenz, la plecarea delegației sovietice, într-o scurtă întrevedere cu V.M. Falin, i s-a plâns acestuia că Honecker nu a înțeles nimic din ce a comunicat Gorbaciov, secretarul C.C. al P.C.U.S. i-a spus: „Oaspetele sovietic a făcut și a spus deja mai mult decât se cuvine să aștepti de la un oaspete. Restul depinde de dv.“ La Berlin Gorbaciov s-a exprimat în acest sens și față de membrii delegației noastre: „Ne pregătim pentru ce-i mai rău? Tot ce a fost posibil am

făcut. Se așteaptă degeaba de la noi să-l sprijinim pe Honecker de pe o poziție de forță“.

În ce privește România, încercările de a-l apropia pe Ceaușescu (schimb de vizite, decorarea cu

Ordinul „Lenin“, furnizările de petrol sovietic, gesturi de atenție față de soția lui, E. Ceaușescu, curator al științei românești, din partea Academiei de Științe a U.R.S.S. etc.) au dat slabe rezultate. Ceaușescu a rămas un opoent vehement al *perestroikăi*, el a criticat cedările lui Gorbaciov față de Occident în probleme de securitate și dezarmare. La o cină de familie, la reședința liderului român, în timpul vizitei lui Gorbaciov la București din mai 1986, a avut loc o confruntare directă. Cu un ton de mentor Ceaușescu i-a cerut lui Gorbaciov să renunțe la planurile lui reformatoare, să se ocupe mai puțin de problemele internaționale și mai mult de cele interne. Pe un ton ridicat Gorbaciov i-a răspuns că n-are nevoie de sfaturi și că ar face bine ca el, Ceaușescu, să fie în pas cu vremurile și să se gândească la schimbările actuale. „Tot ce faceți la dv. acasă pentru o societate a bunăstării și umanismului nu are nimic de-a face nici cu una, nici cu cealaltă, după părerea mea, ca să nu mai vorbim de democrație; țineți o țară întrecăgă sub frică, izolând-o de lumea înconjurătoare“. După cum a povestit traducătorul nostru R.M. Rembievski, s-a aprins o ceartă, în care au intrat și soțiile. R.M. Gorbaciova a ripostat când E. Ceaușescu a spus că poporul sovietic trăiește mai rău decât

În fotografiile oficiale, întâlnirile între cuplul sovietic și familia Ceaușescu erau cu zâmbetul pe buze

cu arhitectul Grigore Cerchez (1851 – 1927), cunoscut pentru clădirea școlii de Arhitectură, azi Institutul de Arhitectură, casa „Ion Mincu”, casa Dissescu (toate din București) și altele. Cu acesta nu era nici măcar rudă. A fost, după cum se autointitula în anul 1915, „un vechiu arhitect din București”, provenind din familia armenească Cerchez, stabilită în Botoșani din secolul al XVIII-lea. S-a născut în comuna Băneasa-Herăstrău și a copilărit în județul Olt, la Dorobanțu, și în Bolintin-Deal și Beciu, județul Teleorman. Vacanțele de vară le petrecea la Câmpulung Muscel. A absolvit cursurile primare ale școlii de băieți și Gimnaziul „Alexandru Ghica”, din Alexandria, iar liceul în București, la „Mihai Viteazul”. A urmat Școala de Poduri și Șosele din București (1891 – 1894) și a studiat arhitectura la Academia de Arte Frumoase din Milano (1895 – 1898).

După absolvirea studiilor în străinătate se întoarce în țară și colindă sate, orașe, mănăstiri, în vederea găsirii surselor de inspirație. Cele care i-au atras atenția arhitectului vor fi casele de târgoveți din secolele XVIII – XIX din Ploiești, Curtea de Argeș sau Târgoviște, având cerdacuri cu geamlâc, sacnăsiu (încăpere mică, la etaj, ieșită în afara fațadei) și panouri din stuc cu decorație de influență orientală.

Specifice lui C. Cerchez au fost casa orașenească de mici proporții, căreia nu-i vor lipsi niciodată pridvorul și balconul cu stâlpi de lemn sau din piatră, cât și decorurile exterioare și interioare formate din panouri cu motive vegetale: vrejuri, flori, struguri, vase cu flori, păsări, animale.

De aceea în *Istoria arhitecturii în România*, Gheorghe Curinschi Vorona menționa: „arhi-

Valeria și Cristof Cerchez

(Sursa foto:

<http://personalitati.araratonline.com>)

tectul Cristofy Cerchez (1872 – 1955), în cea mai mare parte a lucrărilor sale, a realizat construcții modeste ca amploare, a interpretat o variantă decorativă a arhitecturii civile din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Excepție face casa-muzeu dr. Minovici, care are alte surse de inspirație. Scara redusă a clădirilor pe care le-a proiectat, apropiată de cea a vechilor locuințe boierești de la sate sau ale târgoveților, l-a scutit de efectele monumentalizării forțate, la care au recurs alți arhitecți în procesul de elaborare a unor clădiri de amploare. Deosebita sensibilitate a arhitectului în stabilirea proporțiilor și elaborarea

detaaliilor, caracterul optimist al imaginilor dau lucrărilor sale o valoare plastică evidentă. Potrivit aceluiași autor, stilul abordat de arhitect se încadra în curentul de la 1900 al arhitecturii școlii neoromânești care viza „o ruptură cu canoanele academiste și istoricismul arheologic”.

Prima lui construcție, având ca an bine menționat 1900, a fost vila Eugeniu Stătescu din Câmpulung Muscel, după care, în 1902 – 1904, semnează desenul de restaurare al Bisericii „Sf. Apostoli Petru și Pavel” din Alexandria. Din datele biografice aflăm că în anii 1900 – 1901 este ales arhitect comunal în Constanța, unde s-a ocupat cu amenajarea scenei teatrului de vară din Bulevardul Elisabeta și de barăcile provizorii din Piața Carol, a reparat instalația electrică a orașului și a Cazinoului, plus lucrări de reparație la Cazinou.

În 1904 – 1905 a construit vila dr. Nicolae Minovici, de la șosea, din București. A fost prima construcție realizată în Capitală și cea mai cunoscută dintre toate creațiile sale, datorită obiceiului bucureștenilor înstăriți din epocă de a se plimba la șosea în trăsură, apoi în mașini.

PRIMUL PAVILION DIN GRĂDINA PUBLICĂ DIN ALEXANDRIA

STELUȚA CHEFANI-PĂTRAȘCU

Punctul de pornire al cercetării l-a constituit o fotografie de epocă aflată în colecția Muzeului Județean Teleorman înregistrată cu titlul: **Primul pavilion din grădina publică, Alexandria 1900.**

În descrierea realizată pentru fișarea obiectului se găsesc următoarele observații: „fotografia are lungimea de 40 cm și lățimea de 29 cm. Aceasta a imortalizat pavilionul construit după schițele arhitectului Cristofi Cerchez și membrii Societății de binefacere «Frații Nicolae». Pavilionul, construcție de zid și cu o arhitectură deosebită, pe care istoria l-a păstrat doar în amintire. Considerat primul pavilion, el a fost folosit ca local de cultură și de agrement, aici având loc numeroase reprezentări teatrale, conferințe literare, șezători, petreceri cu taraf și muzică militară. Din fotografie se vede și faptul că întâlnirile importante din societatea orașului Alexandria aveau loc aici.

În fotografie vedem autoritățile orașului, așezate central [de altfel, aproape toți bărbații din fotografie, cu excepția unuia – n.a.], înconjurat de femei și copii, în număr foarte mare, iar pe ultimul rând, un personaj masculin ține în mâini steagul societății“.

*Primul pavilion din grădina publică, Alexandria, 1900
(fotografie din colecția Muzeului Județean Teleorman)*

Fotografia a fost făcută pentru a imortaliza adunarea membrilor societății și mai puțin construcția. Începutul veacului XX a dus la apariția unui număr mare de societăți de binefacere, specializate în funcție de ajutorul oferit bătrânilor, bolnavilor, văduvelor, orfanilor etc.

Principiul care a stat la baza acestora îl reprezenta vechea trăsătură de generozitate, ce făcea pe boieri români să țină pe socoteala lor un număr oarecare de familii nevoiașce. Cei bogați ajung să patroneze societăți de binefacere sau să împartă bani, alimente, haine la mai

multe societăți deodată.

Am ales această fotografie pentru că ea consemnează anul 1900 drept data realizării ei, un an greșit, după cum demonstrează documentele de arhivă și va arăta și articolul de față.

**PRIDVOR, BALCON CU STĂLPI
DE LEMN
ȘI MOTIVE FLORALE**

Arhitectul Cristofi Cerchez (1872 – 1955) este confundat de cele mai multe ori

Cartea poștală din 2 aprilie 1926 și textul de pe verso, care anunța că pavilionul nu mai exista

Din corespondență reiese faptul că pavilionul fusese construit de arhitect mai demult, dar și raporturile prietenești dintre primar și arhitect, vechi prieteni din copilărie. Tot din scrisori vedem că inițial s-au purtat discuții care priveau doar planurile anexei pavilionului, după care, în lipsa unui inginer constructor, i se cere lui Cerchez să-l și construiască, ca la finalul corespondenței să vedem consemnat și angajamentul arhitectului privind construirea capelei din cimitir. Pornind de la această cercetare, putem afla că arhitectul a stat permanent în Alexandria și a condus lucrările refacerii bisericii Sf. Apostoli Petru și Pavel, dar și construirea pavilionului din grădina publică, între anii 1902–1904.

NEGOCIERI ȘI ÎNTÂRZIERI

Arhitectul scria la 1 aprilie 1908, din București, Bulevardul Regina Maria: „Domnule primar, fiind informat că voiți a construi o aripă la pavilionul grădinii publice cu fațada spre Bulevardul General Manu, subsemnatul arhitect care am alcătuit deja planurile zisului pavilion mă ofer a întocmi planul și devizul necesar pentru lucrarea ce voiți a executa în schimbul unui onorariu de lei 900. Cu deosebită stimă, C. Cerchez, arhitect laureat din Italia”. Scrisoarea lui are următoarea rezoluție

a primarului, care și semnează: „Se acceptă prețul de 800 de lei, care se va plăti după ce vor fi aprobate de Consiliul Tehnic Superior. Devizul să nu întrecă suma de 35.000”. Răspunsul oficial primit de Cerchez menționa: „În urma primirii ofertei dumneavoastră pentru alcătuirea planului și devizului construcțiunei unei aripi la pavilionul grădinii publice cu fațada spre Bulevardul General Manu. Am onoarea a vă comunica că am acceptat să faceți această lucrare pe prețul

de 800 de lei, care va fi plătit după aprobarea de către Consiliul Tehnic Superior”.

Cu toată înțelegerea bună și rapidă între cei doi corespondenți, arhitectul C. Cerchez și primarul Ioan G. Eliad (1907 – 1910), din scrisori vedem că primul nu și-a respectat termenele, încercând să-și justifice întârzierea privind trimiterea planului construcției anexei pavilionului printr-o răceală și problemele legate de divorț. Arhitectul trimitea o altă scrisoare la 28 aprilie 1908, din București, pentru a se justifica: „Iubite Iancule, nu faptul că suntem prieteni de copii m-a făcut să neglijez și să nu trimit lucrările; eu cred că cu atât mai mult trebuie să caut să nu profit de acest lucru. Mai mult că țin din tot sufletul să fiu bine cu voi cu toți și să fac ceva care să nu aibă să ți se reproșeze absolut nimic, din contra să ți se aducă laude. Toate silințele mi le dau ca să fii mulțumit. Însă să nu crezi că nu am avut de răpus dificultăți destul de serioase.

Legătura clădirii nouă de cea veche din punct de vedere artistic și construcția nu a fost ușor de rezolvat pentru cei de la consiliu.

Afară de aceasta o răceală și o neplăcere de familie care am avut-o mi-a reamintit boala de nervi care am avut-o în timpul divorțului și m-a trântit câteva zile la pat. Lucrările sunt cu toate astea gata. Nu rămâne decât vreo două-trei zile pentru încheiere și deviz și le voi aduce chiar eu la Alexandria. Te rog dar din tot sufletul să-mi acorzi această favoare cu speranța că vei fi în urmă mulțumit. Am ferma convingere că vei ține cont de cererea ce ți-o fac, îmi vei îngădui acest concediu.

CONSTRUCȚIE DE ZID IMPUNĂTOARE

Orașul Alexandria a fost întemeiat în anul 1834 și ridicat după planul austriacului Moritz von Ott, care prevedea în centru instituțiile importante: primăria, judecătoria, școlile și cele două piețe publice. Nevoia de socializare și de distracție face ca mai târziu să apară prima grădină publică din Alexandria pe strada C. Negri colț cu strada C. Brâncoveanu, întreținută de frații Andreescu Cofetaru, având o alee circulară, iar în mijloc mese și scaune. Mai târziu, în anul 1875, primarul Pande Zaharescu hotărăște ca Piața „Sf. Alexandru” să se închidă și să se transforme în grădină publică. L-a angajat pe Alexandru Grădinaru să o amenajeze. Aici, lângă biserică, va fi grădina publică a orașului. Pentru a atrage orașenii și a da un sens social și de divertisment grădinii publice s-a construit între anii 1878 – 1879 un pavilion de antreprenor Vasile Negulescu, la inițiativa primarului Demetrie Bădescu-Roșiori, construcție din scânduri cu o formă hexagonală.

Monografia scrisă de Ilie I. Catalina în anul 1935 menționa că „una dintre lucrările publice ale orașului e grădina sau mai bine zis grădinița publică, așezată în centru, lângă strada Fondatori, și încadrată de catedrală, primărie și hală. Deși e mică, abia cât un teren de foot-ball, totuși e aranjată cu mult gust și îngrijită cu multă atenție, ceea ce face ca să fie punctul cel mai de atracție atât al localnicilor, cât și al musafirilor”.

O a doua monografie – *Alexandria, 100 de ani* – consemnează apariția celui de-al doilea pavilion: „Primarul Ștefan Mândreanu (1901 – 1904) mărește grădina publică și plătește ridicarea unui nou pavilion de o rară frumusețe arhitecturală C. Cerchez. Construcția era de zid și orientată spre comuna Poroschia”.

Au existat de-a lungul timpului numeroși musafiri în trecere prin oraș, care au făcut doar descrieri generale. Este cazul istoricului Nicolae Iorga, venit la 7 mai 1906, la Alexandria. Acesta va descrie orașul și împrejurimile într-o broșură intitulată *Conferința ținută la șezătoarea literară-națională în Alexandria*: „Lângă biserica cea mare, primăria ține o curată și cochetă grădină, care cuprinde și pavilionul pentru adunări, serbări și petreceri. În zilele

mari, cântă aici tarafurile lăutarilor ce-și mai aduc aminte de cele mai frumoase din cântecele bătrânești; și muzica militară vine să învieze lumea. De la amiezi înainte până târziu noaptea se plimbă femeile frumoase ale «poporului», cu cămășile cusute în flori și fluturi, cu pieptărașe împodobite și rochiile umflate, scurte, de culori luminoase, pe care numai rareori le înlocuiește catrința; în jurul lor se învârt flăcăii cu șalvari largi și pălărieuță rotundă, în port de orașeni. Merg toți siguri și veseli ca acasă la dâșii, într-un târg care e într-adevăr al lor”.

Fotografia de la 1900 specifică faptul că era primul pavilion din grădina publică, fiind construcție de zid și impunătoare. Anul ridicării lui însă nu poate fi încadrat decât în timpul mandatului de primar al lui Ștefan Mândreanu între anii 1901 – 1904.

Din documentele orașului Alexandria aflate în arhive, nu găsim între anii 1901 – 1904 nicio referire la construcția pavilionului. Mai târziu, în primăvara anului 1908, documentele de arhivă consemnează un schimb de scrisori între arhitectul Cristofi Cerchez și primar privind mărirea pavilionului cu o anexă opusă fațadei.

Cartea poștală din 5 iulie 1905

... și cea din 11 iulie 1913...

ROMÂNIA MERITĂ SPRIJINUL BRITANIC

LIA BRAD CHISACOF

În urma desecretizării în 2018 a unor documente din Arhiva Parlamentului Britanic, a ieșit la iveală o scrisoare a lui William Frank Arthur Rattigan (Magazin istoric, nr. 10 – 12/2019), trimisă în ianuarie 1917 de la Iași lui Russel (posibil să fie vorba de Herbert Russel, colonel în armata britanică), în care încearcă să-i expună motivele pentru care armata română ar avea mare nevoie de ajutorul britanicilor după înfrângerile de pe frontul din Transilvania. Pe lângă cauzele de ordin logistic cu care se confrunta armata, diplomatul aduce în discuție probleme legate de mentalul colectiv al românilor. Prezentăm în continuare câteva fragmente din document.

Rattigan afirma că intrarea României în război, în august 1916, se făcuse în scopul de a da o lovitură Imperiului German, care în mod normal „era prea ocupat cu alte fronturi pentru a mobiliza forțe suficiente în stăvilirea acestei noi amenințări”.

Eșecul României avea, după părerea lui, două motive posibile: primul era de ordin strategic, din cauza faptului că „România avea o graniță enormă de apărare, iar capitala sa era o țintă ușoară

pentru inamici”. Al doilea îl constituiau „defectele intrinseci ale caracterului românesc”.

România, continuă Rattigan, „fusesse practic

Într-un vagon în care trebuia să fie proiectile de artilerie s-au găsit revolve

ruptă de restul lumii de la începutul războiului”. Echipamentele militare nu erau de nivel cerut de standardele militare moderne, iar armata nu avea artilerie grea, avioane, serviciu motorizat, periscope, telefoane de teren, grenade de mână, mitraliere, aruncătoare pentru tranșee, precum și alte materiale necesare luptei în tranșee. Cu

Mulțumindu-ți din tot sufletul te salut cu toată dragostea frățească. Semnează Cristi [Cerchez]”.

Cererea arhitectului nu este luată în considerare și o nouă scrisoare cu data de 29 aprilie 1908, a doua zi, este primită de arhitect din partea primăriei orașului Alexandria: „Termenul pentru alcătuirea planului și devizului construirii unei aripi la pavilionul grădinii publice, ce dvs. v-ați angajat a-l întocmi, expirând încă de la 21 aprilie curent, și dvs. nedepunând nici până în prezent, vă rog a lua măsură ca să ni-l înaintați, cât mai curând posibil. Așteptând răspunsul dvs. cu înapoierea poștei”.

Răspunsul dat de arhitect (la 30 aprilie) arată, pentru a doua oară, motivele întârzierii – personale (o răceală) corelate cu cele profesionale: „Luând informații de la Consiliul Tehnic Superior mi s-a spus că cel puțin fațada principală să fie făcută pe scară dublă 0,02 p.m. ceea ce impune un timp dublu ca lucru deoarece toate piesele care constituie fațada sunt detaliate”.

În luna aprilie a existat un schimb intens de scrisori având termene scurte, menționate mai sus, din partea primăriei. Există și mențiunea: „Se va răspunde că ne surprinde nevenirea domnului sale nici azi, 5 mai, și că-i acordăm un ultim termen până sâmbătă, 10 mai dimineață”.

Într-un final arhitectul realizează planurile, pentru că în vara anului 1908 găsim o nouă corespondență între autoritățile din Alexandria și acesta. De data aceasta i se cerea ca pe lângă planurile realizate să construiască anexa.

O CONSTRUCȚIE EFEMERĂ

Primăria expediază o scrisoare la 29 iulie 1908 arhitectului C. Cerchez prin care i se cere concursul acestuia, „în urma licitațiunii ce s-a ținut la această primărie pentru darea în antrepriză a construirii unei aripi la pavilionul din grădina publică, al cărei proiect este opera dvs., și neprezentându-se nici un concurent, comuna a decis a executa lucrarea în regie. Vă rog dar a ne răspunde dacă sunteți dispus a vă angaja cu direcțiunea acestei lucrări și în ce condiții, rugându-vă să aveți în vedere că comuna nu prea dispune de fonduri, după cum știți și dvs.”

Arhitectul răspunde cererii primăriei la 10

august: „Ca răspuns la adresa dvs. din 29 iulie a.c., am onoarea a vă face cunoscut că mă pot angaja cu conducerea construcțiunii unei aripi la pavilionul din grădina publică și cu construcțiunea capelei din cimitir.

Considerând cheltuielile care mă privesc cu transporturile săptămânale cât și salariul minim ce se poate da unei persoane tehnice care ar trebui să șadă permanent pe timpul lucrării, având totodată în vedere că comuna, după cum dvs. spuneți, nu dispune de fonduri, cred că 5% din valoarea lucrării drept onorariu nu este o cifră exagerată. În cazul când dvs. aprobați, vă rog să binevoiți a-mi face cunoscut spre a lua măsurile necesare”.

În monografia orașului se menționează: „În anul 1912, grădina publică s-a replantat, s-a construit un nou pavilion care să oprească privirea spre hala de alimente, primar fiind Gh. Ionescu. Vechiul pavilion al lui C. Cerchez a fost dărâmat, deși constituia o bijuterie de artă”. Pe considerent că pavilionul era orientat spre piață și se vedeau animalele sacrificate, fiind o priveliște urâtă, nu s-a găsit o altă soluție decât demolarea lui.

Alexăndrenii au găsit o cale de a salva memoria acestui monument deosebit din urbea lor prin publicarea fotografiei lui pe cărțile poștale multă vreme după dispariția lui. Prima fotografie datează din 5 iulie 1905, considerăm că ea a fost făcută imediat după terminarea construcției și pe baza ei s-au emis cărți poștale cu titlul *Souvenir din Alexandria*, pe care era scris „Pavilionul din Alexandria”, după care găsim la 11 iulie 1913 cartea poștală editată de „Librăria Alexandri, Vasile și Nicolescu” cu titlul *Pavilionul din Grădina Publică*, având tot imaginea construcției lui Cerchez.

O a treia carte poștală, din 2 aprilie 1926, la 13 ani distanță, avea explicația *Bufetul din Grădina Publică* și tot imaginea pavilionului lui Cerchez. Interesant este că la această carte poștală expeditoarea face cunoscut faptul că pavilionul Cerchez nu mai exista „știu că știi cum e azi pavilionul grădinii, dar sigur să-l știi și cum a fost” și cu toate acestea alexăndrenii continuau să-l trimită în corespondențele lor ca semn al prețurii frumosului, pe care autoritățile locale în pragmatismul lor nu știuseră a-l păstra! ■

„Ideea românilor despre tranșee era dintre cele mai primitive“

nu îi ocolesc pe cei atât de atent observați de Rattigan: „un nimic îi poate doborî de pe culmile optimismului în prăpastia disperării, în venalitate, în neseriozitate și în multă suficiență de sine, cu defectele de rigoare de hipersensibilitate și încăpățănare“.

Se ajunge, cum era și firesc, la înfrângerea de la Turtucaia (*Magazin istoric*, nr. 11/2006): „Efectul dezastrului de la Turtucaia poate fi imaginat asupra unui astfel de caracter. În primul moment s-a căutat un țap ispășitor și a fost găsit în persoana generalului Aslan, comandantul Armatei de la Dunăre, deși vina era clar a generalului Iliescu, adevăratul șef al Cartierului General. Sistemul de refacere a comenzilor a fost inaugurat atunci, iar cu trecerea timpului a avut ca rezultat insubordonarea armatei, rezultatul fiind că tinerii ofițeri și-au pierdut încrederea de sine, iar generalii s-au temut că le va veni rândul să fie dezonorați“.

Rattigan, un om educat pe măsura înălțimii poziției pe care o ocupa, nu își arogă competențe pe care nu le avea, ci spune că din puținul văzut de el, totul era foarte „nepotrivit“.

Vine apoi la rând chestiunea tranșeeilor. „Desigur, ideea românilor despre tranșee, așa cum le-am văzut pe linia de frontieră, era dintre cele mai primitive. Un șanț îngust de doar trei yarzi și jumătate [aproximativ 3 m] în adâncime, în pământ fără niciun adăpost pentru obuze, fără tranșee de legătură și fără sârmă ghimpată.“

„Bacșișul și corupția se practică de sus până jos în întreaga structură a statului“, scrie Rattigan, iar aceasta a provocat dezastrul armatei. „E un

lucru de necontestat că lipsa de pregătire a armatei pentru un război modern se datorează în bună măsură faptului că mare parte a banilor care se presupunea că s-au cheltuit pe echiparea armatei s-au dus în buzunarele unor semnatari de contracte necinstiți, ca să nu mai spunem nimic despre miniștri. Cel puțin unul dintre cei mai importanți generali pare să-și fi făcut o avere imensă în acest fel“.

Din nou Rattigan își realizează limitele în legătură cu problemele militare, dar e bine informat în privința culiselor politice. „În legătură cu comanda superioară, opinia trebuie să fie a experților. Pare însă sigur că cu excepția a doi sau trei dintre principalii

generali ceilalți sunt cât se poate de incapabili. De pildă generalul Crăiniceanu, care a fost responsabil de retragerea nejustificată de la Brașov a celei de-a treia armate, s-a purtat ca și cum mintea lui nu mai avea rațiune. Numirea lui la comanda armatei fusese o mișcare politică a prim-ministrului, căci era acționar la *Universul*, principalul ziar românesc, și unul dintre cei mai înflăcărați antantofili. Generalul Iliescu, numit ca subșef al Cartierului General – fără un comandant propriu-zis –, a creat o nemulțumire generală în toată armata. Nu comandase cu adevărat niciodată nici măcar un

Generalul Grigore Crăiniceanu

toate acestea cei care au pornit războiul speraseră să reușească, luând prin surprindere un inamic nepregătit și obținând astfel o victorie inițială zdrobitoare. Românii mai făcuseră greșeala să creadă corecte rapoartele Alianților în legătură cu starea de epuizare a germanilor.

Statul major român refuzase de la bun început ideea unei acțiuni la sud de Dunăre. Rațiunea pentru aceasta era aceea că din punct de vedere militar era mai ușor să te concentrezi în spatele unui lanț muntos decât în spatele unui fluviu, oricât de mare ar fi fost acesta, iar armata română ar fi putut să fie de un ajutor mai mare cauzei Alianților printr-o invazie în Transilvania decât în orice altă acțiune în sud.

Probabil că parțial aveau dreptate, dar, sublinia Rattigan, adevăratele motive erau: 1. „Dl Brătianu era sigur că bulgarii nu vor îndrăzni niciodată să atace România, motiv pentru care puteau fi lăsați în grija rușilor prin Dobrogea. 2. Guvernul român și vasta majoritate a poporului român, profund pătrunși de o teribilă neîncredere în ruși, erau convingeți că Transilvania nu va fi niciodată dată românilor dacă armata lor nu ocupa acel teritoriu la sfârșitul războiului“.

Diplomatul britanic arăta că era posibil ca Brătianu să nu-și fi făcut iluzii în legătură cu puterea armatei, dar conta pe ajutorul activ al Rusiei și credea că Germania și Austria nu erau departe de epuizare. „De la bun început spusese clar că nu va lăsa ca România să intre în război până când nu se întrevădea sfârșitul conflictului și poate că nu ar fi intrat în august trecut, în ciuda soliiilor importante trimise lui de guvernele aliate, dacă nu ar fi ajuns la concluzia că eșecul

Mare parte a banilor care se presupunea că s-au cheltuit pe echiparea armatei s-au dus în buzunarele unor semnatari de contracte necinstiți, ca să nu mai spunem nimic despre miniștri

Generalul Mihail Aslan
a fost găsit vinovat pentru înfrângerea
de la Turtucaia...

Puterilor Centrale era iminent. Din nou, nu avea nicio spaimă în legătură cu un eventual atac bulgar.“

Fiind tributar perioadei în care trăia, autorul scrisorii este influențat de psihologia mulțimilor, afirmând: „Din nefericire, din primul moment al intrării în război defectele caracterului românesc s-au făcut simțite. În primul rând, conducerea căilor ferate s-a arătat incapabilă să facă față unui flux de muniții în deplină siguranță și foarte curând întregul sistem era în totală dezordine. Căile ferate s-au blocat în toate direcțiile, ceea ce era foarte rău, căci armata înainta și lucrurile mergeau bine. Din momentul în care lucrurile n-au mai mers bine, dezordinea a fost totală“.

Rattigan dă un exemplu

cunoscut de el în primele zile de război: un ofițer de artilerie, primind ordin să recepționeze un vagon cu proiectile pentru bateriile lui, a descoperit că vagonul cu pricina conținea doar revolve.

Continuă considerările pe marginea comportamentului specific românesc cu antologica consi-

derată statistică cât anume din caracterul localnicilor e occidental, neoroman, și cât oriental, ajungând la concluzia că „românilor le e greu să mențină ordine și bună organizare. Orice ai putea face astăzi în loc să faci mâine [...] i se pare [românului] o nebunie“. De asemenea, este de părere că obediența face parte din structura caracterului românesc. „Românul e [...] absolut nerăbdător de a primi sfaturi, ceea ce a făcut ca sarcina ministrului francez să fie foarte dificilă“. Nici depresia, urmată de un întreg șir de cusururi

... pentru că
generalul Dumitru Iliescu
era favoritul prim-ministrului

● O fire timidă, retrasă ● La 15 ani, orfană de ambii părinți și cu o avere de invidiat ● Întâlnirea cu Gabriele D'Annunzio îi schimbă viața ● Pablo Picasso impresionat de uriașul șarpe boa tolănit pe o piele de urs polar ● Cearcane impresionante cu cerneală neagră Koh-i-noor ● Ținuta de bal mascat face scurtcircuit ● O rochie care o făcea să semene cu un „zeppelin gata să își dea duhul” ● Servitori cu trupurile zugrăvite cu foiță de aur ● Lua micul dejun cu pește prăjit și Pernod drapată doar în pene de struț ● Îngropată purtând o ținută din piele de leopard, un set de bijuterii negre și gene false

LUISA CASATI FEMEIA PENTRU CARE NU AU EXISTAT BARIERE

THEO STĂNESCU-STANCIU

„Un personaj de poveste, trezit deodată la viață, plin de magie, dar totodată și puțin terifiant” – astfel își descria bunica Lady Moorea Hastings. În ochii lui Jean Cocteau apărea precum „cel mai frumos șarpe al paradisului terestru”; pentru Gabriele D'Annunzio – pur și simplu „divina marchiză”.

Dar cine a fost Luisa Casati?!

A stăzi numele aproape că nu mai spune nimic... Dar în urmă cu puțin peste un veac era prezent în toate rubricile mondene. Devenise o adevărată marcă, un reper al spiritului liber, dus dincolo de orice granițe. O ființă excentrică prin definiție, un pionier în lumea modei și al lansării de tendințe.

Când Alberto și Lucia Amman – un bogat

cuplu milanez – au ales numele de botez pentru cea de-a doua copilă (venită pe lume la 28 ianuarie 1881) au făcut-o într-un stil mare: Luisa Adele Rosa Maria, un nume demn cel puțin de o prințesă. În primii ani de viață și în adolescență, Luisa a rămas mereu în umbra surorii, Francesca (1880 – 1919), considerată mult mai dezinvoltă, dar și mult mai frumoasă. Fire timidă, celei

**Bacșișul și corupția
se practică de sus până jos
în întreaga structură a statului**

regiment, iar disprețul și suspiciunea la adresa lui se puteau găsi la toate nivelurile. Se considera că el a fost numit pur și simplu prin favoritism. Era mâna dreaptă a prim-ministrului și un mare favorit al regelui Ferdinand, dar era cunoscut pentru orgii, iar în armată toți credeau că habar nu avea de profesie. Nu se poate contesta că a făcut greșcă după greșcă.

Vin în sfârșit concluziile menite a-i convinge pe cei de la Londra că România merita sprijinul britanic, concluzii în care e evident că Rattigan a primit o atență consiliere militară, căci vorbește despre ce arme ar fi necesare oștii române:

„Ceea ce am scris mai sus e menit a arăta mai mult cauzele responsabile pentru dezastrul românesc. Ar fi aproape inutil să spun că repetarea unui astfel de dezastru ar putea fi evitată când armata română reorganizată va fi din nou capabilă să lupte pe câmpul de bătălie. Soldații ca atare sunt per total un material excelent. Când au fost conduși bine, au luptat cu vitejie. Sunt obișnuiți cu greutatea și înaintază cu mâncare puțină. De un lucru au nevoie, după părăirea soldaților de pe front, mai multe mitraliere“.

El e atent și la comportamentul relațional al combatanților români. „Românii îi acuză în general pe Aliați – dar în special pe ruși – că sunt responsabili pentru înfrângerea lor. Ei zic că rușii sunt îngrozitor de lenți – ceea ce e adevărat – și că sunt aroganți și dificili în relații – iarășii mai degrabă adevărat – și că au adus cu bună știință România în dezastru – ceea ce e evident neadevărat. Pe de altă parte, rușii recunosc că sunt lenți, dar o pun oarecum justificat pe seama dezorganizării Căilor Ferate Române și îi acuză pe români de lașitate și alte calități ce nu au de a face cu un bun militar.“

Finalul, bine dozat din punct de vedere stilistic, e menit a-și atinge scopul persuasiv. Simpatia și empatia lui Frank Rattigan cu marca cauză românească sunt evidente. „Să mai adaug că în acest moment România simte că speranța ei de salvare e Anglia. În niciun moment al istoriei acestei țări nu a fost prestigiul Marii Britanii mai mare, iar sfaturile acestora apreciate ca având greutate. Marea Britanie e văzută ca un posibil intermediar cu Rusia, de care întreaga țară se teme, și singura siguranță pentru dobândirea până la urmă a Transilvaniei, Bucovinei și Banatului“.

Sperăm, desigur, ca informațiile de mai sus să își găsească locul printre toate sursele istorice legate de marca conflagrație de la începutul secolului trecut. ■

FOTOGRAFII DE LA CITITORI

Într-o ladă din pod, printre lucrurile bunicii, puține câte au mai rămas, am găsit o fotografie a bunicului meu, Dumitru Muscalu (n. 6 iunie 1909 – d. 14 septembrie 1936).

Bunicul provenea dintr-o familie de țărani cu puțin pământ și cu cinci copii. S-a căsătorit în 1932 cu Chira Rada (n. 1910 – d. 1998) și au avut două fete. Din păcate, viața i-a fost curmată de timpuriu de o boală grea pentru acele vremuri: icter.

Bunica, rămasă văduvă, nu s-a mai recăsătorit și a muncit din greu să-și crească copiii.

Fotografia îl înfățișează pe bunicul meu în ținută de caporal de jandarmi, modelul 1923. Îi mulțumesc domnului Vasile Boboescu, de la Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I“, pentru identificarea tipului de uniformă.

Prof. Ștefan UȚOI

Școala „Alexandru Dimitrie Ghica“, Căciulați, Ilfov

Legătura cu Gabriele, dar și averea impresionantă i-au deschis noi orizonturi. Încetul cu încetul și-a creionat propriul stil, dominat de o opulență șocantă. Una după alta a achiziționat locuințe somptuoase în Milano, Capri, Veneția, în redecorarea cărora a cheltuit sume considerabile. Cu greu se putea realiza ceva care să fie la înălțimea dorințelor complicate ale marchizei. Dar ele trebuia să fie realizate!

Cu toate că nu a luat niciodată cu adevărat lecții de actorie, în primele decenii ale secolului al XX-lea, Luisa Casati și-a creionat viața ca pe o punere în scenă. Petreceri fastuoase, la care invitați celebrii rămăneau uimiți de ideile excentrice ale marchizei: fie că ele reprezentau costume exotice, animale de companie dintre cele mai neașteptate sau decoruri de poveste sau toate combinate.

Invitat în aprilie 1917 la locuința Casati din Roma, Pablo Picasso s-a trezit într-o cu totul altă lume. Nimic din ce a văzut sau a simțit acolo nu îi putea aduce aminte că se aflau în plin război mondial. Chiar și peste patru decenii, după cum arăta Judith Mackrell într-o recentă carte dedicată unora dintre cele mai influente și dorite femei din istorie (*The Unfinished Palazzo: Life, Love and Art in Venice*, Palatul neterminat: Viață, dragoste și artă în Veneția, 2017), avea să aibă încă foarte vie în minte imaginea servitorilor cu livrea de veac XVIII,

care aruncau pilitură de cupru în vase special amenajate în sufragerie, ațâțând focul și creând astfel înalte flăcări verzui. Nu avea cum să uite nici uriașul șarpe boa ce stătea tolănit într-un colț, pe o piele de urs polar și, mai ales, apariția Luisei însăși, ce purta maiestuos o rochie brodată cu mii de perle, care lăsa la vedere un decolteu extrem de generos.

Și, într-adevăr, figura Luisei nu era una care putea fi uitată... Nici pe departe o frumusețe clasică: o femeie foarte înaltă, cu o față mică, de un pal cadaveric, cu un nas acvilin și o privire sălbatică și incandescentă.

A șoca a devenit voința supremă după care și-a regizat viața. A șoca prin machiaj, prin vestimentație, prin animalele de companie, prin pasiunea pentru ocultism sau, pur și simplu, prin ușurința cu care își risipea banii, anii sau sănătatea.

Luisa Casati a încercat mereu să își scoată în evidență trăsăturile speciale, utilizând chiar și metode mai puțin ortodoxe: cu ajutorul beladonei, se spune că le-ar fi conferit ochilor o strălucire specială; iar, grație cernelei negre Koh-i-noor, bazată pe rășini naturale, își creiona cearcăne impresionante. Machiajul strident era completat prin aplicarea de gene și sprâncene false și aplicarea excesivă în zona feței a unei pudre realizată din ciuperci de putregai alb. Tuturor acestor detalii li se alăturau

Câteva ipostaze ale „divinei marchize”, în trăznitele-i toalete

mici îi plăcea să stea mai mult retrasă, departe de oameni și de agitație. Era atrasă de străzile vechiului Milano și, în special, de catedrale și biserici, unde admira îndelung picturile, pe care încerca apoi să le surprindă tainele în schițe și desene din ce în ce mai elaborate.

Ceea ce putea părea în ochii tuturor o copilărie de poveste s-a terminat brusc, odată cu dispariția fizică a ambilor părinți: pe când Luisa de abia împlinise 13 ani, a murit mama, Lucia, iar doi ani mai târziu – s-a stins și tatăl. Au rămas în urmă două adolescente nepregătite încă să dea piept cu viața, dar și o avere imensă. Alberto Amman își construiește un adevărat imperiu în lumea afacerilor cu materiale textile, reușind să se impună și în cercuri mult mai înalte, fiind destul de des văzut în compania regelui Umberto I de Savoia (1878 – 1900), care îi acordase, de altfel, și titlul de conte.

Cum Francesca și Luisa deveniseră deodată cele mai bogate tinere din Italia, obținerea mâinii uncea sau a celeilalte s-a transformat într-un incitant eveniment monden, urmărit cu suflul la gură. Astfel că aproape nimănui nu i s-a părut deloc nepotrivită căsătoria Luisei, în 1900, cu marchizul Camillo de Casati Stampa di Soncino (1877 – 1946), care provenea dintr-o veche și înstărită familie nobiliară italiană. Între cei doi era doar o mică diferență de vârstă, dar aproape nimic nu-i lega. Nici măcar nașterea, un an după celebrarea mariajului, a unicei fiice, Cristina (1901 – 1953), nu i-a apropiat.

Luisa abia împlinise 22 de ani și începea să-și imagineze viața cu totul și cu totul altfel. Banalitatea, îngrădirile sociale de orice fel, regulile și ritul catolic – toate îi păreau desuete. Nu erau pentru ea, în niciun caz!

Întâlnirea cu Gabriele D'Annunzio (1863 – 1938) avea să îi schimbe radical traiectoria. Se pare că pentru cel care a rămas în istorie și ca „prinț al spiritului decadent” – după cum aveau să sublinieze Scot D. Ryerson și Michael Vaccarino, autorii celei mai cunoscute biografii ale Luisei Casati, *An Infinite Variety: The*

Life and Legend of the Marchesa Casati (Meru în schimbare: Viața și poveștile Marchizei Casati), apărută în 2004 – Luisa Casati „a fost unica femeie care m-a fascinat”.

O poveste de dragoste intensă, pe care însă soțul înșelat nu a dorit să o bage prea mult în seamă. Îl cunoștea destul de bine și pe Gabriele și știa că firea sa zbuciumată nu putea fi deloc prea mult ținută în lesă de o singură iubire. Și, bineînțeles, nici felul de a acționa și gândi al Luisei nu mai avea taine pentru el. Probabil că a sperat că aventura va dura puțin... A închis ochii și a decis, inițial, să aștepte. Apoi, cu trecerea anilor, când a simțit că legătura dintre cei doi devenea din ce în ce mai puternică, a ales să se îndepărteze fizic. În 1914 a intervenit și separarea legală, însă în Italia, țară catolică, căsătoria nu a luat sfârșit decât odată cu moartea lui Camillo, în 1946.

A fost doar un simplu detaliu care nu a împiedicat-o în niciun fel pe Luisa să-și creeze propriul stil de viață. Chiar dacă aventura amoroasă cu D'Annunzio nu a fost singura (cum, de altfel, nici poezia și dramaturgia italiană nu i-a fost fidel!), ea poate fi considerată cea mai puternică. Iubiții au ajuns să-și împărtășească nu numai pasiunea, dar și gândurile: își trimiteau constant scrisori codate, în care Casati era numită „Kore” – o variantă pentru zeița greacă a lumii morții, vegetației și a fertilității, Persefona. Dar și tabieturile interzise, în special, consumul de cocaină, udat din belșug cu arome puternice de gin.

Cu fiica

le mondene reprezentau momentele perfecte pentru a-și etala costumația excentrică sau lipsa ei... Trimisă să îi ia măsură, o angajată a creatoarei de modă Elsa Schiaparelli (1890 – 1973) a găsit-o tolănită pe pat, drapată doar în... pene negre de struț și savurând un mic dejun cu pește prăjit și Pernod. Și nu de puține ori, se povestește, venețienii care ieșeau să se plimbe în Piața San Marco, în miez de noapte, puteau să o întrezărească: o apariție fantomatică, aproape goală, purtând pe umeri, aruncată lejer, doar o haină de blană și trăgând, de o zgardă împodobită cu diamante, un ghepard.

Pentru punerea perfectă în scenă avea nevoie și de un decor pe măsură. Statele Unite nu au impresionat-o deloc – conform unor apropiați călătoria întreprinsă pe la finalul anului 1915 i s-a părut de-a dreptul banală; în schimb, Capri, Veneția, chiar și Londra au reprezentat locuri speciale. Doar acolo marchiza se simțea Divină! Sossea ca un star, înconjurată de servitori, ce cărau rânduri nesfârșite de bagaje, care mai de care mai voluminoase și mai grele. Căci era nimeni alta decât regina necontestată a saloanelor mondene. Era inegalabilă, excentrică Luisa Casati! și, după cum a notat și Maurice Druon, impresionat, la rândul-i de personaj (de la care s-ar fi inspirat în cel puțin două romane), când ea defila pe străzile Londrei, în plină glorie, „englezii au fost nevoiți să-și pună la bătaie întregul tact și glacialitate proverbială ca să nu se zgâiască la acea fantomă”. Ceea ce ieri putea fi interpretată doar ca vestimentația unei nebune – rochii negre, cu tăieturi inegale, cusături sfâșiate, pălării strâmbe, blănuri exotice, machiaj strident în stil gotic – astăzi aproape că nu ar mai șoca. În modă, nu în puține rânduri, Luisa Casati a prezis viitorul!

Tocmai timiditatea patologică, înclină să creadă unii dintre biografi, a determinat-o să strângă în juru-i o adevărată menagerie de animale de companie. Unele ieșite din

Cearcăne subliniate cu Koh-i-noor

comun, precum un boa constrictor, pe care îl etala adesea la petreceri, pe post de colier; păuni albi, dresați să se cocoace pe pervazuri sau un roi de albine îmblânzite, ale căror aripi erau vopsite în culori diferite, în funcție de temele somptuoaselor chermeze oferite, un ghepard pe care îl plimba adesea pe străzile Londrei sau ale Veneției. Dar și mult mai obișnuirii ogari englezi sau câini pechinezi. Atât de mult i-a iubit pe cei din urmă, încât a cerut să îi fie pus alături în sicriu trupul împăiat al ultimului dintre

ei, care o însoțise și în vremurile de restriște de la Londra, de la finele vieții.

Încă din anii adolescenței, când moartea părinților aproape că a aruncat-o într-o altă realitate, Luisa a fost atrasă de științele oculte. Și ce ar fi putut fi mai tentant pentru o asemenea femeie pentru care nu au existat nicicând bariere decât să sfideze realul, încercând să intre în contact cu lumea de dincolo. Unii susțin chiar că și numele singurei sale fiice – Cristina – ar fi fost ales tocmai din cauza tentativelor de a intra în contact cu spiritul Cristinei Trivulzio, prințesă de Belgiojoso (1808 – 1871), o figură importantă a Risorgimentului italian.

Până la urmă însă, oricât de mare a fost averea lăsată de părinte, banii s-au terminat. În 1930, după decenii de cheltuieli fără limite, Luisa Casati s-a trezit falită. O datorie uriașă, de 25 de milioane de dolari, a forțat-o să scoată la vânzare aproape tot: proprietăți, haine, bijuterii, animale, și să se retragă la Londra, alături de fiica pe care nu a iubit-o niciodată, într-o locuință modestă, cu un singur dormitor. S-a stins la 1 iunie 1957, aproape în anonim. Soarta, care altădată o ridicase în cele mai înalte ceruri, îi apusese... Chiar și cei care i-au gravat numele pe piatra funerară l-au greșit inițial: Louisa. O ultimă amintire a excentricității de altădată: a fost îngropată purtând o ținută din piele de leopard, un set de bijuterii negre și... gene false! ■

și coafuri extrem de elaborate, astfel că, după cum nota scriitoarea americană Judith Thurman, „contemporanii nu puteau să se decidă, odată ce o vedeau, dacă au în față un vampir, o pasăre a Paradisului, un spectru androgin, o zeiță, o ciudățenie sau o nebună”...

Își elaborase o complicată mască, cu ajutorul căreia – a observat un alt apropiat, Jean Cocteau (1889 – 1963) – spera să le ofere bărbaților din jur iluzia unei frumuseți ascunse. Dar care nu a existat în realitate niciodată...

O mască, o poveste în sine, pusă în valoare de ținute cu totul și cu totul speciale. Destule dintre ele au rămas în istoria modei, cel mai adesea percepute ca adevărate deschizătoare de drumuri, opere inovative, greu de imaginat a fi purtate de alte personaje sau în alte condiții. De departe, o ținută comandată tocmai designerului inegalabilului Balet Rusesc a fost cea mai... electrizantă. Chiar numele – „Lumina” – o descria perfect: un gen de armură argintată, din care se șteau zeci de săgeți, terminate cu becuri incandescente. Când a îmbrăcat-o pentru prima oară, cu ocazia unui bal mascat organizat de ea în 1928, un scurtcircuit aproape că a pus-o la pământ.

Și nu a fost deloc singura dată când decoriurile extravagante aveau să îi dea bătaie de cap. În vara lui 1920, cum aproape toate ținutele vestimentare transportate la reședința din insu-

la Capri au fost negre precum tăciunele, s-a gândit că era nevoie de alte tușe puternice de culoare pentru a le scoate în evidență. A ales să-și vopscască propriul păr în verde, dar și... trupurile servitorilor cu foiță de aur! Dar nu a luat în calcul canicula: cel mai probabil tipul de vopsea utilizat a fost gata-gata să-i termine personalul, mare parte dintre ei prăbușindu-se fără suflare. A fost nevoie de intervenția unui medic și de băi abundente pentru a elimina nedoritele efecte adverse.

În 1924, un alt episod cu final neașteptat. La Balul Beaumont ținut la Paris (eveniment la care Coco Chanel nu a fost invitată, deoarece a fost considerată prea... comună!), pentru a omagia opera cubiștilor și a lui Picasso în special, Casati a purtat o ținută realizată în totalitate din fire metalice strălucitoare, întretesute după modelul unei fântâni. Ciudată, dar mai ales voluminoasă creație, cu care de abia s-a putut strecura pe ușile locuinței contelui Étienne de Beaumont (1883 – 1956), una dintre cele mai cunoscute figuri ale mondenului parizian din acele vremuri. O imagine atât de caraghioasă, încât artistul Christian Bérard (Bebè, 1902 – 1949), cunoscut, de altfel, și pentru creațiile sale vestimentare și ilustrațiile de modă, prezent la eveniment, a comparat-o cu un „zeppelin gata să-și dea duhul”!

Dar pentru Luisa nu numai evenimentele-

In secolul al XXI-lea, o vizită la un soldat din secolul al XIX-lea într-o expoziție cu subiect contemporan epocii lor este o raritate! Aceasta s-a petrecut la 31 octombrie 2020, la Muzeul Național de Artă al României, în expoziția „Constantin Daniel Rosenthal (1820 – 1851). Un artist în vremea revoluției”, când membrii Asociației „6 Dorobanți”, care propuseseră un program de istoric vic intitulat „Dreptate, Frăție. Sub flamura lui '48”, ce urma a se desfășura în curtea Palatului, nu și-au mai putut pune în aplicare planul din cauza reglementărilor de ultimă oră privind oprirea răspândirii molimei, similară ciumei sau holerei din primul sfert al secolului al XIX-lea, ce impusese stabilirea cordoanelor sanitare și lazaretului la Dunăre sau pe crestele Carpaților. Așa că, la sugestia conducerii de a nu fi abandonat în totalitate proiectul și la grațioasa invitație a doamnei Cristina Verona-Tobi, director general ad-interim al muzeului, infanteriștii din cel de-al doilea polc (regiment) al Miliției Valahiei, au venit să viziteze expoziția.

Îmbrăcați în uniforme lor de postav civit (bleumarin) cu paspoale, gulere și contraepoleți de culoare galbenă, soldații au cercetat cu atenție portretele realizate de pictorul martir. Apoi au făcut front în fața câtorva dintre lucrările iconice, *România rupându-și cătușele pe Câmpia Libertății* și *România revoluționară*, spre a fi immortalizați de un fotograf – deși, mai corect ar fi fost termenul de „dagherotipist”, căci în acea vreme tehnica de a obține imagini pe o suprafață metalică tratată cu săruri de argint se numea dagherotip. O suplă membră a grupului, înveșmântată într-un chiton grecesc alb, a întrupat România și, înfășurându-și tricolorul național pe trup, iar deasupra capului înălțând o ramură de palmier, a compus un înălțător tablou

vivant în imediata apropiere a alegoriei imaginate de Rosenthal în 1850.

În furtunosul an 1848, Miliția Pământeană a Valahiei a avut o contribuție majoră la evenimente. Câțiva ofițeri s-au implicat direct în activitatea revoluționară, de partea patrioților și progresiștilor, precum Gheorghe Magheru și Christian Tell. Alții, în special ofițerii superiori, ca polcovnicii (coloneii) Odobescu, Solomon și maiorul Lăcusteanu, rămăseseră loiali vechiului regim și au încercat să răstoarne noua ordine prin arestarea Guvernului provizoriu ce a fost eliberat, la scurt timp, de poporul condus de Ana Ipătescu. Apoi, spre a

apăra cuceririle revoluției, la 13 septembrie 1848, mica oaste valahă s-a confruntat pe Dealul Spirei cu numeroasele și experimentatele trupe otomane care pătrunseseră în țară pentru a înăbuși mișcarea de emancipare a românilor. Așa că prezența militarilor în expoziția retrospectivă dedicată lui Rosenthal era absolut explicabilă, chiar dacă de sub penclul artistului nu s-a păstrat decât un singur portret de militar.

Spre a se supune, după cuviință și disciplină, regulilor din vremea molimei, toți vizitatorii în uniformă au purtat măști la care, după sugestia comandantului lor, au fost atașate mustați groase, în furculiță, specifice pentru cei ce aleseseră cariera armelor. Unicul civil din grup era un sclivisit bonjurist cu țilindru de mătase, ce-și înnodase o eșarfă tricoloră peste redingotă spre a-și arăta atașamentul față de revoluție și de aspirațiile spre progres și libertate ale națiunii.

Prin programul propus, prin atitudinea sobră, solemnă și ținuta marțială din timpul vizitei la expoziția Rosenthal, membrii Asociației „6 Dorobanți” au adus omagiul lor marelui erou al cauzei revoluționare și generației sale de făuritori ai unei Românii moderne. ■

**Radio
România
București fm [98,3 FM]**

SOLDAȚI LA EXPOZIȚIE

ADRIAN-SILVAN IONESCU

Cei mai în etate își amintesc de grupurile de elevi sau de militari care, în anii '70 – '80 ai secolului XX, erau aduși la muzee, pentru vizite ghidate de informare despre istoria patriei. Era un mijloc eficient al instituțiilor muzeale de a atinge numărul suficient de vizitatori care să le statueze poziția și să le dovedească, în același timp, aportul propagandistic la întărirea abnegației și sentimentelor patriotice în inimile tinere ale țării. Vizitatorii erau departe de a se simți atrași de cele ce vedeau, dar se bucurau că erau scoși din școală sau cazarmă, de la orele plicticoase de curs sau de la instrucția de front. Vociferările, comentariile inepte, râsetele înfundate, eventualele întrebări, aparent puerile, dar, de multe ori, pline de ironie și de arcanе nedisimulat antisistem (citește „anticomuniste“) îi puneau la mare încurcătură pe muzeografi de serviciu însărcinați cu ghidajul, care trebuia să stăpânească grupul, să-l țină mereu atent și să dea răspunsuri „pe linie“ sau, în termenii de azi, cu totală „corectitudine politică“. Cei mai abili puteau eluda răspunsul periculos printr-o poveste paralelă, pilduitoare, menită a distra atenția interpelatorului și a salva situația ghidului, totdeauna urmărit de ochiul vigilent al reprezentantului de la Cabinetul de Partid.

Rusiei, venit la București într-o vizită oficială. Un an mai târziu, se construiește un nou corp de clădire, spre actualul Palat C.F.R. (care la acea dată nu exista, acolo aflându-se ateliere C.F.R. Grivița). Acest corp definește imobilul sub forma literei U, gara devenind una de tip *terminus*, așa cum este și astăzi.

Gara Târgoviștei este pusă pe harta internațională feroviară la 8 iunie 1883, când sosește aici primul tren „Orient Express”. După mai bine de 130 de ani, povestea continuă, Gara de Nord fiind an de an martoră a acestui eveniment feroviar major. Edificiul avea nevoie de o modernizare consistentă, fiind deja o stație de cale ferată importantă pe harta României. În 1889, intră în funcțiune prima instalație telefonică a C.F.R., care făcea legătura între Biroul de mișcare al Gării de Nord și conducătorul Serviciului de mișcare, ing. Alexandru Cottescu, devenit ulterior director general al Căilor Ferate Române. Un an mai târziu s-a inaugurat centrala telefonică, având inițial 25 de linii. Șase ani mai târziu, ia naștere o nouă aripă, ce va adăposti Salonul regal. Acest segment al gării va fi martor al unor întâmplări deosebite, printre care numeroase primiri ale unor oficialități sau inaugurarea Trenului Regal în 1928. În 1932 se finalizează ceea ce astăzi cunoaștem cu toții sub forma „la coloane”. Astfel, noul imobil dispunea de o fațadă monumentală, cu un stil neoclasic modern, dominată de porticul format din șase coloane de mari dimensiuni.

Gara de Nord a primit în 1922 și trenul mortuar ce a adus trupul neînsuflit al prim-ministrului Take Ionescu.

Edificiul a fost supus multor încercări. În ziua de Crăciun a anului 1921, un incendiu a afectat aripa de plecare călători, cu casele de bilete și sălile de așteptare. Un an mai târziu acea parte a fost refăcută. De departe, cea mai grea încercare au fost bombardamentele din 1944, când clădirea a rămas miraculos în picioare, deși zona a fost distrusă aproape în întregime, inclusiv sute de vagoane și triajul.

După anul 1960, în contextul creșterii fluxului de călători, au loc mai multe lucrări ce au prevăzut în primul rând lungirea peroanelor spre Basarab, pentru a corespunde cu lungimea garniturilor și a ușura accesul călătorilor, care trebuia să facă transbordarea spre Gara

Basarab. De asemenea, s-a introdus iluminatul instalațiilor, peroanelor și al liniilor, asigurându-se astfel condiții de vizibilitate și siguranță. La 15 februarie 1969 apăreau în peisajul gării bucureștene primele locomotive electrice, odată cu electrificarea secțiunii București – Ploiești, astfel încât Ziua Cefe-risților, din 16 februarie, s-a sărbătorit sub semnul unui proiect de anvergură tehnică și de importanță mare pentru modernizarea sistemului feroviar.

Un alt moment de cumpănă a fost planul lui Nicolae Ceaușescu de demolare a clădirii și mutarea gării la marginea orașului. Acest sfârșit programat pentru 1992 nu s-a concretizat datorită căderii regimului comunist în 1989.

VIITORUL

Gara de Nord a rămas principala poartă feroviară de intrare în Capitală. Acest lucru s-a întâmplat și în contextul în care celelalte gări bucureștene au intrat într-un declin vizibil, în special în a doua jumătate a anilor '90 și după 2000. Și clădirea din nordul Capitalei a simțit din plin acest declin și scăderea numărului de călători, însă a rămas principalul nod feroviar al țării și un loc tranzitat anual de milioane de oameni, chiar dacă cifrele nu mai arată ca odinioară. În paralel, Gara Progresul a dispărut de pe harta feroviară odată cu închiderea acesteia cauzată de prăbușirea podului care face legătura între București și Giurgiu, la Grădiștea. Gara Obor (de Est), important edificiu neoromânesc, a rămas într-un con de umbră, odată cu reducerea drastică a traficului de navetă din zonă spre Bărağan, dar și a traficului de marfă.

Gara Titan a avut aceeași soartă, traficul fiind acum foarte redus. Alte gări au fost desființate sau urmează, așa cum este cazul gării Cotroceni, cea din spatele fabricii A.P.A.C.A. Tot la capitolul gări care au pierdut gloria de altădată, fiind intens afectate de declin, este Gara Regală Băneasa. Situația acesteia este puțin mai bună față de a celor de mai sus, liniile fiind tranzitate de trenuri de marfă spre și dinspre portul Constanța, care mai animă peisajul. Îmbucurător este că trenurile de călători opresc acum permanent în această gară, după o modificare recentă (înainte opreau doar trei luni pe an, în sezonul estival).

Gara de Nord, 18 decembrie 1975
(arhiva foto Șerban Lăcrișeanu)

Gara de Nord (arhiva foto Daniel Adrian Mandache)

Una dintre principalele porți de intrare în București are o vechime de peste un secol și jumătate. Un monument emblematic al Capitalei, cu o istorie zbuciumată, marcată de o multitudine de evenimente mai mult sau mai puțin fericite. Gara de Nord București și-a pus amprenta iremediabil pe structura urbană a orașului de pe Dâmbovița.

GARA DE NORD

Ing. VLAD-ADRIAN NICOLAE
(fondator C.F.R. – Istorie și cotidian;
www.cfristoriescotidian.ro)

Istoria principalului nod feroviar al României a început la 10 septembrie 1868, când domnitorul Carol I a pus piatra de temelie a clădirii. Prezența șefului statului de la acea vreme la debutul construcției semnifică interesul major al autorităților pentru proiect. Terenul pe care a fost construită gara are legătură cu boierul Dinicu Golescu, dar și cu un diplomat și om de afaceri britanic care a influențat aspectul zonei Giulești – Grivița și care, de asemenea, dă numele unui pod-simbol al Bucureștiului, care traversează liniile de tren de la ieșirea din gară. Este vorba despre Effingham Grant, fratele Mariei Rosetti (născută Mary Grant; *Magazin istoric*, nr. 10/2008). Terenul pe care se află Gara de Nord a fost în proprietatea boierului Dinicu Golescu, fiind cumpărat de statul român de la Zoe Racoviță, nepoata lui Golescu și soția diplomatului și

inginerului britanic. Locul fusese primit drept zestre de Zoe la căsătoria cu Effingham Grant.

DE LA MODERNIZARE, LA PLANURI PENTRU DEMOLARE

Patru ani mai târziu, la 25 septembrie 1872, se inaugura Gara Târgoviștei (numele inițial al Gării de Nord), odată cu deschiderea circulației feroviare pe linia Roman – Galați – București – Pitești. La început, traficul era unul mixt, călători, dar și marfă, pentru ca ulterior gara să fie una în totalitate dedicată traficului de călători. După Războiul de Independență din 1877, în cinstea luptelor de la Grivița, Calea Târgoviștei este redenumită Calea Griviței, iar în anii următori, mai precis în 1888, gara bucuresteană a căpătat numele consacrat, pe care îl știm cu toții.

Încă din primii ani, Gara de Nord a fost martoră a unor evenimente importante. La 1877 a găzduit primirea țarului Alexandru al II-lea al

Maria Rosetti, născută Grant

VIATA UNEI DOAMNE DIN ȚARA ROMÂNEASCĂ. MARIA STURZA GHICA

ȘAROLTA SOLCAN

Maria Sturza Ghica a fost soția lui Grigore Ghica, care a domnit în Țara Românească între 1660 – 1664 și 1672 – 1673. Era fiica marelui vistiernic Matei Sturza și nepoata domnului Moldovei, Gheorghe Ștefan (1653 – 1658), care a măritat-o cu Grigore, fiul lui Gheorghe Ghica, dregător de nădejde al domnului.

Grigore Ghica scria despre soția sa, la 12 aprilie 1668, că „este adevărata nepoată a numitului domn principe Ștefan [Gheorghe Ștefan – n.a.], în a căruia Curte ia a crescut și s-a educat și în urmă mi s-a dat mie în căsătorie legitimă ca o adevărată fiică a sa”. În urma acestei căsătorii, spune Miron Costin, Grigore Ghica a început să urce în ierarhia dregătorilor.

Grigore Ghica

Vâltoarea evenimentelor a favorizat familia Ghica. În 1658 Gheorghe Ghica a fost numit domn al Moldovei în locul binefăcătorului său, care era nevoit să părăsească tronul în urma participării la lupta antiotomană a celor trei state românești. Gheorghe Ghica a fost mutat pe tronul Țării Românești după câteva luni, în 1659. și aici a avut o domnie scurtă, fiind înlocuit, la sfârșitul anului 1660, de fiul său Grigore. Maria și-a urmat soțul. Prima domnie a lui Grigore Ghica a luat sfârșit pe fondul înfrângerii otomane în fața cetății Lewenz („Leva“), Slovacia de astăzi.

Domnul, temându-se de mânia marelui vizir, în ultimele zile ale lunii noiembrie 1664, a fugit din țară, mergând prin Moldova și Polonia în Ungaria și apoi la Viena.

În acele momente, Maria aștepta să aducă pe lume pe unul dintre copiii cuplului domnesc și nu putea să-și urmeze soțul iarna, pe un drum lung și anevoios. A trecut munții în Transilvania, locul în care pribegii români mereu au găsit ocrotire. Fuga din București spre Transilvania a fost în mare grabă, cu un car de împrumut de la banul Manu și fără acceptul prealabil al principelui sau al Dietei.

În perioada post-decembristă s-au avansat mai multe proiecte pentru Gara de Nord. De la vechea idee de mutare a acesteia, la mutarea liniilor pe același amplasament, dar în subteran, urmând ca deasupra să se construiască un mall, clădirea nu a dus lipsă de idei de transformare.

În anul 2019, în luna decembrie s-a semnat contractul pentru studiul de fezabilitate între C.F.R. Infrastructură și o firmă specializată. Proiectul presupune modernizarea întregii gări, centrat pe transformarea locului într-un nod feroviar european și centru multimodal public, prin modernizarea actualei stații. Principalele obiective ale proiectului sunt: regenerarea urbană a zonei, având la bază principiile de „oraș inteligent”, și modernizarea, consolidarea clădirilor din stație, dar și a spațiilor destinate călătorilor. După aprobarea acestui studiu urmează procedura de licitație pentru

Trenul Bulgaria Express tractat de o locomotivă Pacific, 4 ianuarie 1975; se vede și vechiul sistem de afișare a denumirii trenurilor din capătul peronului (arhiva foto Șerban Lăcrișeanu)

elaborarea proiectului tehnic și execuția lucrărilor de modernizare. La momentul actual, stadiul întregului proiect constă în prelungirea contractului de fezabilitate care ar fi trebuit întocmit conform contractului în șase luni de la semnarea lui, în decembrie 2019. Prolungirea contractului a fost cauzată de pandemia de SARS-COV2, care a afectat și domeniul transporturilor.

Gara de Nord se află pe lista monumentelor istorice, fiind un simbol al Bucureștiului alături de clădirea de vizavi, ce adăpostește Palatul Administrativ C.F.R. Stația de cale ferată și-a pus iremediabil amprenta pe structura urbană din zonă, fiind o emblemă atât la nivel zonal, cât și local și național, constituind unul dintre punctele centrale ale vieții urbane bucureștene. La aproape un secol și jumătate de existență, aceasta dăinuie, așteptând zile mai bune și atmosfera de odinioară. ■

TRIBURI FANTOMĂ. DESCOPERIRILE DIN PEȘTERA CHIQUIHUTE (MEXIC)

(Urmare din p. 9)

Tehnologia lor a apărut subit în America de Nord, fără dovezi ale unei evoluții preliminare. Alaska și Siberia nu au dezvăluit până acum niciun sit arheologic cu o vârstă categoric anterioară Clovisului și cu o tehnologie de piatră cioplită care să poată fi considerată drept antecesor. Unele teorii recente au sugerat inclusiv că originea lor ar fi în populații europene ale culturii „Solutriene” din Spania și Franța. În schimb, analize genetice reușite pe resturile unui copil mort la finalul epocii Clovis reînnoiesc ADN-ul lor atât cu anumite populații siberiene, cât și cu majoritatea populațiilor indigene actuale. Deci modelul prezenta o solidă coerență internă și rolul de val migrator fundator părea asigurat.

Anii '70 – '90 au fost martorii unei avalanșe de descoperiri arheologice, atât în America de Nord cât și de Sud, care păreau o vădită provocare la adresa paradigmei *Clovis-first*. Începuse febra pre-Clovis: goana după situri cu vechime mai mare de 13.500 de ani, deci sămânța unei noi paradigme. Din Chile până în Florida, Pennsylvania și Canada, o salbă de peșteri, situri în aer liber și situri de vânătoare

sugerau că, de fapt, Clovis nu fuseseră deloc primii pe continent. Datările arătau vechimi între 14.500 și 16.500 de ani calBP și sugerau că mult înainte de Clovis existau indicii umane clare, dintr-un capăt în altul al continentului. Dar lumea academică nu era dispusă să accepte ușor aceste noi descoperiri. Vreme de două-trei decenii, cariera profesională și chiar viața personală a mai multor arheologi de prestigiu au fost afectate ca urmare a „ciocnirilor” cu paradigma oficială. Cu trecerea anilor, majoritatea siturilor pre-Clovis au fost acceptate de „noua ordine” academică: Monte Verde (Chile), Taima-Taima (Venezuela), Page-Ladson (Florida, S.U.A.), Paisley Caves (Oregon, S.U.A.), Cooper's Ferry (Idaho, S.U.A.) și altele. La începutul anilor 2010 era deja instaurată A Patra Paradigmă: se accepta prezența umană în Americi înainte de Clovis, dar cu condiția ca datările să nu fie mai vechi de 16.000, maxim 18.000 de ani. Aceasta este dogma valabilă în momentul de față și care marchează pasul „științei normale” în arheologia americană, din Canada până în Argentina.

(Va urma)

Gheorghe Ghica

Biata doamnă a născut rodul nefericitei sale sarcini, o fetiță, la depărtare de o milă de Poiana Botizii, unde se bucura de ospitalitatea unui anume nobil Petru Budai. Teama și nașterea grea au doborât-o în așa măsură, încât toată lumea a crezut că e mai aproape de moarte decât de viață. Din acest motiv ardelenii au luat boala ei un pretext și pe trimisul marelui vizir l-au copleșit cu cadouri până l-au convins să-l roage pe vizir să amâne [luarea doamnei – *n.a.*]. Între timp, ea a prezentat secretul soțului ei, despre care până acum nu a vorbit, anume că marele vizir nu caută gene și ochi să pescuiască în această afacere a doamnei, ci mai degrabă averea ei. Pentru ca lucrurile să înainteze, iar doamna să fie smulsă din pericolul în care se afla, în prezența solului turc, deoarece unul dintre tovarășii săi știa românește și înțelegea totul, membrii Dietei au obligat doamna să jure cu mâinile pe Sfânta Biblie, să repete cuvintele episcopului și sub jurământ să mărturisească ce avere a adus cu sine în Transilvania. A fost sub așteptările tuturor de mică suma, ce nu trecea nici de 4.000 de taleri. Jumătate a și cheltuit-o pentru trebuințele zilnice. Mai avea cu ea articole de toaletă, haine mai valoroase și câțiva cai, pe care-i crescuseră pentru plăcere – care nu erau destul de buni pentru a-și salva stăpânii –, și nimic altceva.

Principele Apafi printr-o scrisoare l-a întrebat din nou pe marele vizir despre această situație și l-a rugat cu smerenie să ia tot ce era la doamnă, doar să-i ierte persoana. Celor care intervin la marele vizir în această chestiune le-a promis, cu discreție, recompensă.

A și fost rezultatul. Fiica marelui vizir pentru 1.000 de taleri a cumpărat siguranța doamnei și a obținut de la vizir ca să i se trimeată doar cei 4.000 de taleri. Această sumă doamna nu o putea plăti în bani, dar Ioan Bethlen i-a pus la dispoziție jumătate din sumă. Doamna, cu o escortă potrivită, a fost trimisă în Ungaria, unde soțul ei își petrecea zilele sub ocrotirea împăratului romanilor“.

BUCURIE DE SCURTĂ DURATĂ

Din acest moment a urmat o pribegie de aproape șapte ani prin Imperiul Habsburgic și Italia, alături de familie. La sfârșitul anului 1671 a rămas singură cu copiii în Veneția, Grigore Ghica plecând la Istanbul.

După luni de emoții a venit la Maria fratele ei, marele spătar Toader Sturza, cu vestea că soțul ei a obținut o nouă domnie în Țara Românească. În mare grabă s-a întors în țară, unde „i-au fost ieșit înainte multe jupâne la Dunăre și cu cinste o au adus la București“, după cum scria cronicarul Radu Popescu. Tot el remarcă schimbarea făcută de Maria pentru a fi pe placul boierilor, dar și a otomanilor. Astfel, la sosire „doamna era îmbrăcată în haine francești foarte frumoase și într-acela chip au fost până au intrat în București“, unde „au lepădat hainele acelea și au luat românești“.

Asediul cetății Lewenz (1664)

O AVERE SUB AȘTEPTĂRI

Cele întâmplătoare în Transilvania au fost descrise în *Istoria Transilvaniei* de cancelarul Principatului, Ioan Bethlen, participant la eveniment. „Soția sa [a domnului Grigore Ghica – n.a.], Maria Sturza, această muritoare lipsită de noroc, nu a putut să-i fie tovarășă în pribegie, deoarece trebuia să nască. A intrat în Transilvania, fără acordul principelui și al Dietei, și când toți considerau demersul ei fără sorți de izbândă, atunci, curajoasă a răspuns că va suporta cu mai multă plăcere orice sfârșit printre creștini decât să se predea furiei barbare”.

La scurt timp a sosit și scrisoarea marelui vizir, „care spune că trebuie să predăm doamna, cu tot avutul ei, solului său.... Măcar de ai vedea, cititorule, acest caz și sentimentele noastre. Principele nu avea nicio speranță, nici în împăratul romanilor, nici în mila otomanilor, doar stătea înspăimântat, cumpănind, pe de o parte cu groază, pe de altă parte cu obligația dictată de Creștinism. Câțiva nobili, care întotdeauna au sprijinit mai mult decât era necesar cauza turcului, fără a se gândi la conștiința încărcată, au propus că trebuie înfăptuit ceea ce turcul a poruncit, dar consilierii, stăpânindu-și cu greu lacrimile, în final au considerat că pierd și ultimele urme ale demnității nobiliare prin exemplul biete doamne. Printre suspine neîntrerupte au mărturisit că nu au nicio posibilitate să se opună, iar dacă predau doamna se tem la fel de mult, că așa cum pe

moment pe ea, după aceasta pe oricare locuitor al țării, la cererea barbarului, trebuie să-l predăm barbarului. La aceasta s-a adăugat compasiunea creștinească față de această doamnă creștină și teama de rușinea publică. Aceste lucruri consilierii țării le-au prevăzut de când doamna a intrat în țară fără acordul principelui și al Dietei și se străduiau să o ocrotească. L-au rugat cu cea mai mare înfocare pe groful Rhottal [Ioan Rotal – n.a.], reprezentantul împăratului Sfântului Imperiu Roman, să intervină prin reprezentantul său la Curtea marelui vizir în interesul biete doamne. I-au amintit că pe Grigore Ghica, soțul doamnei, l-au izgonit din țară datorită credinței sale față de creștini, și pentru asta cel mai onorabil ar fi ca, prin intervenția amintită, să o salveze. Au primit doar cuvinte ca răspuns, rugămintea cvlavioasă nu a avut niciun rezultat.

Au trimis sol pe Francisc Belényesi și la mai marii din Țara Românească și i-au atenționat să pună deoparte ofensele personale cu care Grigore Ghica, care până nu demult le-a fost domn, i-a neliniștit pe unii dintre ei și din adâncul sufletului lor să-și amintească că în orice împrejurări și timpuri, în secolele trecute și în acesta, Transilvania a fost locul de refugiu pentru ei și familiile lor. Pentru toate acestea, prin reprezentantul lor la marele vizir, să se îngrijească de siguranța doamnei exilate. Dacă nu vor face asta, atunci se străduiesc mai degrabă pentru osândirea lor decât pentru binele lor viitor, deoarece Transilvania nu promite nicio siguranță nici lor, nici urmașilor lor. Cu certitudine acest exemplu deosebit de rău, cu trecerea timpului, se va repeta și cu alții, și nu cu puțini. Accia au fost deosebit de recunoscători pentru aceste sfaturi binevenite și nu au pierdut niciun prilej de a le pune în practică, dar amalgamul de împrejurări ciudate i-a biruit și nu au putut înfăptui ce au vrut. Din aceste cauze principele și Dieta au fost nevoiți să o dea în stăpânirea solului trimis în acest scop pe doamna care era lipsită de orice sprijin. Între timp l-au trimis la ea pe episcopul de rit grec al neamului românesc, care a întârit-o pe doamnă cu mângâieri din Sfânta Scriptură, ca astfel să se supună Norocului nefast și să nu frământă în sine ei gânduri tot mai deznădăjduite. Au făcut bine acest lucru, că altfel nu e sigur dacă nu voia să-și încheie viața cu ștreangul biata femeie, deoarece la sosire nu a acceptat nimic din sugestiile utile ale oamenilor. După episcop a venit solul turc.

Gheorghe Ștefan

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **PANORAMA COMUNISMULUI ÎN MOLDOVA SOVIETICĂ. CON-TEXT, SURSE, INTERPRETĂRI** (prefață de Radu Preda; editor: Liliana Corobca)
Editura Polirom, Iași, 2019, 861 pp.

● **EXPERIMENTUL PITEȘTI. CONFERINȚE PROCEEDINGS. COMUNICĂRI PREZENTATE LA SIMPOZIONUL 'EXPERIMENTUL PITEȘTI - REEDUCAREA PRIN TORTURĂ', 'FORME ȘI ASPECTE DE REPRESIUNE A INDIVIDULUI ÎN PERIOADA DICTATURILOR COMUNISTE'.** EDIȚIA A XVIII-A, PITEȘTI, 28 - 30 SEPTEMBRIE 2018. (editor și coordonator Ilie Popa; traducere în engleză - Rozalia Rodica Popa, Ilie Popa; traducere în franceză - Dan Otiger Dumitrescu; traducere în germană - Maria Cristina Neagu; coperta: Ilie Popa)
Editura Fundația Culturală Memoria, Filiala Argeș, Pitești, 2019, Vol. I: 359 pp., Vol. II: 557 pp.

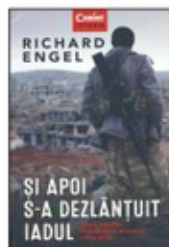
● **Stan V. Gheorghe - DIN CERCU DE LA STALINGRAD ÎN LĂGĂRELE SOVIETICE. MEMORII 1942 - 1948** (ediție îngrijită, studiu introductiv, note și indice de Petre Otu)
Editura Militară, București, 2018, 320 pp.

● **Aurel Pentelescu, Gavriil Preda - MITROPOLITUL PIMEN GEORGESCU (1853 - 1934) ȘI MAREA UNIRE DIN ANUL 1918** (argument de Adrian Pandea)
Editura Militară, București, 2019, 279 pp.

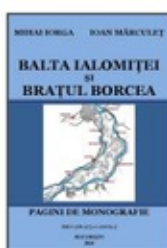
● **Camelia Pantazi Tudor - RENĂȘTEREA UNUI IMPERIU: CULTURĂ ȘI GUVERNARE ÎN PERIOADA DINASTIEI CHINEZE SONG** (prefață de Luminița Bălan)
Editura Astralis, București, 2019, 181 pp.

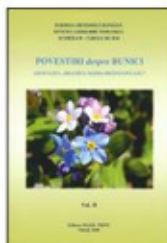
● **Richard Engel - ȘI APOI S-A DEZLÂNTUIT IADUL. DOUĂ DECENII ÎN ORIENTUL MIJLOCIU (1996 - 2016)** (traducere din limba engleză de Andrei Pogăciș; prefață de Cătălin Gombos)
Editura Corint Books, București, 2020, 251 pp.

● **Gheorghe I. Drăgulin - DICȚIONAR BIO - BIBLIOGRAFIC. TEOLOGI ORTODOCS ROMÂNI ȘI STRĂINI: SEC. XIX-XXI** (ediția a II-a)
Editura Proxima 2011, București, 2012, 481 pp.

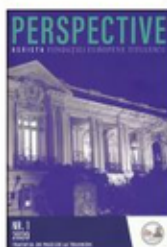
● **Mihai Iorga, Ioan Mărculeț - BALTA IALOMITEI ȘI BRAȚUL BORCEA. PAGINI DE MONOGRAFIE**
Editura Sfântul Ierarh Nicolae, Brăila, 2018, 272 pp.

● **POVESTIRI DESPRE BUNICI VOL. II** (Parohia Ortodoxă Română Sf. Grigorie Teologul, Schiedam - Țările de Jos; Asociația „Doamna Maria Brâncoveanu”)
Editura Magic Print, Onești, 2020, 169 pp.

● **PHOTO RESEARCHER** (European Society for the History of Photography)
Nr. 34, 2020, 104 pp.

● **PERSPECTIVE** (Revista Fundației Europene Titulescu)
Nr. 1, 2020, 251 pp.

● **ROMÂNIA EROICĂ** (Revistă editată de Asociația Națională Cultul Eroilor „Regina Maria”. Fondată în 1919 sub numele „Cultul Eroilor Noștri”)
Nr. 2 (61), Anul XXIII - 2020, 72 pp.

Principele Mihai Apafi I (1661 – 1690)

Așa a revăzut-o Grigore Ghica când a ajuns în Capitală și, după cum își amintea cronicarul, „găsind domnul pe doamnă-sa și coconii, s-au bucurat...”. Bucuria Mariei a fost umbrită de chipul slăbit de boală al domnului.

Tihna pe tron, fericirea alături de familie nu au ținut mult. În toamna anului 1673 au reizbucnit luptele dintre otomani și polonezi. Radu Popescu menționa că otomanii „au poruncit domnului să-și trimeată doamna cu coconii la Țarigrad și (măcar cu necaz) o au trimis”.

Maria, după ce și-a condus soțul, a luat calea Istanbulului, fiind însoțită și de astă dată de fratele ei. În închisoarea de aici a aflat despre înfrângerea oastei otomane și a contingentelor românești participante la luptă, despre cum soțul ei a fost luat prizonier de regele polonez Jan Sobieski, iar pe tronul Țării Românești a fost numit rivalul Gheorghe Duca.

Mare i-a fost bucuria când la ușa temniței și-a revăzut domnul.

A trăit câteva luni fericită la Istanbul. Era înconjurată de familie, se întreținea perspectiva unei noi domnii pentru Grigore Ghica. Într-o zi de septembrie 1674 această lume s-a prăbușit din cauza morții neașteptate și „năprasnice” a fostului domn. Se zvonea că ar fi fost otrăvit de boierii adversari, de Cantacuzini, prin intermediul unui „doftor”.

Despre copiii doamnei Maria și ai lui Grigore Ghica s-au păstrat puține amintiri. Unii au murit timpuriu, alții, precum Ștefăniță, s-au stins fără urmași, doar Matei a dus numele mai departe. *Cronica Ghiculeștilor* despre Matei spunea că a fost căsătorit cu Ruxandra Mavrocordat, fiica lui Alexandru Mavrocordat Exaporitul și sora domnului Nicolae Mavrocordat. Au avut doi fii, pe Grigore, viitorul domn Grigore al II-lea Ghica, și pe Alexandru, ajuns secretar de taină al împărăției otomanilor, și două fiice. Matei a murit tânăr, iar copiii, spune *Cronica Ghiculeștilor*, „au rămas orfani din copilărie și au crescut, după moartea tatălui lor, sub supravegherea bunicului lor Alexandru Exaporitul, care era vestit nu numai pentru înțelepciunea sa, dar și pentru cinstea și faima de care se bucura”. ■

NEMULȚUMIRE (Criptografie: 8, 6, 8, 9)

Laurian BUTURE

Soluția integralei PAȘOPTIȘTI ROMÂNI, din nr. 12/2020

I – C – E – I – N – IONHELIAD – NOITE –
NEG – AGILA – SCOR – H – INDIU – U – VISE
– AR – RT – CA – CN – MIZ – BALCESCU – I
– A – UE – A – RN – SAPCA – AGAS – NA –
DARUIT – BD – UICA – VE – ROSETTI – F
– CEZAR – ARMA – IN – EXTERN

Soluția jocului ANTICĂ, din nr. 12/2020

UNSCLAVALATLAMUNCĂ ÎNCÂMP
(UN – S – C – LA – V/A – F – LAT/LA – M – UN –
CA/INCA – M – P)

PE VREMURI OAMENII ÎȘI TRIMITEAU SCRISORI

GEORGETA FILITTI

Un crâmpiei de viață științifică ni se dezvăluie din scrisorile trimise de Scarlat Lambrino (1891 – 1964) lui Ion Andrieșescu (1888 – 1944); cel dintâi, epigrafist și istoric al Antichității, cel de al doilea, creator, alături de Vasile Pârvan, al școlii românești de arheologie. Amândoi au ilustrat admirabil preocupările intelectualității care a dat strălucire răstimpului dintre războaie. Cu specializări în străinătate, conducând, pe rând, Școala Română de la Roma, între 1927 și 1947, la fel directori ai Muzeului de Antichități din București, între 1927 și 1944, cei doi profesori au dat la iveală multe dintre acele „urme tăcute”, de care vorbea Nicolae Iorga, pentru reconstituirea trecutului îndepărtat al pământului românesc. După război, Scarlat Lambrino a continuat o carieră științifică remarcabilă în Portugalia. Și unul și altul au fost membri ai unor prestigioase organisme internaționale de profil.

Scrisorile provin dintr-o arhivă particulară.

Scarlat Lambrino

Ion Andrieșescu

Paris, 7 august 1930

Stimate domnule Andrieșescu,

Aflu dintr-o scrisoare a prietenului Metaxa [Harilaos M., 1888 – 1944, arheolog, asistent universitar] că m-ați propus la Academie ca alături de dumneavoastră să revizuiți materialul lăsat de regretatul nostru Mateescu. Cu deosebită plăcere voi lucra la punerea în valoare a trudei vechiului meu prieten și tovarăș de studii. Dar în primul rând trebuie să vă mulțumesc pentru prilejul acesta pe care mi-l dați de a-mi arăta prietenia pentru regretatul nostru dispărut.

Totodată, aflu că v-ați simțit supărat pentru faptul că nu v-am adus la cunoștință apariția unui nou rege get într-o inscripție de la Histria. Aveți perfectă dreptate să vă simțiți supărat, dar în ultima noastră întâlnire v-am vorbit pe larg de lucrurile noi de la Histria și atunci v-am spus

GERAR

2

1738. Corabia cu sclavi negri „Leusden“, a Companiei Olandeze a Indiilor Occidentale, dispare la sfârșitul călătoriei sale de la Elmina, în Ghana, la Paramaribo, în Surinam. Dintr-o croare de navigație, eșuează pe un banc de nisip, înainte de a fi dislocată la gurile fluviului Maroni. 664 dintre cei 680 de sclavi negri africani aflați în cala ambarcațiunii mor, naufragiul lui „Leusden“ fiind una dintre cele mai mari tragedii din istoria transportului de negri peste Atlantic. În 2006, arheologi subacvatici conduși de un istoric olandezo-surinamez, Leo Balai, după ce au cercetat în arhivele din Amsterdam, au găsit epava, în Guyana, asupra ei lucrând acum echipe pluridisciplinare și internaționale, olandeze și franceze.

11

1776. Elisabeth Vigée, o talentată pictoriță de 21 de ani, orfană de tată de când avea 12, iar de ceva vreme admisă să lucreze portrete pentru Curtea de la Versailles, se căsătorește cu Jean-Baptiste-Pierre Lebrun, negustor de artă și restaurator, anticar, dar cu o reputație proastă, de cartofor. Elisabeth este insistent consiliată să nu facă acest pas, dar ea vrea să scape cu orice preț de familie, unde tatăl vitreg îi consumă toate veniturile câștigate din munca de portretistă la Curtea lui Ludovic al XVI-lea și a Mariei Antoaneta. Specialist în pictura olandeză, Lebrun devine agentul soției – Elisabeth Vigée-Lebrun, nume sub care va rămâne în istoria picturii. Patru ani mai târziu cuplul are o fetiță, iar în mai 1783 artista este primită în Academia regală de pictură și sculptură, la intervenția regelui. De altfel, Elisabeth va beneficia până la sfârșit de protecția familiei imperiale. În 1792, în timpul Revoluției, Lebrun cere divorțul.

17

1562. Caterina de Medici, regentă în timpul minoratului lui Carol al IX-lea, văduva neagră, cum i se spune, pentru că după moartea soțului ei, Henric al II-lea, într-un turnir, în 1559, nu a mai abandonat doliul în vestimentație, trebuie să se resemneze cu existența a două confesiuni în Franța, catolici și protestanți : semnează Edictul de la Saint-Germain, prin care reformații își pot oficia liber cultul în afara incintei orașelor închise și, cu titlu particular, la domiciliile lor. Asemenea concesiuni sunt acceptate cu greu de catolici. Politica ei de reconciliere va eșua. Numai zece ani ne despart de Noaptea Sfântului Bartolomeu.

23

1849. Englezoaica Elizabeth Blackwell, născută în 1821 la Bristol, obține în această zi diploma de medic în Statele Unite ale Americii, unde familia ei a emigrat în 1832, stabilindu-se la New York. Este prima femeie medic, teza sa fiind despre febra tifoidă. Elizabeth a întâmpinat peste tot multă rezistență, mai ales la Facultatea de Medicină a Universității din Philadelphia, unde i s-a recomandat să plece la Paris, dacă vrea să devină medic, dar și acolo să se deghizeze în băiat. Este femeie, deci intelectual inferioară. În 1847 este acceptată să urmeze studii de medicină la Hobart College, în statul New York. Dar în aprilie 1849, ia decizia să profeseze în Europa, Anglia, apoi la Paris. Se întoarce la New York în 1851, își deschide un mic dispensar, susține conferințe pentru educația fizică a fetelor, igiena și dezvoltarea lor mentală, dar se lovește de aceeași rezistență din partea medicilor.

26

1926. La Londra, membrii Royal Institution, o societate savantă britanică, se instalează în laboratorul inginerului scoțian John Logie Baird. În fața lor se află un ecran de sticlă cu linii verticale negre și albe. Deodată liniile se mișcă și formează un chip! Într-o cameră vecină John, cu ajutorul unui disc rotativ străpuns de orificii în spirală, descompune imaginea în linii luminoase, transmise unei celule fotoelectrice. Cea din urmă trimite impulsuri unei lămpi cu neon, care luminează un disc similar primului, în camera unde se difuzează imaginea. Liniile ajung apoi pe un ecran de sticlă, pentru a forma imaginea dorită. Este prima emisiune în direct din istorie. Dar acest sistem de transmitere mecanic, prea complicat, va fi înlocuit de electronică, la sfârșitul anilor '30.

Ion Andrieșescu vorbește la pensionarea lui Constantin Moisil

N-am alta aici la Universitate.

București, 4 mai 1940

Iubite domnule Andrieșescu,

Abia în ultima zi a șederii noastre la Histria am primit telegrama dumată. Am fost adânc mișcați amândoi de această nouă dovadă a prieteniei dumată, căreia și noi îi răspundem cu sentimente tot atât de calde, urându-ți din toată inima și dumată și celor care te înconjoară ani mulți cu sănătate deplină, cu voce bună și cu activitate rodnică.

Dacă telegrama ne-a venit atât de târziu, aceasta se datorește faptului că din ziua a doua de Paști am fost ferecați în balta Histrică de o furtună grozavă, care a adus cu ea o inundație a tuturor căilor de acces spre continent. Credeam că avem de a face cu o „maree” [fr.] sau cu vreo scufundare de teren, fiindcă vedeam cu ochii cum cresc apele și mă temeam să nu ajungă până la casele noastre. Din fericire temerea nu s-a făcut fapt și am putut scăpa cu chiu cu vai de acolo. Dar nici aici nu văd că este o vreme mai pricopsită.

Vremea ca vremea, dar vremurile văd că sunt încă mai cumplite. Parcă stau să înnebunească toate neamurile pământului, după cum citesc în jurnalele pe care le citesc acum după o întrerupere de vreo opt zile. Pe acolo singurul semn pentru noi că este încă pace era lumina care se vedea departe la sud, deasupra Constanței. Încolo toate legăturile cu lumea mare erau cu totul rupte.

De aceea, fiindcă este însă săptămâna luminată, să dorim împreună, noi care știm ce este accia războiul, ca pacea noastră să nu fie tulburată de pârjolul acela pe care-l cunoaștem prea bine.

Dorindu-ți sănătate deplină, te rog să crezi în prietenia mea devotată, la care soția mea adaugă salutările ei cele mai prietenești.

S. Lambrino

Vineri, 10 mai 1940

care va avea loc pe la vreo 10 septembrie, vom mai vorbi de această tristă afacere.

Până atunci cu apăs mereu pe accelerator, deși știu că cu toate eforturile nu voi putea realiza toate dorințele cu care am pornit de acasă.

Mulțumindu-ți încă odată pentru trimiterea revistelor la cele două biblioteci de aici, te rog să crezi în sentimentele mele de afectuoasă și devotată prietenie,

S. Lambrino

23 februarie 1937

Iubite domnule Andrieșescu,

Astăzi am adus tipăriturile alăturate la Universitate ca să ți le remit, dar am aflat că nu ai venit din pricina vechii răceli. De aceea le trimit acasă, ca să nu mai întârzi.

Sunt extrem de interesante și merită să le păstrăm cu grijă – dacă nu cumva se vor și publica. Te rog mult să mi le dai și mie după ce le vei fi terminat, ca să le mai citesc odată.

Îți urez din toată inima însănătoșire grabnică și desăvârșită,

Cu deosebită prietenie,

S. Lambrino

Scuză-mi, te rog, hârtia pe care-ți scriu.

că nu am adăos nimic din anii 1928 și 1929 fiindcă fusese vorba ca în numărul nou din *Dacia* [revistă de arheologie și istorie veche, 1924 – 1947, fondată de Vasile Pârvan; adresantul a fost directorul ei între 1927 și 1932] să nu intre decât rezultatele anterioare anului 1927. Atunci dumneavoastră mi-ați spus că nu e nevoie să

*Hortensia Dumitrescu, Dorin Popescu,
Ion Andrieșescu și Vladimir Dumitrescu,
în 1924*

se facă distincție între obiectele găsite înainte sau după 1927. Aceasta m-a pus pe gânduri și atunci v-am propus ca într-un articol separat sau chiar în corpul dării mele de seamă să pun inscripția cea nouă, găsită în toamna trecută, în care e vorba de un nou rege get. Dumneavoastră ați primit aceasta; rămânea ca eu să pun la punct restituțiile inscripției și comentariul, ceea ce am încercat să fac aici, la Paris, fără să izbutesc, fiindcă am nevoie să revăd piatra. În caz când nu aș putea, v-am întrebat dacă ar fi posibil ca materialul cel nou să apară în toamnă sau în iarnă și atunci dumneavoastră v-ați gândit la un fascicul separat în care ar intra studiul dumneavoastră asupra coifului de aur și raportul meu. Îndată după aceea, a venit în biroul dumneavoastră domnul Dumitrescu [Vladimir, 1902 – 1991, arheolog de prestigiu, specialist în perioada neolitică] și conversația a luat alt drum, iar eu am plecat. Nu înțeleg de ce aș fi făcut mister față de dumneavoastră, când aceeași veste interesantă am comunicat-o și domnului Niculescu și domnului Metaxa.

Mulțumindu-vă încă odată pentru cinstea ce mi-ați făcut-o la Academic, vă rog să credeți în sentimentele mele cele mai distinse,

Scarlat Lambrino

Paris, V-c, 6, rue Gay-Lussac

15 august 1936

Iubite domnule Andrieșescu,

De trei săptămâni de când am sosit mă lupt

cu înverșunare să birui Biblioteca Sorbonnei și n-am izbutit. Se pare că până la urmă tot ea va rămâne învingătoare și că voi pleca cu sentimentul nevoii de a mă întoarce cât mai curând pentru o nouă efortare.

Din prima zi când am sosit, am dus *Dacia* la bibliotecă și am

constatat cu mare plăcere că volumul III/IV există acolo, cel pe care ai avut amicitia să-l trimiți de o bucată de vreme. Lipseau însă primele două și atunci le-am lăsat pentru completare. Șeful periodicelor, domnul Déléage, a fost încântat de darul adus și m-a încredințat că îți va răspunde sau el sau, dacă directorul general al Sorbonnei, domnul Beaulieux, este în Paris, acesta din urmă. M-am dus apoi cu volumul rămas la Biblioteca Națională, dar și acolo am constatat că ai avut grijă să-l trimiți, așa că mă voi întoarce cu el la București și ți-l voi restitui împreună cu mulțumirile mele cele mai călduroase.

De vreo zece zile am primit de la domnul Berciu [Dumitru, 1907 – 1998, arheolog și istoric al Antichității] o lungă scrisoare în care îmi povestea ce a făcut pe la Roma și în Italia și împrejurările dureroase în care a trebuit să plece de la școală. Nu știu cum se vor putea drege lucrurile, fiindcă Panaiteanu [Emil, 1885 – 1958, arheolog, director între 1929 și 1940 al Școlii Române din Roma] l-a silit să-i înainteze o demisie „pe motive familiale”. Singura cale ar fi să-l tragă în judecată pentru abuz de putere, dar faptul e greu de demonstrat, odată ce demisia cu motivele este scrisă negru pe alb. Mă tem să nu se facă mai mult scandal, fără vreun rezultat practic pentru bietul domn Berciu. Poate că ar fi bine să se adreseze la domnul Iorga, și o vorbă de la dumneata i-ar fi de mare folos. Știu însă că și fără vorbele mele, domnul Berciu va găsi în dumneata un sfătuitor părintesc, plin de dorința de a-i face tot binele în marginile posibilului. La întoarcerea mea,

Monumentelor Istorice la care am fost convocați amândoi și unde aveam nădejdea că ne vom întâlni. Dumneata însă nu ai venit și am înțeles din ce pricini. Cred însă că nu trebuie să ne depărtăm de Comisiune pentru niciun motiv, acum când nu-l mai avem pe regretatul nostru Iorga. Erau de față generalul Rosetti [Radu R., 1877 – 1949, specialist în istoria militară a românilor, conservator al Bibliotecii Academiei, academician], Antonescu [Ion, Conducătorul statului la acea dată], care ține loc de președinte, Lapedatu [Alexandru, 1876 – 1954, istoric medievist; academician], Oprescu [George, 1881 – 1969, istoric, critic, colecționar de artă; academician], Șerbănescu [Nicolae, 1914 – 1999, istoric al Bisericii], Brătulescu [Victor, 1899 – 1976, istoric al artei vechi românești, secretar-director al Muzeului de artă religioasă] și eu. Generalul a spus câteva cuvinte despre Nicolae Iorga, iar apoi, când secretarul a adus în discuțiune alegerea unui președinte, generalul a spus că, din deferență pentru memoria lui Iorga, vom aviza la aceasta mai târziu. Ne-a spus apoi că se vor da fonduri pentru repararea bisericilor atinse de cutremur [produs la 10 noiembrie 1940], dar că pentru

săpături nu se pot da anul acesta. Am protestat spunând că săpăturile nu pot fi neglijate cu totul și că în afară de aceasta este nevoie de fonduri pentru întreținerea șantierelor și pentru punerea în valoare a lucrurilor descoperite anterior. A spus să i se facă un raport în această privință, pe care-l voi prezenta la viitoarea ședință. Cum suntem numai noi doi care reprezentăm Antichitatea acolo, trebuie neapărat să vii și dumneata, ca să nu rămân singur față de toți ceilalți care au o totală indiferență pentru interesele noastre.

De aici de departe îți [urăm] în această zi de Paști, împreună cu soția mea, Christos a Înviat! și îți dorim multă sănătate și ziua de azi La Mulți Ani!

Al dumitale,

S. Lambrino

Școala Română din Roma
Accademia di Romania
Valle Giulia

6 iunie 1942

Iubite domnule Andrieșescu,

Credeam că, potrivit făgăduielii, voi putea trimite în iunie și un volum din *Ephemeris* [dacoromana, 1923 – 1945, publicație a Școlii Române de la Roma întemeiată de Vasile Pârvan], dar nu s-a putut. Îmi face o plăcere deosebită să-ți trimit cel puțin catalogul expoziției care s-a deschis la 2 iunie în prezența Regelui-Împărat. A fost o frumoasă sărbătoare despre care vom putea vorbi mai pe larg la sosirea mea în București, care se va întâmpla pe la 20 – 25 iunie.

Te rugasem în scrisoarea mea precedentă să-mi spui dacă Petrescu-Dâmbovița [Mircea, 1915 – 2013], arheolog] a putut să se ducă în Germania până acum, dar nu știu dacă a izbutit. Din păcate văd că chiar membrii Școalei Române din Roma nu izbutesc să-mi sosescă.

Vom vorbi în curând despre soarta tuturor tinerilor noștri elevi și vom căuta să le înlesnim drumul, așa cum am făcut-o amândoi până acum.

Soția mea îți trimite multe salutări, iar eu, în așteptarea revederii, îți strâng mâna cu toată prietenia.

S. Lambrino ■

Vladimir Dumitrescu, Ion Andrieșescu
și Mircea Petrescu-Dâmbovița

Iubite domnule Andrieșescu,

Ieri, joi, pe aproape de 12, am venit la Universitate să stăm puțin de vorbă, dar cu câteva minute mai înainte plecaseși și din nenorocire ai coborât pe la Geografie, fiindcă altfel ne întâlneam.

Voiam să-ți spun ce am făcut la Propagandă, unde dumneata m-ai însărcinat să te reprezint. Ministrul Giurescu [Constantin C. 1901 – 1977, istoric de largă respirație; ministrul Propagandei din partea Frontului Renașterii Naționale la acea dată] cere savanților noștri broșuri de propagandă (50–70 de pagini) asupra chestiunilor din domeniile respective care privesc interese românești în interesul cel mai larg al cuvântului. Când ne vom întâlni, vom vorbi mai pe larg despre aceasta.

În al doilea rând, voiam să vorbim despre teza lui Mitrea [Bucur, 1909 – 1995, numismat și arheolog]. Putem să-i fixăm susținerea? Observațiile noastre vor putea fi utilizate la redactarea definitivă. Când l-am putea convoca pentru o convorbire în trei?

În al treilea rând, ținam să-ți spun că am fost rugat să dau un articol de vreo patru pagini în care să vorbesc despre cercetările arheologice din vremea Restaurației (1930 – 1940). Acolo vreau să pomenesc pentru preistorie în primul rând Sărata [Monteoru, jud. Buzău, complex arheologic cu așezări din neolitic și epoca bronzului], Hagighiol [jud. Tulcea, un mormânt scitic] și Oinac [jud. Ilfov, o necropolă sarmatică, sec. III d.H.]. Pentru primele două am câteva date, dar despre Oinac nu știu nimic, afară doar de prea frumoasele fotografii pe care mi le-ai arătat pe vremuri. De aceea, dacă socotești că aceasta nu împiedică asupra publicației viitoare (lucru care nu intră în intențiile mele), aș vrea să știu din ce epocă datează, ce importanță ar avea în cadrul preistoriei noastre și dacă s-a găsit vreun obiect care să iasă în relief prin importanța sa. Bineînțeles, eu nu pomenesc

o stațiune decât doar în două – trei rânduri și cu un atribut sau două, așa că nu am nevoie de detalii numeroase. Din păcate însă, trebuie să dau articolul mâine dimineață și nu-mi lipsește decât informația despre Oinac. De aceea, m-ai îndatora nespun de mult dacă mi-ai da această informație chiar astăzi.

Nu ți-am trimis scrisoarea chiar astăzi fiindcă am fost turburat de veștile grozave care au venit așa de năprasnic despre cele ce se petrec în Belgia și în Olanda [ocupate de trupele naziste]. Dar mare e Dumnezeu!

Cu multă prietenie,

S. Lambrino

Jugur (Muscel), Duminica Paștilor
20 aprilie 1941

Iubite domnule Andrieșescu,

Ieri, sâmbătă, am pornit din București pentru câteva zile să ne acesim aici la munte. Am fi plecat la Histria, dar fiindcă acolo gardienii sunt noi și satele vecine populate cu oameni noi și străini, ne-am temut să nu murim de foame în zilele Paștilor. De aceea, vom pleca acolo după Sf. Gheorghe, în zile de lucru, când fiecare este [la] locul său.

Țineam mult să te văd înainte de Paști, dar împrejurările nu ne-au dat prilejul să ne întâlnim. Voiam să-ți vorbesc de Comisiunea

Constantin C. Giurescu cu un grup de ziariști, în 1940

La schi

și ale Bisericii. În același timp, mitropolitul Bartolomeu Anania a fost unul dintre patrioții români care s-au opus deschis instalării comunismului, fiind unul dintre liderii mișcărilor studențești de la Cluj din anii '40. Mă refer la greva studențească anticomunistă și antirevizionistă petrecută în 1946 la Cluj (*Magazin istoric*, nr. 5/2016). Pe atunci monah, Bartolomeu Anania, care era student la Medicină și la Conservator, devenise președinte al Centrului studențesc „Petru Maior” – fapt pentru care în anul 1947 a fost exmatriculat, iar ulterior s-a înscris și a terminat Teologia.

Încă din tinerețe (1948), fapt descris amănunțit în volumul de *Memorii* (Editura Polirom, 2008), monahul Bartolomeu Anania ajunge să lucreze în București chiar în aparatul administrativ al Patriarhului Iustinian Marina. Din surse mai puțin cunoscute spațiului public, se știe că în realitate cei doi erau și rude (mai îndepărtate). De aici și protecția specială de care s-a bucurat Bartolomeu Anania, din partea celui mai important ierarh al B.O.R., în împrejurări dintre cele mai grele.

Nu în ultimul rând, Bartolomeu Anania a fost scriitor, poet și dramaturg, avea ambiții literare, era un mare meloman, participa la cene, frecventa lumea bună a culturii etc.

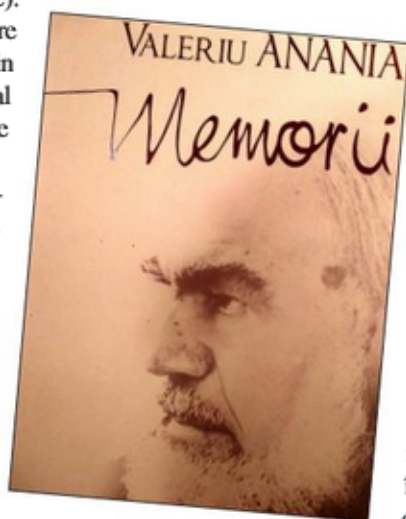
Iată câteva motive pentru care unii îl numără printre membrii Rugului Aprins, tocmai fiindcă îl vom regăsi adesea pe Bartolomeu Anania în preajma

unora dintre participanții la această mișcare cultural-spirituală.

În realitate, după anul 1989, chiar mitropolitul Bartolomeu Anania declară public în repetate ocazii că nu a făcut parte din Rugul Aprins. Și mie personal, fără să fi avut decât o relație pasageră cu ierarhul de la Cluj, în ultimii ani de viață ai acestuia, mi-a făcut aceeași confesiune, la care au participat doi prieteni, binecunoscuți în mediile culturale și bisericești. Cu un anume umor, căci personajul Bartolomeu Anania nu era numai dramaturg, dar știa să capteze atenția celui din fața sa cu o uluitoare artă a retoricii, mitropolitul Clujului a recunoscut adesea că în tinerețe, așadar în vremea întâlnirilor de la Mănăstirea Antim ale Rugului Aprins, era un fumător pasionat, deloc aplecat spre ascetismul pe care-l presupune isihismul. Și, spre deosebire de nenumărați contemporani, ÎPS Bartolomeu Anania știa foarte bine, direct de la sursă, fiind prieten cu o seamă dintre protagoniști, că miza reală a participanților la întâlnirile Rugului Aprins era căutarea isihastă.

Ulterior, între anii 1952 – 1958, monahul Bartolomeu Anania a fost director al Bibliotecii Sfântului Sinod din București. Aici l-a avut coleg pe fratele, mai târziu monahul, Andrei Scrima, unul dintre membrii importanți ai Rugului Aprins. Această bibliotecă se afla și atunci, ca și astăzi, într-o clădire amplasată chiar în curtea Mănăstirii Antim (București). Așadar, chiar dacă din anul 1948 întâlnirile Rugului Aprins deveniseră interzise, a fost un bun prilej ca Bartolomeu Anania să fie aproape de o parte dintre protagoniști.

DEZINFORMĂRI ȘI CONFUZIE

Coincidența face ca Bartolomeu Anania să fie arestat politic în aceeași perioadă (1958 – 1964) cu o parte dintre membrii Rugului Aprins, dar într-un dosar separat. În mod evident, fiindcă lucrase în administrația patriarhală, fiindcă fusese în apropierea unei mari părți dintre membrii Rugului Aprins, anchetatorii comuniști au încercat să exploateze informativ aceste realități. Astfel încât din dosarele de anchetă, aflate astăzi în arhiva C.N.S.A.S., rezultă că Bartolomeu Anania a fost întrebat și despre relațiile sale cu câțiva dintre membrii Rugului Aprins.

MITROPOLITUL BARTOLOMEU ANANIA ȘI RUGUL APRINS

MARIUS VASILEANU

Pentru că există în literatura religioasă și cea culturală foarte multe afirmații inexacte privitoare la Rugul Aprins, una dintre mizele acestor articole este tocmai aceea de a mai limpezi lucrurile, pornind de la fapte istorice, documente, informații provenite din surse autentice și de încredere.

Precizez din start, conform informațiilor provenite chiar de la acesta, cumulate cu cele existente în varii documente, cu mărturii ale unor participanți ș.a.: mitropolitul Bartolomeu nu a făcut parte din Rugul Aprins. Cum se explică atunci faptul că există această confuzie, de ce este amintit în diverse studii și volume, apărute cu precădere în ultimii ani, dedicate Rugului Aprins? Răspunsurile sunt mai multe și voi enumera câteva în continuare.

MIZA REALĂ A RUGULUI APRINS

Prin întreaga sa viață, îndeobște cunoscută, studentul, apoi călugărul și ierarhul Bartolomeu Anania (1921 – 2011) s-a aflat în mijlocul principalelor momente istorice privitoare la Biserica Ortodoxă Română (B.O.R.) din a doua jumătate a secolului XX, începutul secolului XXI. Memoriile, publicate

deja încă din timpul vieții mitropolitului, *Jurnalul* apărut ulterior, documentele și mărturiile existente în arhive, parțial publice astăzi, ne conturează o personalitate puternică, curajoasă, nonconformistă, care a știut să lupte pentru valorile noastre naționale

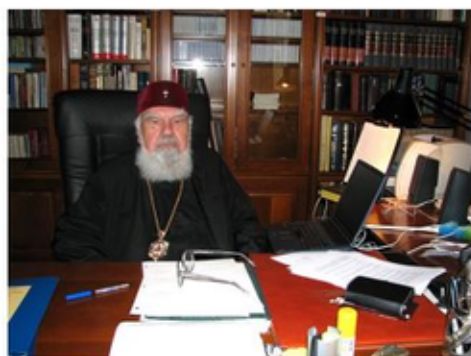
Alături de mama

ÎNCERCĂRI PUERILE ȘI NEPRODUCTIVE

Există opinii ale câtorva cercetători contemporani care susțin că încercarea de a deturna – tendință ușor de remarcat după 1989 – activitatea patriotică a lui Bartolomeu Anania și instrumentalizarea politică a Rugului Aprins sunt fenomene convergente, operate premeditat. De ce? Tocmai pentru a „demonstra” actele de rezistență în fața comunismului ale B.O.R., iar, pe de altă parte, pentru a „îndulci”, pentru a pune un bemol – prin aportul duhovnicesc al Rugului Aprins – activității unora dintre activiștii (filo)legionari de ieri.

Dacă sunt într-adevăr premeditate, aceste încercări sunt puerile și neproductive. Biserica Ortodoxă Română a rezistat în fața comunismului prin bună parte din clerul său și prin nenumărați credincioși martiri și mărturisitori care s-au opus direct și indirect. Iar Rugul Aprins nu este nicidecum o mișcare de rezistență directă, așa cum am mai arătat aici. Ci o mișcare mistică prin excelență, a cărei activitate –

exclusiv spirituală și culturală – nu poate fi diminuată prin asemenea instrumentalizări *post-factum*, care nu se susțin nicidecum documentar. Este adevărat, misticul duce războiul nevăzut – strict în plan spiritual – a cărei proiecție în această lume poate fi percepută implicit și drept o luptă antisistem. Numai că aceasta este o acțiune permanentă

care se petrece de la sine, indiferent de sistemul politic la care ne referim.

Nici instrumentalizarea politică (prolegionară) a lui Bartolomeu Anania nu se susține. Pentru că acesta s-a dezis ferm de activitatea din adolescență, pentru că era inteligent și cult, de aceea a și sesizat rapid imensele derapaje de la creștinism ale legionarismului. De asemenea, a-l aronda (forțat) Rugului Aprins pe Mitropolitul Bartolomeu Anania este o formă de instrumentalizare fără nicio bază documentară.

Frumusețea personalității sale, anvergura teologică și culturală a Mitropolitului Bartolomeu Anania nu trebuie deformată acum, la 100 de ani de la naștere, prin asemenea falsificări. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 februarie 2021, prin poștă, e-mail sau Facebook, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și adresa dumneavoastră și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

– Ce sumă de bani a adus cu sine
doamna Maria Sturza Ghica în Transilvania?

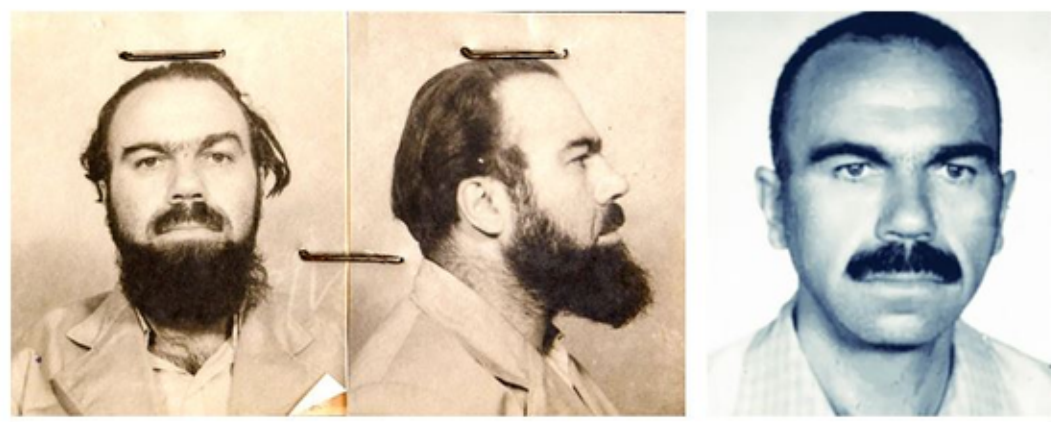
Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din noiembrie 2020 este:

*Cronicarul Georges Chastellain
(1405? – 1475)*

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de doamna **Daniela Bodea**, din **Galați**, jud. Galați.

Abonamentul se efectuează începând cu luna iulie 2021.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, C.P. 15-702, Of. P. 15, sect. 1, București
E-mail-ul nostru: **mistoric@gmail.com**

Fotografie din dosarul de penitenciar și după eliberarea din închisoare

Orice informație era apoi utilizată în anchetele celor vizați, mai ales că Bartolomeu Anania avea deja un dosar greu, fusese arestat sub acuzația de legionarism. În fapt, acesta activase în „Frățiile de Cruce”, în adolescență, iar pentru că a participat la înmormântarea unui comandant legionar a și fost arestat timp de trei săptămâni în anul 1941 – ceea ce i-a adus „ștampila” politică de legionarism, chestiune de care s-a dezis toată viața. Și, după cum o dovedesc faptele, Bartolomeu Anania nu pare să fi fost nici măcar un simpatizant al mișcării legionare, ba dimpotrivă.

Una dintre dezinformările care circulă astăzi referitoare la relația Mitropolitului Bartolomeu Anania cu Rugul Aprins provine din această forțare a realității. În opinia unora – de-a dreptul hilară –, dacă Bartolomeu Anania a fost chestionat în închisoare, în timpul nesfârșitelor anchete, și despre câțiva dintre membrii Rugului Aprins, aceasta înseamnă că ar fi făcut parte din această mișcare cultural-spirituală! Nimic mai fals, fiindcă despre personalitățile Rugului Aprins au fost anchetate numeroase alte persoane.

Pe de altă parte, confuzia a fost accentuată de activitatea cultural-literară a lui Bartolomeu Anania, care semna ca scriitor sub numele „Valeriu Anania”. Astfel, Valeriu Anania se întâlnea adesea cu parte dintre membrii Rugului Aprins, fie în cenele cu tradiție, fie în alte reuniuni literare, în care invitații își citeau creația, se exprimau critici, aveau loc polemici etc. Ei bine, aici se putea spune că Bartolomeu Anania fusese, într-adevăr, confrate cu câțiva dintre scriitorii Rugului Aprins, chiar dacă reuniunile se petreceau strict sub pretexte literare: fie acasă la cenacul lui Barbu Slătineanu (care, *nota bene*, nici el nu a fost membru al Rugului Aprins, dar era prieten cu câțiva protagoniști și îi invita adesea), fie la poetul Vasile Voiculescu (*Magazin istoric*, nr. 2/2018), fie

la scriitorul Alexandru Mironescu (*Magazin istoric*, nr. 1/2018) etc. Avându-l model pe Argezei, pe care l-a și cunoscut, scriitorul Valeriu Anania făcea serioase eforturi pentru promovarea creației sale literare, în special a teatrului. Inclusiv în închisoare a conceput câteva piese de teatru – doar mental, căci nu avea condiții de scris – pe care avea să le „transcrie” apoi, imediat după eliberare. Fiind tributar mai degrabă unei viziuni literare apăsător autohtonice, de inspirație istorică și folclorică, piesele lui Valeriu Anania au fost receptate cu rezervă de critică.

Acasta a atras și o serie de ironii care circulau ca un fel de ping-pong intelectual, „jocuri” care au savoare lor, obișnuite în lumea literară: între Valeriu Anania și câțiva dintre membrii Rugului Aprins cu îndeletniciri scriitoricești. Spre exemplu: Andrei Scrima face anumite ironii privitoare la „pășunismul” teatrului lui Valeriu Anania (chestiune împărțită, pare-se, și de scriitorul Vasile Voiculescu, vezi volumul *Timpul Rugului Aprins*), iar mitropolitul Bartolomeu – care citește volumul lui A. Scrima – răspunde cu aceeași monedă în amintirile sale, apărute ceva mai târziu, acuzându-l pe confratele său de cosmopolitism ș.a.m.d.

Dincolo de acest joc, în mod vizibil, Bartolomeu Anania avea câteva antipatii, foarte omenești – provenite, probabil, din motive asupra cărora nu este cazul a ne apleca acum. Astfel se explică cele câteva afirmații hazardate (reproduse în *Memorii*) – inexistente în alte surse – privitoare la activitatea părintelui Daniil Sandu Tudor (*Magazin istoric*, nr. 12/2017) în închisoarea de la Aiud, privitoare la Andrei Scrima etc. Toate aceste polemici sunt însă o dovadă în plus a incompatibilității lui Bartolomeu Anania cu valorile Rugului Aprins și cu principalii ei protagoniști!

HENRIC IV LA CANOSSA

CĂTĂLIN RUSU
(Universitatea Babeș-Bolyai,
Cluj-Napoca)

Umbrele celor prezenți în tablou nuanțează scena; personajele care inspiră autoritate și grandoare schițează dispreț și umilință. Viziunea pictorului german Eduard Schwoiser (1826 – 1902) pentru faimoasa scenă din 1077 a umilirii de la Canossa a împăratului Henric al IV-lea în fața Papei Grigore al VII-lea (Magazin istoric, nr.

9/2001) denotă un tragism nuanțat, un moment de cumpănă.

Disprețuit de toți, cu barba neîngrijită, venit desculț până la castelul de la Canossa în iarna aceluia an, împăratul Henric căuta iertare și un mijloc de a reîntra în comunitatea creștină. Îmbrăcat în haine modeste, aștepta, cu fruntea plecată, mila Înalțului Pontif. Excomunicat, neîngăduit să primească euharistia, bărbatul era privit cu amuzament de soldații din garda Papei: unul dintre ei îl arată cu degetul, altul îl privește, celălalt îi plânge de milă, uitându-se cu o privire fixă spre cel ce fusese puternic odată.

În partea superioară a picturii, Grigore al VII-lea, înconjurat de sacerdoți, primește vestea sosirii împăratului. Evenimentul se apropie de final: este momentul când Înalțul Pontif îl iartă și-i ridică actul excomunicării, după ce timp de trei zile și trei nopți Henric așteptase în zăpadă. Penitența l-a salvat pe împărat, însă pentru cât timp?

GEORGE POTRA TREI DECENII DE NEUITARE

Profesorul în tinerețe...

George Potra, profesor de bună amintire – despre a cărui viață dincolo de școală noi, elevii lui, am aflat dintr-un volum recent, semnat de fiica sa (Viorica Sandu Potra, *George Potra. Amintiri cu și despre el*) –, a fost un dascăl care și-a iubit cu ardore profesia, conștient că este misiunea sa, pe care are datoria să o

îndeplinească. El ne-a învățat să cunoaștem lumea din cărți, adăugându-le întotdeauna bibliografici temelor predate. A intrat încă de atunci, din anii formării noastre, în propria galerie de modele etice, fie numai și pentru verticalitatea personajului în sine și a omului de știință, însă nu mai puțin și pentru tenacitatea și dăruirea cu care s-a dedicat o viață istoriei Bucureștiului, orașul care l-a adoptat, el fiind copil de moț. „Eu sunt moț”, rostea adesea mândru în acei ani când l-am avut la catedră, cu trimitere la temeinicia alcătuirii de sine. Adolescenții anilor '60, care eram noi, născuți pe Dâmbovița, n-aveam decât să ne facem documentarea, să aflăm ce înseamnă a fi moț, caracterial vorbind, în sensul valorii rezistente la dinte timpului.

George Potra a iubit Bucureștiul, a avut o chimie aparte cu această așezare, pe care a „învelit-o” protector cu monografii și biografii bazate pe cel dintâi dintre carburanții istoricului, pe document. El a intrat în oraș copil de numai nouă ani, având tatăl pe frontul Primului Război Mondial, luat prizonier. Vânător de ziare, pornind pe jos din Obor la 3 noaptea spre redacția ziarelor *Dimineața* și *Adevărul*, aflate în centrul Capitalei, apoi slugă la un cizmar tiran, căruia îi mătura prăvălia și îi spăla dușumelele, a ajuns profesorul venerat de elevi, premiat mai târziu de Academia Română, după ce fusese student al lui Nicolae Iorga, cel care i-a sugerat, în 1939, tema de cercetare: istoria Țiganilor.

Evoc în această pagină pe profesorul meu de istorie George Potra (1907 – decembrie 1990), nu înainte de a remarca viteza cu care suntem evacuați din lumea asta odată ce am părăsit-o (capriciile memoriei). Dar el a părăsit-o acum 30 de ani și iată că este încă prezent în mintea și sufletul seriilor de elevi de la Liceul bucureștean „Aurel Vlaicu”. Aveam să dezbatem între noi acest aspect când, la date rotunde, mai sunăm câte o convocare aniversară.

Fără puțință de tăgadă că George Potra a avut un destin pe care și l-a dăruit cu onestitate și muncă.

Cititorii revistei *Magazin istoric* l-au găsit adesea prezent în pagini: cu ultimele cercetări și rezultate ale studiilor

sale, cu povești omenesti necunoscute și atractive. Apariția lui în redacție, impunătoare și maiestuoasă – întotdeauna profesorul purta costume impecabile, în perfect acord cu pălăria, batista asortată cu cravata și umbrela atârnând pe braț, și niciodată pantalon și sacou de altă culoare –, ne făcea să ne oprim din lucru, să stăm de taină, să-i punem curioși fel și fel de întrebări despre orașul în care ne mișcam zilnic năuci, rătăciți, unii dintre noi, fără repere istorice.

Știam că profesorul ascunde un tezaur de informații, rod al frecventării tenace a bibliotecilor, arhivelor, anticariatelor. Știam că textele lui aveau miez, bogat și hrănitor, nu erau ale unui istoric scrobrit, ci ale unui preocupat de a se face înțeles, cu accente de autoironie și umor, care ți-l apropiu. Luneca lesne înainte și înapoi pe firul timpului, avea har de povestitor, portretiza impecabil, extrem de cald, personaje ale trecutului, ce deveneau în expunerea lui ființe trăitoare în preajma noastră. De aceea insistam să ne ofere spre publicare cât mai multe dintre cercetările sale.

... și la 75 de ani

Florentina DOLGHIN

notație – autoritatea sacrală care umbrește profanul – va fi inserată la începutul Evului Mediu de acci pontifi romani care, situați în fața unor contexte juridice și politice noi, au căutat în trecut indicii și spețe juridice pentru a proteja Biserica Romană de o eventuală soartă asemănătoare celei din Răsărit. Momentul încoronării lui Carol cel Mare (*Magazin istoric*, nr. 8/1970) drept împărat al tuturor creștinilor în anul 800 a reprezentat tocmai un astfel de moment. Roma ratifica sub forma primelor canoane propria autoritate în raport cu viziunea juridică germană.

Pe măsură ce acest nou imperiu se schimba, se dilata, se organiza, puterea Bisericii Romane scădea, pierzând teren în fața laicului. Apariția conflictelor la nivel juridic îngreunează și mai mult relațiile deja complicate dintre Înalțul Pontif și împărat până în secolul al XI-lea. Campaniile de misionarism din secolele precedente au dus la apariția parohiilor, mănăstirilor și a episcopilor în interiorul imperiului și a regatelor europene adiacente. A apărut o problemă majoră: pământurile pe care erau ridicate clădirile sacerdoților aparțineau laicilor; așadar, monarhii aveau autoritatea de a da preoților pământ, ultimii ajungând strâns legați de politica celor dintâi.

Această nouă realitate juridică a fost promovată de împărații germani, acordând sacerdoților *beneficium*, adică un drept de uzufruct pentru proprietățile unde existau lăcașe de cult. Dependența față de administrația centrală temporală – de împărat ori rege – știrbea autoritatea Bisericii Romane, întrucât anumiți episcopi

Împăratul Henric al IV-lea, ilustrat în evangheliarul abatei Sf. Emmeram din Bavaria

din aparatul pontifical aveau să treacă de partea coroanei germane, „trădând” interesele Sfântului Scaun.

Momentul de la Canossa a demonstrat, totuși, că Sfântul Scaun putea să-și impună voința în modul de organizare al laicilor. Până la Grigore al VII-lea inclusiv, majoritatea episcopilor erau numiți de împărat. Limitați în bunuri și proprietăți personale, și-așa dependente de coroana imperială, cei aleși de împărat susțineau politicile acestuia.

Miniatură de Hugo de Cluny, ce-l reprezintă pe Henric umilindu-se în fața Papei și a ducesei Matilda de Toscana, gazda pontifului și principala sa aliată din aristocrația italiană

În secolul al XI-lea, când clerul era inserat nu doar în aparatul birocratic imperial, ci și în mediul aristocratic, Sfântul Scaun nu mai deținea autoritatea instituțională pe care o considera necesară în zonă.

Această nouă realitate juridică medievală este numită în istoriografia universală „lupta pentru investitură”, adică încercările Înalțului Pontif de a numi prin puterea oficiului său episcopi în teritoriile germane, în ciuda faptului că împăratul, care puna o presiune crescândă asupra Bisericii Romane, își aroga și el acest drept.

EXPRESIA AUTORITĂȚII ÎNALȚULUI PONTIF

Reforma Gregoriană de la începutul secolului al XI-lea rezolvă pentru un timp această speță juridică. Este momentul în care toate lăcașurile de cult dintr-o zonă aflată sub autoritatea laică erau dezrobite de sub controlul acestora. Această emancipare instituțională, sub pontiful Grigore al VII-lea, s-a putut realiza doar după ce anumiți pași fuseseră realizați.

Dictatus papae – documentul scris de Grigore al VII-lea sub formă de ciomă – a întărit nu doar autoritatea Bisericii Romane în raport cu celelalte lăcașuri de cult importante, dar a și atestat o relație de subordonare a Imperiului față de Înalțul Pontif pe calea câtorva principii esențiale. Astfel, printre altele, doar Papa putea folosi însemnele imperiale, toți prinții trebuia să îngenuncheze în fața lui, doar el putea depune împărați, iar Înalțul Pontif nu putea fi judecat de nimeni.

La prima vedere, perspectiva lui Schwoiser asupra evenimentului istoric este una dramatizată, dar corectă, în conformitate cu realitatea trecutului. Lucrarea, compusă din două cadre, prezintă, în parte, un personaj principal: Henric, situat în partea inferioară, mai frontal decât gardienii – mai aproape de ochii celui care-l privește –, impune autoritate prin poziția trupului și umilință prin ochii care, umbriți, priveau în pământ. De cealaltă parte, Grigore al VII-lea, în zona superioară, îndepărtat parcă de cele ce se petreceau în curtea castelului, dar conștient de ele, controla întregul tablou.

Suntem tentați să afirmăm că Henric este personajul care iese în evidență, însă nu și cel care deține controlul. Cele două mâini ale Înalțului Pontif, una spre cer, alta spre păcătosul împărat, denotă nu doar, la nivel simbolic, o relație între Dumnezeu și împărat, ci și o comunicare prin existența unui mijlocitor care să echilibreze cele două lumi, cea sacră și cea temporală. Cu alte cuvinte, Grigore al VII-lea, prin poziția mâinilor, reprezintă autoritatea mediană dintre împărat și Dumnezeu.

Pictorul Schwoiser, trăind în secolul al XIX-lea, a înfățișat în opera sa, *Henric la Canossa*, un principiu juridic medieval, extrem de dezbătut și discutat în aulele sacerdotale ori laice din acele vremuri: cel al relației de subordonare a împăratului față de Înalțul Pontif.

Papa Grigore al VII-lea

PAPA ÎȘI IMPUNE VOINȚA

Întâi de toate, trebuie să înțelegem din ce punct important relația dintre Biserică și împărat s-a deteriorat și cum s-a ajuns la acest conflict în plin Ev Mediu. Apoi, pe baza cauzelor, vom încerca să demonstrăm de ce umilirea de la Canossa a împăratului german Henric în fața lui Grigore al VII-lea a reprezentat un moment important în evoluția Sfântului Scaun. La final, în ce mod acest eveniment a influențat instituțional și canonic raporturile dintre Înalțul Pontif și împăratul german în secolele următoare.

Ruinele castelului Canossa

În secolul al V-lea, episcopul Romei, Gelasius (492 – 496), îi scrie o epistolă împăratului constantinopolitan Anastasius (491 – 518). Ereziile epocii amenințau tot mai mult să câștige teren printre clerul și oficialitățile de rang înalt din Imperiul Roman de Răsărit. Episcopul Romei se folosește de acest pretext pentru a-și formula propria viziune despre relația dintre Stat și Biserică.

Gelasius nu privește cu ochi buni simbioza orientală dintre domeniul ecleziastic și cel temporal, în care instituția imperială avea cea mai mare autoritate. Spre deosebire de situația din Constantinopol, unde împăratul intervenea frecvent în chestiunile dogmatice ale Bisericii, înclinând în favoarea erezicii, în cazul Romei episcopul impune o limită împăratului și condamnă aplecarea acestuia către erzie. Pentru episcopul Romei, universul sacru, coordonat de sacerdoți, era cel care avea preponderență față de cel laic.

Gelasius, în epistolă, își continuă argumentul, subliniind că în ciuda calității regilor și a împăraților de a asigura protecția tuturor creștinilor, totuși Biserica era singura instituție care deținea *tanto gravius pondus*,

adică cea mai mare responsabilitate față de destinul sufletelor. Dar acest lucru nu stabilește imediat faptul că sacerdoțiul este deasupra laicului; ci, dimpotrivă, episcopul Romei doar trasa individualitatea fiecărei sfere de influență în parte.

Acceastă mică ad-

CUM ARĂTA VIITORUL AUTOMOBILULUI LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI XX

NICOLAE MACOVEI

ALEXANDRE PRAGER
AUTO-GARAGE
 Calea Victoriei, 9
 Représentant
 DES MARQUES D'AUTOMOBILES

„BRASIER“
 „de DIETRICH“
 „FIAT“
 „OLDSMOBILE“

22 B

„BOYARD“
 Agent des
 pneumatiques
 „MICHELIN & Co.“

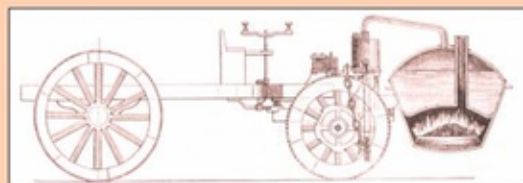
Motocyclettes, Bicyclettes, Gladiator, Réparation
 de tout genre, Nikelage, Emaillage, etc. etc.

Reclama garajului Alexandre Prager, din revista Bucurest Mondain, 1906

Dacă astăzi automobilul înseamnă o îmbinare între tehnologii foarte diverse, economie, tendințe culturale, legislație și infrastructură, la începutul secolului trecut un automobil însemna un vehicul care nu te proteja prea bine de mediul înconjurător, destul de scump, relativ neconfortabil, ținând cont și de starea drumurilor, și care era privit ca un concurent binevenit pentru trăsuri în orașe, dar cu dispreț și nedumerire în mediul rural.

La Biblioteca Academiei Române se găsește o analiză privind viitorul automobilului, comunicată în cadrul unei conferințe ținute la București. Textul nu este datat, dar știm că a intrat în colecția Academiei în anul 1904, iar indiciile din cuprinsul său îi plasează data creării chiar în acel an, undeva după izbucnirea războiului ruso-japonez (1904 – 1905). Este integral în limba franceză, iar numele autorului rămâne deocamdată necunoscut.

*Vehiculul cu motor cu aburi
 inventat de Nicolas Cugnot în 1769*

Dictatus Papae

Un alt fenomen important a fost translația puterii imperiale (*translatio imperii*) sau momentul prin care autoritatea imperială era transferată din Răsărit în Apus. Există două puncte ce caracterizează acest concept reiterat de Sfântul Scaun în Evul Mediu. Primul, Donația lui Constantin cel Mare, un document dovedit ulterior fals, creat de pătura ecleziastică în secolul al VIII-lea, prin care împăratul roman îi înmâna Papei Silvestru I autoritatea imperială în Occident. Apoi, transferul simbolic al puterii de la Constantinopol la Roma cu ocazia încoronării lui Carol cel Mare.

Aceste două evenimente majore, rescrise în majoritatea compilațiilor de legi ratificate de Oficiul Pontifical și continuate de canoniștii medievali, au devenit expresia autorității Înalțului Pontif. Fiecare atestă și reiterează același principiu constant: sursa autorității pontificale rezidă, pentru început, în

recunoașterea primatului său de către împărat. Peste cinci secole, această întâietate a creat, conform statutului său juridic, translațiunea puterii imperiale de la împăratul roman din Constantinopol la noul împărat roman de origine germană, Carol cel Mare. Chiar dacă perspectiva bizantină neagă pentru acea perioadă existența unui astfel de moment, Biserica Romană avea să-și construiască, în secolele următoare, o parte din mecanismul ei instituțional întocmai pe astfel de precepte.

Pentru Evul Mediu, această sumă de documente și principii inserate în gândirea Sfântului Scaun a ajutat la constituirea celor două idei juridice caracteristice Bisericii Romane: cea de teocrație pontificală – puterea Înalțului Pontif ar proveni de la Dumnezeu – în definitivarea naturii sale instituționale și cea a hierocrației – sacralitatea puterii – pontificale ca instrument de guvernare în Evul Mediu.

Pentru Grigore al VII-lea, Canossa a fost un prim pas important, o victorie conștientizată și perpetuată de papi în secolele următoare, continuatori ai principiilor

gregoriene. Innocențiu al III-lea și-a formulat teoria puterii pontificale ca autoritate dominantă atât în sfera sacră cât și în cea profană, iar Innocențiu al IV-lea a transformat toată această evoluție de la Grigore al VII-lea și până la pontificatul său într-un sistem juridic funcțional.

Instituțional vorbind, Biserica Romană urmărea un scop în conformitate cu natura sa: unitate legală într-o diversitate de alte constituții și cutume dezvoltate în regatele europene. Viziunea hierocratică răspundea problemelor cu care se confruntau administrațiile laice atunci când cea mai mare funcție din ierarhie, cea de conducător, era fie vacantă, fie putea să pună în pericol buna funcționare a *Res Publica Christiana* – a societății creștine. Pentru a nu compromite mecanismul canonic-juridic european, sub coordonarea Sfântului Scaun, Înalțului Pontif putea să se amestece în treburile temporale.

Umilirea împăratului Henric la Canossa în iarna anului 1077 a fost momentul important în care Papalitatea începea să-și redobândească autoritatea știrbită. Prin excomunicarea dată lui Henric, Grigore al VII-lea urmărea nu doar rezolvarea pentru totdeauna a conflictului pentru investitură între Biserica Romană și administrația imperială, ci și plasarea instituției sale deasupra intereselor laice, pentru a asigura echilibrul de care avea nevoie Europa la acea dată, o veritabilă *Res Publica Christiana*. ■

Încoronarea lui Carol cel Mare,
Ilustrată de Rafael în 1514

George Valentin Bibescu,
inițiatorul fondării
Automobil Clubului Român
în anul 1904,
în București Mondain, 1906

mii actuale". În plus, diferența de viteză nu reprezenta numai un alt avantaj al noului vehicul față de cai, ci și o trăsătură a modernității pe care o simboliza perfect.

AVANTAJE...

Autorul face în acest punct un scurt istoric al invențiilor pe care le considera a fi precursore ale automobilului. Amintea

astfel, printre altele, de importanța dezvoltării motorului cu abur în secolele XVII–XVIII, de vehiculul cu motor cu aburi al ofițerului francez Nicolas Cugnot din 1769, considerat și astăzi de mulți ca fiind primul automobil, sau de construirea liniei ferate dintre Manchester și Liverpool în 1829.

Importanță pentru dezvoltarea tehnică a automobilelor era văzută și competiția, nu doar cea dintre automobil și tren, ci și cea concretizată în curse de tot felul și în special cele de viteză. În plus, ele aduceau și o publicitate pozitivă pentru automobile. Se amintea de concursul desfășurat între Paris și Rouen în 1894, organizat de cotidianul *Le Petit Journal*, sau de cursa Paris – Bordeaux – Paris din 1895, în cadrul căreia Émile Levassor a parcurs traseul dus-întors de aproape 1.200 km. în 48 de ore și 48 minute, cu o viteză medie de 25 km/h. La nouă ani de la eveniment se putea spune că automobilul „nu e un succes, e un adevărat delir. Vedem bine că omul aștepta cu nerăbdare să scape

de sclavia calului, să se orienteze și să se deplaseze după propria-i inteligență, în loc de a fi transportat, el, regele naturii, de o forță animală neinteligentă”.

„Grație acestei noi industrii, fața marilor orașe s-a schimbat complet. Cel ce ar fi adormit în urmă cu 20 de ani și s-ar trezi astăzi nu ar putea crede că o singură generație a fost de ajuns pentru a produce atâtea miracole”. Ca potențial de utilizare, autorul recomanda automobilele spre uz doctorilor, serviciului poștal, regilor, comercianților sau simplilor călători. Ele permiteau alegerea drumului după bunul plac, livrarea mărfurilor și înlesnirea oricăror activități economice. Puteau fi folosite de administrațiile publice pentru transportul local, pentru poștă, poliție, pompieri sau pentru armată. Micii comercianți apelau deja la automobile și existau și camioane de mare tonaj. Toate acestea „ne lasă să sperăm că în scurt timp [motorul – n. n.] se va lansa în aer pentru a rezolva în fine marcea problemă a navigației aeriene, care le-a dat bătăi de cap atâtor generații”.

... ȘI DEZAVANTAJE

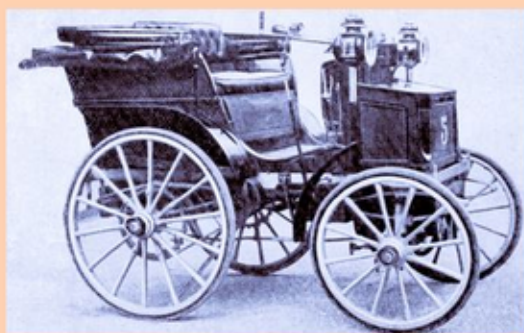
Ca orice întreprindere, nici automobilul nu putea fi perfect. Era echipat cu trei feluri de motoare în acel moment, electrice, cu aburi și cu ardere internă. După o explicare a fiecărui tip de motor, se argumentează că cel cu ardere internă reprezenta varianta optimă, motorul cu aburi ieșind rapid din uz, deși în Statele Unite a mai fost dezvoltat până în anii 1920, iar cel electric era nepotrivit din cauza autonomiei foarte reduse.

I se reproșau automobilului accidentele, dar autorul era de părere că nu vehiculul în sine era problema. Problema, inerentă aglomerației urbane, s-ar fi rezolvat ușor cu o mai mare implicare din partea autorităților. În orice caz, automobilul frâna mai rapid decât trăsurile, iar pentru un pieton lovitura a patru roți îmbrăcate în cauciuc era mai puțin gravă decât cea produsă de patru copite.

„Se produc de asemenea și accidente din cauză că unii proprietari de automobile, îmbătați de enorma forță de care dispun, odată urcați în trăsurile lor, se cred stăpânii Universului. Ei nu înțeleg că fericirea de a se bucura, înaintea altora, de această binefacere a progresului le impune datoria de a căuta să îl facă popular și să îl facă apreciat de cei care nu își dau seama de avantajele sale, căci patrimoniul științific al umanității nu poate deveni monopolul nimănui”.

Automobilul „De Dion Bouton”,
ce îi aparținea căpitanului Constantin Duca...

Mașina Panhard & Levassor învingătoare
în cursa Paris-Bordeaux-Paris din 1895

LUMINOASE ORIZONTURI

În partea de sus a textului de 40 de pagini, în dreapta, este notat subiectul: „L'automobilisme“, iar în locul rezervat de obicei titlului este notat cuvântul *Conferința*. Nu cunoaștem nici unde a fost ținută cuvântarea, dar punând toate elementele cap la cap, luând în considerare înființarea Automobil Clubului Român la 5 aprilie 1904 (*Magazin istoric*, nr. 12/2014) și faptul că în acea perioadă, după cum rezultă dintr-un document editat mult mai târziu de Club, au existat conferințe despre automobile, credem că poate fi vorba despre o alocuțiune prezentată chiar după fondarea clubului, atunci când sediul său se afla pe Bulevardul Elisabeta, la „Hôtel du Boulevard“.

„Există, cu siguranță, ceva nou în aerul ce ne-nconjoară. Simțim cu toții că traversăm, în acest moment, o perioadă a vieții omenești în care, accentuez cu multă tărie, eterna luptă între lumină și întuneric și în care înșafăbila noastră dorință de mai bine nu va întârzia a fi satisfăcută. Întrevedem, ca înecați într-o ceață din ce în ce mai rară, noi și luminoase orizonturi. Cu toții așteptăm să vedem în sfârșit împlinite unele dintre visurile noastre, care cu puțin timp înainte ne păreau paradoxale și problematice [...] Automobilismul și-a făcut apariția în câmpul progresului uman. La doar câțiva ani de la nașterea sa a ajuns deja la înălțimi pe care nu le-au putut ajunge alte mari invenții într-un timp atât de scurt“.

În acest fel începea conferința despre automobil, prezentat ca fiind un nou element al civilizației, care trebuia cunoscut și primit cât mai bine de societate. Masele ar fi văzut în automobilism, termen prin care se înțelege interesul

pentru automobil și folosirea acestuia, doar un lux pentru milionari, un sport la modă și foarte periculos. Într-un cuvânt, nu aveau încredere în el, deși progresul, reprezentat de automobile, trebuia neapărat urmat cu rapiditate, pentru a evita apariția unor decalaje irecuperabile.

„Sub numele de automobil înțelegem un vehicul ce se poate deplasa dintr-un loc într-altul în mod automat și după voia celui ce-l conduce“. Scurta definiție era în fond foarte similară cu cea a unuia dintre elementele definitorii ale secolului al XIX-lea, trenul, dar automobilul era prezentat ca fiind net superior acestuia, întrucât se putea mișca liber și nu depindea de o cale ferată sau de birocrație. Avantajele erau clare: costul instalațiilor fixe era zero pentru proprietar, putea fi cumpărat de oricine dispunea de o anumită sumă de bani, iar gradul său de mobilitate era mult sporit. Totuși, automobilul nu urma să devină un concurent propriu-zis al trenului, ci mai mult un fel de auxiliar al rețelei de cale ferată.

Tracțiunea animală urma să nu mai existe, „căci e vremea ca civilizația modernă să ne izbăvească de acest motor cu ovăz, supus tuturor slăbiciunilor corporale, care cere îngrijire permanentă [...] motor viu, care nu dezvoltă decât o putere scăzută și care jenează circulația pe străzi prin masa sa voluminoasă, aceasta în timp ce e o amenințare continuă pentru public și pentru stăpânul său din cauza ușurinței cu care ia hamurile în dinți atunci când te aștepti mai puțin“.

„E vremea să fim debarasați de acest motor ce consumă chiar și atunci când nu produce nimic; a cărui întreținere costă mult, care are nevoie de grajduri, adevărate locuri de infecție și care, în fine, nu mai corespunde activității febrile a lu-

Camion „Berliet“ cară zăpada căzută în București

ION BULEI (1941 – 2020)

Printre nenumăratele virtuți pe care le avea istoricul Ion Bulei era și aceea de excelent mânător al condeiului, de deținător al taincii artei de a scrie. Stilul său era atrăgător, curat și te cucerea imediat. De aceea, a fost apreciat mereu de istorici și cititori. Reușea să creioneze chipuri de oameni politici de la granița dintre secolele al XIX-lea și al XX-lea din câteva rânduri, chipuri pe care nu le mai uiți apoi niciodată.

A fost atras mult de perioada Vechiului Regat, căruia i-a dedicat multe lucrări: *Atunci când veacul se năștea* (1990), *Monarhi europeni* (1997), *Lumea românească la 1900* (2004), *Viața cotidiană în timpul lui Carol I* (2004), *Conservatorismul: istorie și actualitate* (2009), *Un război*

Există oameni care sunt predestinați a trăi și după ce părăsesc această lume vremelnică. Este și cazul istoricului, cercetătorului, diplomatului și profesorului universitar Ion Bulei (30 martie 1941, Comarnic, Prahova – 9 noiembrie 2020, București).

în *cenușa imperiilor* (2010), *În Vechiul Regat* (2013), *Regina Maria: puterea amintirii* (2016), *Bunul nostru rege: Ferdinand* (2017), *Un Hohenzollern în România: Carol I* (2018).

Lucrarea *O istorie a românilor* s-a bucurat de un mare succes datorită stilului său elegant, dar și capacității sale de sinteză. Cartea a fost editată de cinci ori și a fost publicată în patru limbi de circulație internațională: engleză, franceză, italiană și germană. Pentru activitatea științifică a fost distins cu mai multe premii și decorat cu Ordinul „Steaua României” în grad de Cavaler. A primit și titlul de *Doctor honoris causa* a două universități din țară.

Talentul, sufletul său nobil și zâmbetul mereu dulce, amical și binevoitor vor rămâne mereu în amintirea noastră.

Odihnească-se în pace, opera îi asigură eternitatea memoriei.

Nicoleta STAN-ȚURCANU

MIHAIL GORBACIOV VĂZUT DE UN COLABORATOR

(Urmare din p. 40)

O parte dintre tovarăși, dintre cei cu care am vorbit cu în pauză, spuneau că trebuie să-i mulțumim lui Gorbaciov pentru eforturile făcute în *perestroikă*. Alții că trebuie să evităm schisma din partid și scandalul cu demisia. Am adânci astfel criza puterii și cea din partid.

Iar în timpul acesta membri ai Biroului Politic, în frunte cu V.A. Ivașko, făceau eforturi să-i împace pe protestatarii cu secretarul general, ca să pună capăt incidentului. Biroul Politic a dezbătut multă vreme. Până la urmă l-au împăcat pe Gorbaciov (nici el nu s-a împotrivit prea tare), s-a renunțat la înlocuirea lui, „pomind de la înalte interese ale țării, poporului și partidului”. Au votat pentru această hotărâre 322, 13 împotriva, 14 s-au abținut.

Așadar membrii C.C. al P.C.U.S., înțelegând că

secretarul general pierde din popularitate, iar eforturile lui de a ieși din criză sunt supuse criticii, au căzut de acord să-l păstreze în funcție. De ce? Unde ar fi dus răzmerița contra lui Gorbaciov? Nomenclatura întotdeauna prefera să amâne luarea unei hotărâri. Se apropia un nou congres al partidului, unde urma să se dezbată toate problemele rămase în suspensie și să se aleagă un nou Comitet Central. Apoi Gorbaciov fusese ales prea de curând președinte al U.R.S.S. la propunerea P.C.U.S. și, în fine, nu exista un alt candidat cu autoritate pentru postul de secretar general.

Atunci, în aprilie 1991, Gorbaciov a obținut o victorie la *Pyrhus*. Până la puciul din august mai rămăseseră patru luni.

În românește de Florentina DOLGHIN

„Proprietarul unui automobil trebuie deci în centrele populate să ceară permisiunea de a trece cu modestie, și nu să pretindă în mod arogant ca în fața lui să dispară chiar și umbra unei ființe vii. La traversarea satelor, trebuie să se păzească de a speria mamele ale căror copii se găsesc jucându-se pe stradă; trebuie chiar și să oprească automobilul mai degrabă decât să strivească un câine sau o zburătoare, căci trebuie să respecte bunul aproape-lui său, după cum ține ca și al său să fie respectat.“

Alt argument al scepticilor ar fi fost că automobilul era o construcție delicată, se strica des și avea nevoie de multe reparații. Totuși, autorul sublinia că în acel moment industria auto ajunsese la un asemenea grad de perfecționare, încât șoferii deja nu se mai temeau de a face drumuri lungi. Iar în ceea ce privea faptul că mașinile puteau speria caii, se amintea că la fel precum caii învățaseră să nu se sperie de trenuri și de tunuri, tot la fel se vor învăța și cu automobilul.

Principalul motiv de critică era prețul automobilelor. Autorul recunoștea că acesta era încă prea mare, dar nota că era spre binele lor: dacă ar fi fost ieftine de la început, „lumea s-ar fi aruncat asupra lor cu o furie de zece ori mai mare“, iar numărul mare de cumpărători ar fi împiedicat continua perfecționare a motorului și simplificarea generală a mașinii. Oricum, prețurile scăzuseră în fapt în ultima vreme și nu ar fi fost mai scumpe decât o trăsură cu cal.

ÎN ROMÂNIA, DRUMURI DEOCAMDATĂ RELE

Dar indiferent de prețul lor, mașinile contribuiau la sporirea beneficiului tuturor activităților

lor economice la care ar fi fost angajate, mai ales prin creșterea gradului de mobilitate și prin economisirea unui timp care putea fi folosit pentru alte activități.

Pe lângă toate acestea, „automobilul va juca și un rol instructiv și moralizator pentru umanitate“. Căruțașii, „inculți și dependenți de viicii“, erau înlocuiți de oameni serioși, care urma să înțeleagă și să folosească automobilul corespunzător. „În același timp, se vor răspândi în mulțimi principalele noțiuni de mecanică, a căror ignorare la începutul secolului XX constituie aproape o rușine“. Din toate aceste motive, concluzia era că automobilul va elimina complet calul din activitățile de transport, urmând să rămână în continuare folosit doar pentru călărie, la curse și la circ.

În ceea ce privea România, aprecierile erau în aceeași notă optimistă. Chiar dacă se spunea că „în România drumurile fiind în general rele, automobiliștii nu vor putea ușor circula pe ele“, acestea cu siguranță urma să se amelioreze, iar întreținerea lor urma să fie ușoară, mai ales că automobilul se deplasa pe roți protejate de cauciucuri, care nu aveau cum să deterioreze drumurile prea mult. Exploatarea petrolului, resursă regăsită din abundență în România, urma și ea să se dezvolte ca urmare a înmulțirii automobilelor. De asemenea, România trebuia să adopte automobilul și în domeniul militar, „pentru ca armata sa să fie la înălțimea misiunii extraordinare pe care i-au încredințat-o poziția sa geografică, istoria și inima fiilor săi“.

În încheiere, autorul intuia bine destinul automobilului, această invenție care a schimbat lumea într-un număr de feluri greu de estimat

cu adevărat. „Viitorul aparține automobilismului. Mai devreme sau mai târziu, acest nou și puternic mijloc de locomoțiune, care a izbucnit cu toată forța pe fața pământului, va învinge toate obstacolele pe care le va întâlni în cale. Va aduce omenirii această viață intensă, pe care doar el singur o poate răspândi în marșul său triumfător [...] Putem deci, folosind cuvintele profetice ale marelui Zola despre adevăr, să spunem și noi: «Automobilismul este în marș și nimic nu-l va opri»“. ■

...și „Pipe“, tip Taunus, proprietar Ion N. Cămărășescu

clius în scrierile lor datorită remarcabilelor reușite militare împotriva perșilor. Prin faptul că au reușit și să-i înfrângă armatele, victoria musulmanilor era cu atât mai prestigioasă. Din acest respect, autorii arabi au clădit un portret idealizat al împăratului. A fost înfățișat drept un înțelept, un clarvăzător și simpatizant al Islamului, însă aflat, ca printr-un accident al istoriei, în fruntea unui imperiu profund corupt.

Conform relatărilor musulmane, în timpul fastuoaselor ceremonii prilejuite de recuperarea Crucii, Heraclius a sosit la Ierusalim în fruntea demnitarilor bizantini pentru a se ruga. Într-o dimineață însă, împăratul s-ar fi trezit profund neliniștit. Întrebat care e cauza, a răspuns că Dumnezeu i-a arătat în vis că „regatul circumciziei va fi învingător”. Cei prezenți, nedumeriți, au presupus că era vorba despre evrei și l-au sfătuit pe împărat să dea ordin să fie toți uciși, chiar dacă aceștia erau supuși ai imperiului.

Chipul împăratului Heraclius, pe un solidus bizantin, o monetă de aur

apoi la întrebări, la care Ibn Humayd i-ar fi răspuns sincer. Cu toate că era un adversar al lui Mahomed, răspunsurile sale l-ar fi convins pe Heraclius de adevărul credinței profetului și al prevestirii primite în vis. De exemplu, când a aflat de originile nobile ale profetului, ar fi spus: „Dar așa își alege Dumnezeu un profet – îl alege doar dintre cei mai buni oameni ca descendență”. În final, convins de adevărul revelat în vis, Heraclius ar fi declarat: „Cu siguranță îmi va lua pământul de sub picioarele mele. Ce mi-aș dori să îi fiu alături, să îi spal tălpile!”.

Ulterior, conform relatărilor musulmane, Mahomed i-ar fi trimis împăratului o scrisoare, în care era invitat să se convertească la Islam. Deși este un moment adesea citat în cronicile islamice, sursele bizantine nu amintesc episodul. Oricum, o astfel de solie nu ar fi ajuns direct la împărat, conform protocolului Curții bizantine. În orice caz, Heraclius ar fi fost imediat convins că „acesta este profetul pe care îl așteptam. Nu încape îndoială. Urmați-l și credeți-l!”.

Împăratul și-ar fi chemat apoi toți comandanții militari într-un palat și ar fi ordonat să fie închise ușile. După ce i-a invitat să se convertească la Islam, toți comandanții s-ar fi supărat și ar fi încercat să plece. Heraclius, speriat, i-ar fi chemat înapoi și ar fi mințit, spunând că doar a vrut să vadă cât de credincioși erau.

Apoi i-ar fi răspuns solului lui Mahomed, spunându-i că îi recunoaște calitatea de profet, însă îi este prea frică de compatrioții săi. Pentru a ilustra motivul temerii, unul dintre episcopii bizantini, pesemne mai respectat decât împăratul însuși, ar fi vorbit într-o biserică despre adevărul prorocit de Mahomed și ar fi fost imediat ucis în bătaie de enoriași.

PROROCEȘTE PIERDEREA SIRIEI

În timp ce dezbăteau subiectul, a sosit în audiență un mesager din partea unui stat clientelar bizantin, însoțit de un arab. După ce a fost întrebat, cel din urmă a povestit Curții că a apărut un profet în țara sa. Heraclius ar fi ordonat imediat să fie dezbrăcat – „și iată, era circumcis”. S-ar fi răstit apoi la cei prezenți, spunând că asta ar fi văzut de fapt în vis, „nu ce spuneți voi”, și i-ar fi înapoiat hainele arabului.

Împăratul a ordonat apoi să fie găsit un membru al tribului lui Mahomed, ca să îi pună întrebări.

L-au găsit astfel pe Ibn Humayd, aflat întâmplător în regiune, care este și sursa primară a acestei relatări. În momentul respectiv era un adversar al profetului, care ulterior s-a convertit și a fost iertat. Scria despre Heraclius: „Mă jur lui Dumnezeu, niciodată în viața mea nu am văzut un om mai perspicace”.

Împăratul l-ar fi luat

Descăunarea lui Phocas de către Heraclius, ilustrată într-o traducere bulgară, din secolul al XIV-lea, a cronicii lui Constantin Manasses, din veacul al XII-lea

ÎMPĂRATUL HERACLIUS ÎN SURSE MUSULMANE TIMPURII

ANDREI OPREA

În momentul în care împăratul bizantin Heraclius (610 – 641) a ajuns pe tronul din Constantinopol, în urma unei revolte, imperiul se afla într-o criză profundă. Împăratul precedent, Phocas (602 – 610), reușise în puținii săi ani de domnie să destabilizeze ierarhia administrativă și militară a imperiului, acordând dregătorii în mod arbitrar, unor personaje incompetente. Prin uciderea împăratului dinaintea sa, Mauriciu (582 – 602), provocase un război de anvergură cu Imperiul Persan sasanid. Șahul Hosroe II (590 – 628) era formal fiul adoptiv al lui Mauriciu.

Împăratul Heraclius
recuperează Sfânta Cruce.
Pictură de Miguel Ximenez (1462 – 1505)

Nu în ultimul rând, Phocas a slăbit apărarea graniței dunărene, permițând slavilor (*Magazin istoric*, nr. 2/1997) și avarilor (*Magazin istoric*, nr. 8/1971) să treacă masiv fluviul în Balcani.

În primii ani de domnie, deși Heraclius se bucura de sprijinul aristocraților, opuși lui Phocas, situația a devenit dramatică. Perșii au invadat majoritatea teritoriilor imperiale din Asia, amenințând capitala de pe Bosfor, pe care au și asediat-o în 626 alături de slavi și de avari.

„REGATUL CIRCUMCIZIEI VA FI ÎNVIĞĂTOR“

În urma unor măsuri drastice – de exemplu, Patriarhul de Constantinopol a fost de acord să fie topite comorile Bisericii pentru a susține financiar imperiul –, Heraclius a reușit să redrezeze situația. A reînălțat aparatul administrativ și militar și, în urma unor campanii extrem de costisitoare, i-a izgonit pe perși de pe teritoriile bizantine. Sărbătoarea Sfintei Cruci, marcată de ortodocși și catolici la 14 septembrie, reprezintă momentul în care Heraclius

a recuperat Crucea, luată de perși din Ierusalimul (*Magazin istoric*, nr. 8/1993) ocupat – un eveniment amintit și în relatările autorilor islamici.

Mai apoi, când musulmanii au atacat teritoriile bizantine, împăratul a devenit și adversarul acestora. Imperiul, epuizat de lungul război cu Persia, nu le-a putut ține piept. Siria și Palestina au fost cucerite de musulmani până în 638, Egiptul până în 646, iar Africa de Nord până în 709.

Musulmanii l-au privit cu mare respect pe Hera-

Asediul Constantinopolului din 626,
reprezentat în fresca Mănăstirii Moldovița

MINIATURI ISTORICE CU PISICI

VERA PETRESCU

În Egiptul antic, pisica domestică, care avea o denumire aproape internațională, mieu, a fost atestată pentru prima oară în jurul anului 2100 î.H. A fost adusă din vest și din sud ca o curiozitate, a crescut, s-a înmulțit și, în regatul faraonilor, a devenit un

zeu. În picturile tebane se văd adesea stăpânul și stăpâna monumentului primind ofrande, iar sub scaunul lor este un motan mare, cu blană lucioasă, cu urechi, mustață și coadă lungi, devorând un pește. Frumoasa pisică îi distra pe proprietarii caselor și era asociată lor în treburile prozaice. Pisicile sacre din templul lui Bastet, zeița cu trăsături de felină, fiica zeului soare Ra și divinitate protectoare, erau îmbălsămate, apoi mumificate. Credincioșii le cumpărau de la preoți, pentru a le oferi ca ofrandă zeiței Lunii și a fecundității.

În Egipt, unde pisica era asociată lui Bastet, 9 era cifra perfectă. Așa că pisica a fost dotată cu nouă vieți. Pentru a cuceri orașul Pelusa, în 525 î.H., Cambise al II-lea, regele persilor, tatăl lui Darius cel Mare, ar fi catapultat pisici pe zidurile de apărare ale cetății; îngroziți, egiptenii ar fi ales să se predea... În Egiptul antic, când un stăpân își pierde pisica, în semn de doliu își

rădea sprâncenele. și tot acolo papirusii medicali prescriau: „Pentru a împiedica șoarecii să se apropie de lucruri, pune untură de pisică peste tot“.

Un mozaic de la Pompei păstrează imaginea unei feline ieșite la vânătoare

În vechea Indie (secolele VI – III î.H.) pisica era animal de Curte, favorit al nobililor. În spiritualitatea hindusă încarna înțelepciunea. În China antică pisicile erau foarte apreciate, iar când o pisică era albă cu coada neagră și cu o pată neagră pe frunte, precis ea aducea fericire. În China domesticirea pisicii, pentru a vâna rozătoare, ar data din veacul al V-lea, ea fiind asociată zeului Li-

Email pe cupru, alegorie realizată cca 1160 – 1170, ce reprezintă supunerea împăratului persan în fața lui Heraclius

îndemnul lui Heraclius să se convertească din trufie, nedorind „să fim sub mâna arabilor, când suntem cel mai mare regat al omenirii”. Împăratul ar fi propus apoi încă două soluții, de compromis: plățirea taxei care le-ar fi asigurat libertatea păstrării credinței și apoi cedarea Palestinei și Siriei, amândouă refuzate din motive asemănătoare. Heraclius, resemnat, ar fi plecat și și-ar fi luat rămas bun de la Siria, care avea să fie cucerită ulterior de musulmani.

„VĂ VĂD CA PE NIȘTE CÂINI ACUM!”

Bătălia hotărâtoare pentru controlul regiunii s-a dat în august 636, la râul Yarmuk. În relatările musulmane, Heraclius, în continuare simpatizant al Islamului, s-ar fi aflat în fruntea armatelor bizantine. Adevărul este însă că, în momentul respectiv, avea 61 de ani, era bolnav și nu ar fi putut să fie pe front. Conform relatărilor musulmane, din momentul în care a aflat că invadatorii sunt arabi, și-ar fi repetat prorocirea că Siria avea să fie pierdută.

În cadrul cronicilor, după primele înaintări

musulmane, Heraclius a sosit cu o armată enormă în regiune, mult superioară numeric adversarilor. Împăratul și-ar fi certat apoi oștenii, întrebându-i cum este posibil să fie învinși de arabi. Un preot bătrân crud i-ar fi răspuns, spunând că bizantinii „și-au schimbat religia”, certându-se asupra naturii lui Hristos și căzând în păcat. În schimb, musulmanii erau evlavioși, onești, drești și curajoși.

Heraclius i-ar fi dat apoi dreptate preotului și ar fi propus să-și retragă armatele din calea arabilor, considerând că nu există șanse de victorie. Oștenii însă l-ar fi rugat pe împărat să nu se lepede de creștinism și să nu părăsească Siria, iar acesta, înduplecat, a început pregătirea campaniei militare.

În multe relatări musulmane, Heraclius nu este un participant direct la bătălie. Unele cronici amintesc faptul că unul dintre comandanții bizantini, văzând situația de pe front – curajul musulmanilor și perfidia creștinilor –, l-ar fi sfătuit din timp, înainte de confruntarea propriu-zisă, să se retragă la Constantinopol.

În relatările islamice ale bătăliei de la Yarmuk, mai multe personaje bizantine creștine se confruntă cu aceeași problemă: recunosc adevărul credinței musulmanilor și virtuțile acestora, doresc să se convertească, însă li se face frică de coreligionarii lor, brutali și perfizi. Un astfel de exemplu este fictivul Bannes, rege al Armeniei – deși titlul nu era în uz în perioada respectivă –, care l-ar fi sfătuit pe împărat să se retragă.

Bannes ar fi fost somat apoi să judece o dispută între un păstor creștin și unul dintre comandanții săi. Păstorul îndurerat a relatat cum oșteanul respectiv i-ar fi confiscat oille, apoi, când soția sa s-ar fi dus să se plângă, ar fi fost batjocorită. Fiul lor ar fi descoperit faptul, iar bizantinul l-ar fi executat, ordonând apoi și decapitarea păstorului. Călăul însă ar fi ratat, tăindu-i doar mâna.

Drept dovadă, păstorul i-ar fi arătat rana lui Bannes. Însă, înainte ca acesta să dea verdictul, comandantul furios, alături de ceilalți oșteni, l-ar fi ucis pe loc pe păstor. Bannes, mâniat, s-a răstit la ei: „Vă văd ca pe niște câini acum!”

Prezentarea personajelor creștine, fie haine, fie onorabile, precum Heraclius sau Bannes, a ajutat la conturarea imaginii creștinilor și la confirmarea adevărului credinței islamice pentru adepții acesteia. Istoria s-a întrepătruns cu teologia, transformând evenimentele narate în alegorii. ■

Bătălia de la Yarmuk, miniatură catalană, de la începutul secolului al XIV-lea; bizantinii sunt înfățișați anacronic, în armură de cruciați

să se poată mișca liber, fără să-l deranjeze de la muncă.

Iată câțiva oameni puternici, personalități istorice, care detestau pisicile sau se temeau de ele: Iuliu Cezar, Genghis Han, Hitler, Mussolini, Napoleon I... care într-o noapte a izbucnit în urlete, terorizat la vederea unui motănel care intrase cine știe cum în camera lui.

Scriitorul englez Charles Dickens (1812 – 1870) era un mare iubitor de pisici. Fiica sa Kate povestea că scara târziu pisica îi stinge lumina de pe birou tatălui ei, după ce mai înainte îi arunca priviri imploratoare care voiau să spună că e timpul să meargă la culcare. Într-o noapte pisicul scriitorului francez Alexandre Dumas-tatăl

Idealul de liniște
este o pisică șezând
(Jules Renard)

(1802 – 1870), Myssouf, a devorat tot păsărețul pe care scriitorul îl ținea într-o colivie, a cărei ușiță fusese deschisă de maimuța din casă. Un tribunal constituit din prietenii autorului a condamnat criminalul... să trăiască închis cu maimuța.

În apărarea pisicilor, animale de companie ale scriitorilor, Alexandre Dumas-fiul (1824 – 1895) a fondat la sfârșitul veacului al XIX-lea, împreună cu Charles Baudelaire, Anatole France și Guy de Maupassant, o puternică Ligă protectoare a felinei. Pentru poetul Charles Baudelaire (1821 – 1867) pisicile au fost o fecundă sursă de inspirație. În *Florile*

Pe președintele american Abraham Lincoln (1809 – 1865) îl amuzau...

răului (1861) le-a consacrat magnifice poeme. Scriitorul francez Jules Champfleury (1821 – 1889) afirmă undeva că era de bon ton ca un bărbat de literă invitat pentru prima oară într-o casă să-și prezinte omagiile pisicii amfitrionului. Romancierul francez Pierre Loti (1850 – 1923) avea o așa pasiune pentru pisici, încât pe primele două ale lui și le-a gravat pe cărțile de vizită: Moumoute Blanche și Moumoute Chinoise.

Compozitorul francez Henri Sauguet (1901 – 1989) povestea că motanul lui pe nume Cody cădea în extaz când îl auzea interpretând la pian Debussy și că venea repede și îi lingea mâinile. Pisicile datorează foarte mult profesorului Louis Pasteur (1822

– 1895), microbiolog, care în timpul cercetărilor sale din anii 1860 a arătat că pisica este un exemplu de igienă perfectă, căci se curăță de mai multe ori pe zi, ceea ce a favorizat acceptarea ei în căminele francezilor.

Aflat pe patul de moarte, în 1829, Papa Leon al XII-lea și-a încredințat cotoiul, pe Micetto, lui François-René de Chateaubriand (1768 – 1848), ambasadorul Franței la Vatican, care va immortaliza animaluțului în *Memorii de dincolo de mormânt*. Micetto asista la audiențele suveranului pontif înfilit în pliurile robei pontificale.

... ca și pe premierii Winston Churchill (1874 – 1965)...

La Muzeul Ermitaj din Sankt Petersburg există mai bine de 70 de pisici drept gardieni. În anul 1747, Elisabeta I, fiica lui Petru cel Mare, a semnat un decret prin care ele erau autorizate să fie găzduite la palat pentru a apăra de rozătoare operele de artă și de atunci, dovădindu-și utilitatea, n-au mai plecat.

În Regatul Unit al Marii Britanii utilizarea oficială a pisicilor în gări, muzee, instituții administrative importante pentru a scăpa de șoareci nu datează de ieri

... și Boris Johnson (născut în 1964)

Shu, protector al recoltelor și aducătorul ploii.

După unii crudiți, în Europa pisica ar fi ajuns din Egipt prin Grecia. Grecia a fost paradisul pisicilor. Istoricul Herodot este cel care le-a lăudat frumusețea, așa încât grecii au plecat în Egipt, către 450 î.H., și au adus mai multe rase.

Romanii au descoperit pisicile în timpul cât au ocupat militar Egiptul. Le-au adus de acolo în capitala Imperiului, unde le-au asociat Dianei, zeița vânătorii. Asta pentru că în Egipt vânătorii de păsărele slobozeau o pisică în păpurișul mlaștinilor pentru a zgorni zburătoarele ascunse în tufișuri. La sfârșitul secolului al XIX-lea lumea s-a mirat că sub cenușa de la Pompei s-au găsit foarte puține resturi de pisici, în vreme ce cele de câini erau numeroase. Sensibile la vibrațiile seismice, fără îndoială că ele au fugit primele și la timp.

În Europa Evului Mediu, pisica neagră era soră cu Diavolul. În 1233 Papa Grigore al IX-lea a publicat un edict care stipula că oricine adăpostea o pisică neagră putea fi ars de viu. Actul nu se aplica numai pisicilor negre cu o pată albă pe gât, numită „degetul lui Dumnezeu”. În secolul al XVI-lea în Anglia, sub domnia catolică Maria Tudor, apoi a protestantei Elisabeta I, pisica neagră era asimilată unui demon și arsă de vic, pentru că era considerată o crezie.

Când un motan acordă încredere unui om, este cel mai frumos dar

(Charles Darwin)

Scritorul francez Pierre Loti
(1850 – 1923)

Michel de Montaigne (1533 – 1592), filosof al Renașterii, adora pisicile. Observând-o mereu pe Madame Vanity, pisica lui, avea să scrie: „Când mă joc cu pisica mea, cine știe cine se amuză mai mult, eu pe seama ei sau ea pe seama mea?”. Cardinalul Richelieu (1585 – 1642) avea 14 pisici, pe care le adora și pe care le botezase cu maliție: Gazette, Lucifer, Docila, Fellimare, Lodoiska, Pyrame, Thisbée, Serpolet (Cimbrisor), Rubin... Se juca în fiecare dimineață cu pisicile lui, le hrănea cu piept de pui, le rezervase o cameră și doi servitori și își primea spionii și ambasadorii cu un pisic pe ge-

nunchi. Carol I, regele Angliei, Scoției și Irlandei între 1625 și 1649, afirma că pisicul lui alb, Cat, îi purta noroc. A doua zi după moartea lui Cat, în 1649, regele a fost arestat, apoi, la 30 ianuarie, decapitat. Scriitorul francez Jean de La Fontaine (1621 – 1695) nu putea suferi pisicile și nu a ascuns asta în fabulele lui: în 14 dintre ele intră în scenă câte un motan, care este întotdeauna ipocrit, viclean, ascuns...

Dacă pisicile negre au o reputație proastă – deși își au aniversarea lor, la 17 noiembrie –, cele de un alb imaculat au fost dintotdeauna foarte căutate. Ludovic al XV-lea (1710 – 1774) își adora motanul angora turc alb, pe nume Brillant, iar Maria Antoaneta

Cea mai mică dintre feline este o operă de artă
(Leonardo da Vinci)

(1755 – 1793) avea șase asemenea pisici. Omul de știință englez Isaac Newton (1643 – 1727) este cel care a inventat ochiul de ușa prin care putea intra și ieși pisica lui pe nume Marion. Newton fiind obligat să lucreze noaptea și zi pentru experiențele sale, Marion trebuia

La Ermitaj, au fost și sunt extrem de utile

PRIMUL VACCINAT CONTRA TURBĂRII, UN COPIL

Joseph Meister n-avea decât nouă ani când a fost mușcat de un câine turbat în sătucul său natal din Alsacia. Consătenii nu-i mai dădeau nicio șansă. Copilul părea condamnat. Veterinarul care a făcut autopsia câinelui i-a spus însă mamei că la Paris există un om de știință care lucrează la un vaccin împotriva turbării, Louis Pasteur. Doamna Meister, conștientă că nu are ce pierde, se decide pe loc. Pleacă împreună cu copilul și cu stăpânul câinelui, și el mușcat.

La 6 iulie 1885 sosesc în oraș, dar nu știu unde lucrează doctorul Pasteur. Fac turul mai multor spitale, căutându-l, și ajung în Strada Ulm, în laboratorul acestuia de la Ecole Normale Supérieure. Louis Pasteur ezită când vede un copil, pentru că încă nu și-a testat vaccinul pe om. Lucra de cinci ani la el și avusese succes în cazul vaccinurilor contra holerei la găini și a antraxului. Pasteur își experimenta poțiunile pe câini. Timpul de incubare fiind foarte lent, doctorul profita pentru a găsi un vaccin care să și vindece, nu numai să protejeze. Știa, în urma experiențelor, că turbarea era o boală care ataca direct creierul. Făcuse experiențe pe iepuri și reușise să identifice virusul stabil. Apoi produsese unul atenuat, care să permită o reacție imunitară de apărare.

La această fază era Louis Pasteur când a primit vizita doamnei Meister. Testase primul vaccin contra turbării pe câini, cu succes, apoi se gândea să se folosească pe el pe post de cobai. În seara zilei de 6 iulie nu prea avea de ales: moartea sau experimentul. I-a făcut 13 injecții, vreme de zece zile. A fost un succes. Trei luni mai târziu doctorul a făcut testele și pe un tânăr păstor, aflat în aceeași stare cu a lui Joseph Meister. Jean-Baptiste Jupille a supraviețuit și el.

Relația Pasteur – Meister nu s-a oprit aici. Își scriau zilnic. Când băiatul a crescut și a rămas fără slujbă, Pasteur l-a angajat portar la Institut. și lui Jupille i-a asigurat un loc de muncă. În 1940, Joseph Meister, pradă depresiei, crezând că familia i-a fost deportată de naziști, s-a prăpădit. Pe piatra sa tombală a ținut însă să fie precizat: „Aici odihnește Joseph Meister, primul vaccinat contra turbării de Pasteur, la 6 iulie 1885“.

DESCOPERIREA UNUI PALAT AZTEC

În timpul lucrărilor de renovare la o casă de amanet din Ciudad de México, capitala Mexicului, a fost descoperită podeaua unei curți a palatului împăratului aztec Axayácatl (1469 – 1481). În urma cuceririi spaniole din 1519 – 1521, majoritatea clădirilor sacre aztece, inclusiv palatele, au fost demolate. Vechea capitală, Tenochtitlán, a fost rasă din temelii de conchistadori, iar orașul Ciudad de México a fost construit în locul ei. Pe locul palatului lui Axayácatl și-a înălțat locuința Hernán Cortés, cuceritorul Imperiului Aztec, fiind probabil refolosite și materiale din vechea construcție.

CĂI FERATE VECHI SCOȚIENE, VANDALIZATE

Mai multe căi ferate din Scoția, majoritatea construite în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, au fost avariate de vandali în vara 2020. Pagubele au fost sporite de ploile torențiale care au afectat Scoția și au surpat fundația unor căi ferate. Majoritatea erau închise din cauza pandemiei de COVID-19. În urma distrugerilor suferite, multe nu se vor redeschide decât din 2021, conform oficialilor.

de azi. Primul vânător de rozătoare a fost angajat la Ministerul de Interne în 1929. Poșta londoneză, începând din 1868, a folosit pisicile pentru a proteja sacii de curierat din pânză contra ravagiilor făcute de rozătoare. Abia în 1984, odată cu introducerea sacilor din plastic, pisicilor li s-au adus mulțumiri pentru serviciul lor mai mult decât secular. În Downing Street 10, reședința prim-ministrului britanic, exista uzajul de a fi folosite *Chief Mouser to*

the Cabinet Office (pisica-șefă, responsabilă cu vânatoarea de șoareci). În 2007 Larry, titularul postului, a fost decăzut din drepturi și eliberat din funcție pentru că prefera să se amuze cu șoricelii, când îi prindea, decât să îi vâneze.

În vremea Primului Război Mondial peste 500 de pisici au fost trimise în tranșee, contra invaziei șobolanilor și pentru a detecta gazele toxice înaintea oamenilor. În timpul Primului Război Mondial un motan care se tot plimba între tranșee, trecând senin de la francezi la nemți, a sfârșit prin a fi acuzat de spionaj, ceea ce i-a adus moartea prin împușcare de către un soldat francez.

Pisicile au fost foarte bine văzute la Casa Albă. Președintele american Abraham Lincoln (1861 – 1865) a adoptat mai multe, abandonate, una dintre ele, motanul Tabby, fiind foarte îndrăgită. Stătea pe scaunul de alături la masă

Actrița americană Marilyn Monroe (1926 – 1962) se deconecta alintându-le

cu președintele, iar acesta îi dădea cu furculița din bunătățile de pe masă. „Nu ți-e puțin rușine să-l hrănești cu o furculiță de aur?” – și-a întrebat soțul exasperată doamna Lincoln. „Eu zic că dacă furculița asta de aur a fost destul de bună pentru fostul președinte James Buchanan, merge pentru Tabby”, i-a răspuns cu umor Abraham Lincoln.

În septembrie 1928, exact în clipa când s-a petrecut un accident aviatic căruia i-a căzut victimă avocatul francez Maurice Bokanowski, ministru în guvernul Poincaré, pisica acestuia, rămasă la Paris, a fost cuprinsă

de convulsii, s-a refugiat sub o mobilă din casă și n-a mai putut fi scoasă de acolo câteva zile.

Când celebra actriță americană Marilyn Monroe (1926 – 1962) a chemat veterinarul, cerându-i să vină repede pentru că pisica ci persană, Mitsou, e pe punctul de a naște, acela a crezut că e o farsă și i-a trântit telefonul.

În Franța este interzis să-ți lași pisica moștenitor, ceea ce în Statele Unite și în Marea Britanie este admis. În 2002, Tinker, un motan englez,

a moștenit de la stăpâna lui decedată 590.000 de lire sterline și un apartament spațios la Londra.

Imbarcat pe o fregată a Royal Navy, motanul Simon a fost rănit în 1949 într-un incendiu. Dar el n-a încetat să aperc nava de șoareci, primind pentru devotament „Animals Victoria Cross”. Este singurul posesor al acestei distincții. În 1996, în timpul unui incendiu dintr-un imobil din Brooklyn, pisicuța Scarlett a traversat în cinci reprize flăcările pentru a-și scoate dintre ele, unul câte unul, puii, ceea ce i-a produs răni grave. Ziarele i-au mediatizat vitejia și Scarlett s-a ales cu mulți fani.

Creații ale regizorilor americani William Hanna (1910 – 2001) și Joseph Barbera (1911 – 2006), motanul Tom și șoricelul Jerry au cunoscut gloria imediat după apariția lor pe ecran, în 1940, iar eternele lor ciondăneli au fost încoronate cu șapte Oscaruri. ■

Motanul Simon, cel decorat

PĂTRAȘCU CEL TÂNĂR

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1										
2										
3										
4										
5										
6										
7										
8										
9										
10										

ORIZONTAL: 1) Tatăl lui Pătrașcu cel Tânăr, realizatorul primei uniri a românilor, act la care și-a adus contribuția și fiul (... Viteazul; 1593 – 1601) – Oraș din Transilvania, unde Pătrașcu cel Tânăr a urmat cursurile Colegiului iezuit, informație furnizată de istoricii Andrei Veress și Ștefan Meteș. 2) Fiica domnitorului Radu Șerban, cu care s-a căsătorit Pătrașcu cel Tânăr în iulie 1618 – În fruntea lor, Pătrașcu cel Tânăr a participat la acțiuni militare precum lupta de la Șelimbăr, din 18/28 octombrie 1599. 3) Distanțată – Ion Antonescu – Legată la mijloc! 4) Locuitor din Orientul Apropiat – Piesă de artilerie. 5) Așa cum era considerat Pătrașcu cel Tânăr pe tronul Țării Românești, în vremea când tatăl său se afla

la conducerea Transilvaniei. 6) Familie plebeiană din Roma antică – Luat la mijloc! – Ion Creangă. 7) Trecute în pagină! – Început de răscăla! 8) Puse în samar! – Fluviu aflat azi pe teritoriul Ucrainei și a Republicii Moldova, pe cursul căruia Pătrașcu cel Tânăr a fost înfrânt de otomani, fără posibilitatea de a relua lupta. 9) Oșteni proveniți din populația situată în zona fluviilor Nipru, Don și Volga – Veche măsură de capacitate olandeză. 10) Act înfăptuit de Mihai Viteazul în mai 1600, când s-a intitulat „domn al Țării Românești și Ardealului și a toată țara Moldovei“, la realizarea căruia a contribuit și fiul său, Pătrașcu cel Tânăr – Cele 18 documente emise de cancelaria de la Târgoviște, în timpul scurtei domnii, noiembrie 1599 – septembrie 1600, a lui Pătrașcu cel Tânăr.

VERTICAL: 1) Una dintre surorile lui Pătrașcu cel Tânăr, născută în urma unei aventuri a tatălui său, Mihai Viteazul, cu Tudora, o ibovnică din Târgșor – Acum (pop.). 2) Minat pe centru! – Imperiu împotriva căruia a jurat să lupte Pătrașcu cel Tânăr, pentru a elibera țările române de sub jugul străin. 3) Tribut anual pe care îl plăteau Țările Române otomanilor – Ziua prezentă. 4) Pornire spre ceartă – Centru de țară! 5) Formulă întrebuințată înainte de numele de domn, de Pătrașcu cel Tânăr – Aflate în baie! – Oraș în nord-vestul Angliei. 6) Oraș din Transilvania unde Mihai Viteazul și-a trimis mama, soția și copiii înaintea bătăliei de la Călugăreni – Bluze populare. 7) Constanța (presc.) – Mătură de nuiele (reg.). 8) Aflate în plen! – În stoc! – Acțiune militară întreprinsă de Pătrașcu cel Tânăr împotriva Moldovei, în fruntea a 16.000 de soldați, la sfârșitul anului 1599. 9) Popor vecin care a cucerit Transilvania în secolele XI – XIII – Căpitan de origine sârbă în oastea lui Mihai Viteazul, care l-a sprijinit și pe Pătrașcu cel Tânăr (Gheorghe). 10) Locuitor din regiunea Jiului – Boală epidemică și contagioasă de care au murit mama lui Pătrașcu cel Tânăr, dar și fiul acestuia, Mihai (pl.).

Dicționar: ATIA, AAM, INCE

Gheorghe BRAȘOVEANU

POTRIVNICILE EXILULUI

Documentul pe care îl prezentăm în continuare provine din Fondul Constantin Vișoianu, păstrat la Arhivele Hoover Institution on War, Revolution and Peace. Mulțumim doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU pentru posibilitatea de a-l publica.

Sire,

Comitetul Național Român este fericit de prilejul pe care Majestatea Voastră a binevoit să-l acorde colegului nostru, dl. Alexandru Cretzianu, de a-I face un raport verbal asupra activității generale a Comitetului, precum și de a-I supune părerile noastre asupra unor importante probleme ce ne stau în față.

Între altele, dl. Alexandru Cretzianu va da Majestății Voastre ultimele vești în legătură cu stăruința grea la care suntem supuși din partea unor instituțiuni americane în vederea unei reorganizări a Comitetului.

Această problemă este cu atât mai delicată cu cât, pe deoparte, suntem siliți de împrejurări să ținem seama, într-o anume măsură, de dorințele americane pentru ca să asigurăm astfel o necesară colaborare, iar, pe de altă parte, ținem de datoria noastră elementară să nu alienăm pe de-a-ntregul independența conștiinței noastre naționale și libertatea de funcționare a instituțiilor noastre fundamentale.

Din nefericire situațiunea este agravată de faptul că o parte din compatrioții noștri mai notabili nu arată niciun fel de rezistență față de dorința cercurilor străine de a interveni în chestiunile noastre românești. Din contră, adesea o solicită cu scopul de a obține avantajii particulare și de a se arăta elemente „utile“ în îndeplinirea scopurilor de [h] egemonie ale acestor cercuri. Refugiul nu a oțelit virtuțile tuturor compatrioților noștri, nici nu a întărit conștiința lor națională.

Sunt cu durere în suflet când arăt în fața Majestății Voastre aceste slăbiciuni ale compatrioților noștri. Nu aş dori, Sire, să micșorez cu nimic înalte, generoasele și juste păreri pe care Majestatea Voastră le are asupra sufletului poporului român. Dar sunt sigur că Majestatea Voastră nu va atribui o semnificație generală acestor scăderi individuale și le va socoti numai ca o trecătoare manifestațiune a boalei dezvoltată de exil în organisme mai slabe. După

cum știu că Majestatea Voastră va păstra neștirbite sentimentele de duioșie și de admirație pe care I le inspiră poporul Său, care dovedește încă o dată, în împrejurările tragice de astăzi, trăinicia conștiinței sale naționale și nebiruita sa voință de a trăi independent și dragostea sa profundă față de regele său.

Sire,

Dl. Alexandru Cretzianu va supune Majestății Voastre expresiunea hotărârii noastre de a respecta libertatea instituțiilor noastre fundamentale. Noi știm că numai în acest cadru și sub oblăduirea regală vom putea reprezenta adevărata voință a neamului nostru și vom face față, cu slabele noastre puteri, îndatoririlor pe care ni le comandă suferințele și aspirațiunile națiunii române. Nimeni nu poate servi voința de independență a țării prin capitulări.

Comitetul Național Român este conștient de greaua și delicata situațiune pe care orice organism național o are în exil. El știe că trebuie să facă sacrificii și să sufere umilințe, și nu este astăzi pentru prima oară că le acceptă. Dar crede ferm că este de datoria sa să lupte pentru a evita o cât mai mare parte de demnitate națională și de independență. Transformându-se într-un instrument american, el nu ar mai putea servi nici România, nici America. În aceste limite, Sire, credem că se poate examina problema reorganizării Comitetului.

Comitetul Național Român mulțumește cu adâncă recunoștință Majestății Voastre pentru bunăvoința cu care va asculta raportul colegului nostru, dl. Alexandru Cretzianu. Comitetul roagă pe Majestatea Voastră să primească încredințarea sentimentelor noastre de adânc și respectuos devotament.

Sunt cu cel mai profund respect,

Sire, al Majestății Voastre
prea plecat și prea supus servitor,
președintele Comitetului Național Român,

Constantin Vișoianu
Washington, 4 iulie 1952 ■

CONTENTS (Romanian History) M. Eminescu The lack of responsibility in the press ● **I. Schipor**

The story of the NBR Treasure evacuated to Moscow in 1916 – 1917 and never returned. Russian and Soviet documents (III) ● **Gh. Birău** Romulus Roman, the head cashier of the National Bank of Romania, who was responsible for evacuating the Treasury to Tismana and returning it to Bucharest, 1944 – 1947

● **D. Preda** Negotiating and signing the Concordat with the Vatican ● **S. Iosipescu** The story of the ship

“Carolus Primus” ● **S. Chefani-Pătrașcu** The first pavilion of the Public Garden of the city of Alexandria

● **L. Brad Chisacof** The British diplomat William Frank Arthur Rattigan pleads for Romania during WWI

● **A.-S. Ionescu** Constantin Daniel Rosenthal – exhibition at the National Museum of Art ● **V.-A. Nicolae**

The Bucharest North Railway Station, a 150-year history ● **Ș. Solcan** Maria Sturza Ghica, the lady of

Grigore Ghica, prince of Wallachia (1660 – 1664; 1672 – 1673) ● **G. Filitti** Correspondence between two

archaeologists: Scarlat Lambrino – Ion Andrieșescu ● **M. Vasileanu** The Metropolitan Bartolomeu Ana-

nia and the Burning Bush ● **F. Dolghin** My history teacher: George Potra ● **N. Macovei** Foreseeing the

future of cars at the start of the previous century ● **N. Stan-Turcanu** Ion Bulci (1941 – 2020) ● Romanian

Documents at Hoover Institution (CLXXVII)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) М. Эминеску Отсутствие ответственности прессы ●

И. Скипор История казни Нацбанка, эвакуированной в Москву в 1916 – 1917 и ещё не вернувшейся

домой. Русские и советские документы (III) ● **Г. Бирэу** Ромулус Роман, центральный кассир

Нацбанка, ответственный за эвакуацию золотого запаса в Тисману и возвращение в Бухарест

(1944 – 1947) ● **Д. Преда** Конкордат с Ватиканом – переговоры и подписание ● **С. Иосипеску**

Одиссея яхты «Каролус примус» ● **С. Кефани-Пэтрашк** Первое здание в публичном саду

города Александрия ● **Л. Брад Кисакоф** Британский дипломат Уильям Фрэнк Артур Рэттингэн

выступает в поддержку Румынии в Первой мировой войне ● **А.-С. Ионеску** Константин Даниэль

Розенталь – выставка в Национальном Музее Искусства ● **В.-А. Николае** Северному вокзалу

150 лет ● **Ш. Солкан** Мария Стурдза Гика, жена господара Валахии Григоре Гики (1660 – 1664;

1672 – 1673) ● **Дж. Филитти** Когда-то люди посылали письма друг другу: Скарлат Ламбрино и

Ион Андриешеску, два археолога ● **М. Василяну** Митрополит Бартоломеу Анания и Неополима

Купина ● **Ф. Долгин** Мой преподаватель по истории Джордже Потра ● **Н. Маковей** Предсказания

о будущем автомобиля в начале прошлого века ● **Н. Стан-Цуркану** Историк Ион Булей (1941

– 2020) ● Румынские документы в Гуверском Институте (CLXXVII)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa

Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1 – 3, sector 1, PO Box 15 – 702,

cod 010155, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau

mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Unic,

RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008

(EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar.

Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD.

Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista

și data de la care să înceapă abonamentul

DIALOG CU CITITORII

ADĂUGIRI ȘI CORECTURI

În articolul Jupânecele din familia Palade: Maria postelnică, scris de doamna Olivia Senciuc, publicat în numărul nostru din octombrie, imaginea folosită pentru a reprezenta Mănăstirea Sf. Sava a fost greșit aleasă. Este de fapt vorba de Mănăstirea Sf. Sava din Iași, ctitorie a familiei Palade, nu de cea din jud. Bacău, reprezentată în fotografie.

Doamna Olivia Senciuc a dorit să revină cu mai multe amănunte.

Pe linie maternă, cei cinci copii ai marelui vistiernic Toader Palade se înrudeau cu neamul Cantemireștilor, mama lor fiind domnița Anița, fata voievodului Antioh Cantemir și nepoata de fiu a domnitorului Constantin Cantemir.

Jupâneasa Maria, văduva lui Arghire, l-a crescut de mic copil și pe Todirică, punându-i și dascăl pentru învățătură, tot prin grija ei ridicându-se și Gheorghe Gafencu. De asemenea, în testamentul ei, lăsa lui Todirică „zeci (i)epi cu mânzi, cu un armăsar, cincizeci de oi, șase boi“, iar Gheorghe Gafencu primea viile de la Nărtăști, din ținutul Tuto-

vei și două iepe.

Deopotrivă, vechilul Ioniță Banțăș, care o slujise pe cucoană „din copilăria lui și până [...] la vrâsta de bătrânețe“, avea să intre în posesia a „cincisprezece (i)epi cu mânzi cu un armăsar, doi cai [...], optu boi, una sută oi“, jupâneasa cerând anume ca din „pojijia casăi“, adică din bunurile din gospodărie, să i se dea „ca unui omu vechiu a casăi“.

De asemenea, Maria îi dăruia lui Costache Sturdza ambele părți din moșia Hărpășești, de „schimbătură și cumpărătură“, deopotrivă mai multe dughene în târgul Bârladului, cerându-i să le vândă, ca „să gătească casile din Eși“, primite deja.

A dăruit și Țiganilor săi care aveau „țigance și copii“ din vacile ei. A lăsat cu blestem să i se îndeplinească vrerile, grijă având ca cei rămași în urmă să nu-i blesteme numele, ci să i-l pomenească.

DIN ÎNCHISORILE COMUNISTE

Domnul NICOLAE GOLGOJAN, din com. Darova, jud. Timiș, ne scrie: Vreau să povestesc un eveniment petrecut în 1960, când eram deținut într-o colonie de muncă.

Prin luna iunie culegeam la mazăre pe tarlău dintre Gropeni, sat vecin, și Tichilești (jud. Brăila), unde era colonia. După cum avansam cu culesul ne mutam mai departe și cu ostașii de pază. Unul dintre deținuți s-a ascuns într-un șanț de buruieni și a rămas neobservat, dezertând după aceea.

Seara, la numărătura care se făcea pentru a vedea dacă eram toți, înainte să părăsim locul de muncă, s-a observat lipsa și s-a dat alarma. Intrați în incintă am fost puși cu burta la pământ, iar comandantul ne-a călcat pe cap pe fiecare. Noroc că am pus mâinile sub cap și am scăpat fără nas turtit, precum alții.

CERERI ȘI OFERTE

Domnul PETRE ȚANACLI, din București, dorește să doneze colecția integrală Magazin istoric. Doritorii îl pot contacta la numărul de telefon 0721.856.377.

Doamna LIVIA NITA ar dori să doneze o colecție aproape completă Magazin istoric unei biblioteci din țară sau din Republica Moldova. Cei interesați o pot contacta pe adresa de e-mail liven07.a@gmail.com.

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista Magazin istoric figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356.

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Piața Valter Măcăineanu, nr. 1-3, etajul 3, camerele 11-14, sector 1. Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea online a revistei www.magazinistoric.ro, unde aveți acces de la primul număr, aprilie 1967.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele în format tiff sau jpeg pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești. Toate materialele trimise sau predate redacției nu se returnează

magazin istoric

5 948384 040081 21001